

RELIVSLL
ERMIA
IVSDECOLLE
VIMINALE
GQVAEMFAATO
RAECSSIFCORTORE
CASTO
IVNXSVNA'MEO
RAEDITA'AMANS

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ

LA INAVARIT
ESSIT AB OFFICIO
RELLA LI

Τάξη Γενικού
Λυκείου

Θεωρητική Κατεύθυνση

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ ΛΥΚΕΙΟΥ

Με απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και μοιράζονται δωρεάν.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ – Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ

Εισαγωγή: Δ. Ζ. ΝΙΚΗΤΑΣ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου: Σπύρος Σιάκας
και Νίκος Γεωργίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Ελληνική και Λατινική: τα θεμέλια της Ευρώπης.

Κλασικές σπουδές

Η Ελληνική και η Λατινική αποτελούσαν τις κυρίαρχες γλώσσες της απέραντης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η Λατινική ήταν διαδεδομένη τόσο στο ανατολικό όσο και στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας, όχι όμως στον ίδιο βαθμό ούτε με τον ίδιο ρόλο. Στον ελληνόγλωσσο κόσμο της Ανατολής, ακόμη και μετά την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, για αρκετούς αιώνες η Λατινική ήταν η επίσημη κρατική γλώσσα, δηλ. η γλώσσα της διοίκησης και των νόμων. Το Βυζάντιο διατήρησε τη συνείδηση των δεσμών του με τη Ρώμη μέχρι το τέλος της υπερχιλιετούς ζωής του: η ίδια η πρωτεύουσα δεν έπαυσε ποτέ να αποκαλείται *Νέα Ρώμη*, ενώ ο βυζαντινός αυτοκράτορας έφερε τον τίτλο *βασιλεύς των Ρωμαίων*. Τη μακραίωνη συνύπαρξη των δύο μεγάλων κλασικών γλωσσών μαρτυρούν άφθονες λατινικές λέξεις που ενσωματώθηκαν στην ελληνική γλώσσα και χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα (π.χ. *πόρτα*, *τίτλος* κ.ά.). Στο δυτικό τμήμα του ρωμαϊκού κράτους η Λατινική, εκτός από επίσημη γλώσσα, αποτελούσε το γλωσσικό όργανο μεγάλων λαϊκών μαζών («*sermo vulgaris*»): παράλληλα όμως, ιδιαίτερα στο χώρο των γραμμάτων και των τεχνών, ήταν απαραίτητη η γνώση και η χρήση της Ελληνικής. Στηριζόμενος, αρχικά, στην ελληνική παιδεία και τον ελληνικό πολιτισμό, ο πνευματικός κόσμος της Δύσης μπόρεσε να αναπτυχθεί και να διαμορφώσει στη συνέχεια καθαρά δικές του διαστάσεις. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι στις ρίζες της σημερινής ευρωπαϊκής πραγματικότητας βρίσκονται οι δύο μεγάλες κλασικές γλώσσες και το συνακόλουθο ιδεολογικό τους περιεχόμενο. Οι δύο μαζί συναποτελούν ένα αδιάσπαστο σύνολο, του οποίου τα δύο συστατικά δεν είναι δυνατόν να νοηθούν ανεξάρτητα. Η μελέτη αυτού του διφυούς πνευματικού κόσμου, οι «κλασικές σπουδές», αποτελούν το βασικό κορμό της ευρωπαϊκής παιδείας, γιατί υπηρετούν τα ανθρωπιστικά ιδεώδη, χωρίς τα οποία η σύγχρονη τεχνολογική εξέλιξη μπορεί να καταρρεύσει ή και να καταστεί επικίνδυνη.

Ο παγκόσμιος χαρακτήρας της Λατινικής

Η γλώσσα των Ρωμαίων άφησε βέβαια τα ίχνη της και στον ελληνικό χώρο, αποτύπωσε όμως καταλυτικά τη σφραγίδα της στην κεντρική και δυτική Ευρώπη, όπου χρησιμοποιούνταν, καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα και του Ουμανισμού, ως γλώσσα της παιδείας, των γραμμάτων και των τεχνών καθώς και των επιστημών και των πρώτων Πανεπιστημίων. Ακόμη και όταν οι «εθνικές» γλώσσες εμφανίστηκαν στο λογοτεχνικό προσκήνιο (μετά το 10ο αι.), η Λατινική εξακολούθησε να κατέχει τη σημαντικότερη θέση στο ευρωπαϊκό πνευματικό γίγνεσθαι. Ο σημαντικότερος ρόλος της αποδεικνύεται κατ' αρχήν από το γεγονός ότι οι περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες συνδέονται με αυτήν, λιγότερο ή περισσότερο στενά. Αρκετές από αυτές, οι λεγόμενες ρωμανικές ή λατινογενείς γλώσσες είναι απευθείας απόγονοι της δημώδους Λατινικής: Ιταλική, Γαλλική, Ισπανική, Πορτογαλική, Ρουμανική, Κουρσοβλαχική κ.ά. Αλλά και οι υπόλοιπες γλώσσες, π.χ. οι αγγλοσαξωνικές (π.χ. τα Αγγλικά και τα Γερμανικά), εμπεριέχουν σε μεγάλο ποσοστό λέξεις λατινικής προέλευσης. Οι λατινογενείς γλώσσες απέκτησαν παγκόσμια εμβέλεια με την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, καθώς έγιναν ομιλούμενες γλώσσες ποικίλων πληθυσμών στις πιο διαφορετικές περιοχές της Αφρικής, της Ασίας και της Αμερικής. Υπολογίζεται ότι σήμερα ομιλεί ρωμανικές γλώσσες, και επομένως τελεί υπό την επίδραση της Λατινικής, περίπου το ένα όγδοο του παγκόσμιου πληθυσμού. Η παγκοσμιότητα της γλώσσας των Ρωμαίων έχει, εκτός από τις γλωσσικές, επίσης και θρησκευτικές καθώς και πολιτιστικές διαστάσεις. Το δεύτερο μεγάλο δόγμα της χριστιανοσύνης, ο καθολικισμός, είχε ως πρόσφατα (1965) επίσημη γλώσσα τη Λατινική. Στα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες η παρουσία της Λατινικής είναι κυρίαρχη: όροι και έννοιες που κατά τη διάρκεια δεκάδων αιώνων διαμορφώθηκαν - συχνά από ελληνικές ρίζες - στη δυτική Ευρώπη χρησιμοποιούνται σήμερα στη γλώσσα των μορφωμένων και στον έντυπο λόγο και αποτελούν έναν κατά κάποιο τρόπο ιδιαίτερο και πλούσιο σε περιεχόμενο πολιτιστικό κώδικα, ο οποίος καλύπτει κάθε χώρο, από την τρέχουσα πολιτική (π.χ. *moratorium* και *mea culpa*) μέχρι την ψυχολογία (π.χ. *alter ego* και *tabula rasa*) και τη φιλοσοφία (π.χ. *carpe diem* και *cogito ergo sum*). Οι ισχυροί δεσμοί με τη λατινόγλωσση πολιτισμική παράδοση φαίνονται και από την επινόηση λατινοπρεπών όρων και ονομά-

των σε ποικίλα πεδία ανθρώπινης δραστηριότητας και παραγωγής (π.χ. γυμναστήρια «*vis vitalis*», κατάσταση «*atrium*», πύραυλος «*Venus*»). Έτσι η Λατινική αναδεικνύεται συστατικό στοιχείο του ανθρώπινου πολιτισμού. Εφόσον έχει επιβιώσει γλωσσικά και πολιτισμικά δεν είναι «νεκρή» γλώσσα. Η πληθώρα των επιδράσεων της και η παγκοσμιότητα της παρουσίας της στη διαχρονική πορεία του πολιτισμού επιβάλλει τη διατήρηση της διδασκαλίας της και της μελέτης της σε κάθε εκπαιδευτικό σύστημα που σέβεται την ιστορία και την πολιτισμική παράδοση. Γιατί πράγματι «όποιος επιθυμεί να κατανοήσει την ενότητα και το πολυσύνθετο του πολιτισμού μας δεν μπορεί να μη μελετήσει αυτή τη γλώσσα που για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα διαμόρφωσε τα πνεύματα» (D. Norberg).

ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η λατινική γλώσσα

Η λατινική γλώσσα ήταν η διάλεκτος των Λατίνων, δηλ. των κατοίκων της περιοχής του Λατίου, στην οποία βρίσκεται και η Ρώμη. Η διάλεκτος αυτή, όπως και άλλες διάλεκτοι της αρχαίας Ιταλίας (π.χ. η Φαλισκική, και η Οσκο-ομβρική), ανήκει στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσική οικογένεια. Η λατινική υπερίσχυσε των άλλων διαλέκτων με την επέκταση των Ρωμαίων σ' όλη την ιταλική χερσόνησο. Οι Ρωμαίοι, ενώ για όλες τις περιπτώσεις χρησιμοποιούσαν το εθνικό επίθετο «ρωμαίος», για τη γλώσσα τους διατήρησαν το επίθετο «λατινική».

Οι ομοιότητες της Λατινικής με την Ελληνική οφείλονται: 1. στην κοινή καταγωγή από την Ινδοευρωπαϊκή (π.χ. *duo*-δύο, *fero*-φέρω, *pater*-πατήρ), 2. στα πολιτιστικά και γλωσσικά δάνεια του ελληνικού αποικισμού στην κεντρική και κάτω Ιταλία, από τη Νεάπολη και την Κύμη μέχρι τη Σικελία, 3. στην κατάκτηση της ελληνικής Ανατολής από τους Ρωμαίους. Το πρώτο μεγάλο δάνειο των Ρωμαίων από τους Έλληνες ήταν το αλφάβητό τους: από την αποικία της Κύμης υιοθέτησαν τον 8ο/7ο αι. π.Χ. μια παραλλαγή ελληνικού δυτικού αλφαβήτου. Συνεπώς το «λατινικό» αλφάβητο, που σήμερα έχει γίνει παγκόσμιο κτήμα, είναι στην πραγματικότητα ελληνικό.

Η αρχέγονη λατινική γλώσσα ήταν λιτή και αγροτική, ακριβώς όπως και ο λαός που τη χρησιμοποιούσε. Για τη χρονική περίοδο μέχρι τον 3ο αι. π.Χ. διαθέτουμε ελάχιστα γραπτά μνημεία χωρίς λογοτεχνική αξία. Η συστηματική καλλιέργεια της Λατινικής και η παραγωγή αξιόλογων κειμένων έγινε μετά την ιστορική «συνάντηση» των Ρωμαίων με τους Έλληνες που πραγματοποιήθηκε το 240 π.Χ.

Η γένεση της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Η ρωμαϊκή λογοτεχνία δεν είναι αυτοφυής, όπως η αρχαία ελληνική λογοτεχνία. Είναι μια λογοτεχνία «παράγωση» -η πρώτη στην Ευρώπη: γεννήθηκε υπό την επίδραση της ελληνικής γραμματείας. Το 240 π.Χ. θεωρείται η «γενέθλιος» χρονολογία της. Τη χρονιά αυτή ένας έλληνας αιχμάλωτος πολέμου από τον Τάραντα, ο **Λίβιος Ανδρόνικος**, οργανώνει στη Ρώμη παραστάσεις θεάτρου με ελληνικά έργα διασκευασμένα στα Λατινικά. Ο ίδιος μεταφράζει και την *Οδύσσεια* του Ομήρου χρησιμοποιώντας ένα εντόπιο μέτρο, το «σαντούρνιο» στίχο. Στις ρίζες, λοιπόν, της ρωμαϊκής γραμματείας βρίσκεται ο πατέρας της ελληνικής λογοτεχνίας, ο Όμηρος, και ένα κορυφαίο ελληνικό είδος, το δράμα. Αυτές οι αρχέγονες συνθήκες γένεσης της ρωμαϊκής λογοτεχνίας θα αφήσουν ανεξάλειπτη τη σφραγίδα τους: η μετέπειτα συγγραφική παραγωγή των Ρωμαίων θα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις ελληνικές πηγές.

Εποχές της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Στην οριοθέτηση των εποχών και περιόδων της ρωμαϊκής λογοτεχνίας επικρατούσε παλαιότερα μια «αριστοκρατική» αξιολόγηση: η λογοτεχνία διαιρούσαν σε «χρυσό αιώνα», «αργυρό αιώνα» κ.ο.κ. Η αντίληψη αυτή θεωρείται σήμερα αντιεπιστημονική, γιατί βέβαια σε κάθε εποχή εμφανίζονται ταυτόχρονα μεγάλα ταλέντα και ήσσονες λογοτέχνες. Σήμερα χρησιμοποιείται είτε η περιγραφική διαίρεση σε **προκλασική** ή **αρχαϊκή** εποχή (περ. ως το 100 π.Χ.), **κλασική** εποχή (περ. ως το θάνατο του Αυγούστου, το 14 μ.Χ.), **μετακλασική** εποχή (ως τα μέσα του 3ου αι.

μ.Χ.) και **Υστερη Αρχαιότητα**, είτε η διάκριση, με ιστορικά κριτήρια, σε **δημοκρατική** (ώς το 31 π.Χ., τη ναυμαχία του Ακτίου), **αυγούστεια** (ώς το 14 μ.Χ.) και (πρώιμη, μέση, ύστερη) **αυτοκρατορική** εποχή. Σε κάθε περίπτωση το τέλος της αρχαίας ρωμαϊκής λογοτεχνίας τοποθετείται στον 6ο αι. μ.Χ., οπότε αρχίζει ο λατινικός Μεσαίωνας.

Γενικά χαρακτηριστικά της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Το πρώτο και βασικό χαρακτηριστικό της ρωμαϊκής λογοτεχνίας είναι η **στενή συνάφειά της με την ελληνική γλώσσα και γραμματεία**. Η διαπίστωση ότι «η Ελλάδα, ενώ κατακτήθηκε, κατέκτησε τον άγριο νικητή και εισήγαγε τις τέχνες στο αγροτικό Λάτιο» (Οράτιος) επαληθεύεται πλήρως στο χώρο της λογοτεχνίας. Το ιδανικό της κατοχής των δύο γλωσσών και λογοτεχνιών (δηλ. της ελληνικής και της λατινικής: *utriusque linguae peritia*) ενσαρκώνεται σ' όλους τους ρωμαίους λογίους και λογοτέχνες, από τον Ναίβιο και τον Πλάυτο μέχρι τον Κλαυδιανό και τον Βοήθιο. Πλήθος ελληνικές λέξεις, και μαζί μ' αυτές και τα αντίστοιχα πολιτισμικά φορτία, μεταφέρονται και πολιτογραφούνται στο ρωμαϊκό λεξιλόγιο – και συχνά έτσι επιβιώνουν μέχρι σήμερα στις ρωμανικές γλώσσες. Τα ελληνικά πρότυπα γονιμοποιούν τα ρωμαϊκά ταλέντα: δίχως την αττική κωμωδία δε θα υπήρχε Πλάυτος ούτε ο Βεργίλιος χωρίς τον Όμηρο ούτε ο Οράτιος χωρίς τους αρχαϊκούς λυρικούς ή ο Σενέκας χωρίς την αττική τραγωδία.

Η σχέση του ρωμαίου λογοτέχνη με το ελληνικό πρότυπο είναι η δημιουργική **πρόσληψη** («imitatio») και ο **ανταγωνισμός** («aemulatio») που οδηγούν στην παραγωγή λόγιας και υψηλής λογοτεχνίας με προσωπικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται επομένως για ένα δημιουργικό διάλογο της επιγονικής με την προγονική γραμματεία. Στους μετακλασικούς χρόνους, δίπλα στα μεγάλα ελληνικά πρότυπα, τοποθετούνται και ρωμαϊκά: οι μεγάλοι λογοτέχνες της κλασικής Ρώμης, π.χ. ο Κικέρων και ο Βεργίλιος.

Επειδή η μεγάλη ανάπτυξη της ρωμαϊκής γραμματείας αρχίζει στα ελληνιστικά χρόνια, οι Ρωμαίοι απομιμούνται ταυτόχρονα ελληνιστικά, κλασικά και αρχαϊκά ελληνικά πρότυπα, παρατηρείται δηλ. **ανάμειξη χρονικά διαφορετικών προτύπων**.

Οι ιδιόρρυθμες αυτές συνθήκες οδηγούν σε μια επίσης **ιδιόρρυθμη εξέλιξη των λογοτεχνικών ειδών**: η κωμωδία – ο τελευταίος ώριμος καρπός των Ελλήνων – είναι το πρώτο είδος που ωριμάζει στη Ρώμη, ενώ το έπος – ο πρώτος ώριμος καρπός των Ελλήνων – ωριμάζει τελευταίο.

Επιπλέον οι Ρωμαίοι συχνά **αλλοιώνουν ή μεταμορφώνουν τα ελληνικά είδη ή παράγουν νέα είδη**: λ.χ. η ρωμαϊκή ελεγεία απέχει πάρα πολύ από την ελληνική ελεγεία, ενώ η σάτιρα είναι ένα σχεδόν νέο, καθαρά ρωμαϊκό, είδος.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η **προοδευτική εξειδίκευση του ρωμαίου λογοτέχνη σε στενότερο ειδολογικό εύρος** αλλά με περισσότερες αξιώσεις ποιότητας και βάθους. Μετά την εξάντληση, τέλος, των λογοτεχνικών ειδών επιχειρείται ο συμφυρμός τους και αναζητούνται νέοι δρόμοι.

Με τη συνεχή καλλιέργεια ο λατινικός γραπτός λόγος εμπλουτίζεται, εξωραϊζεται, ωριμάζει και φθάνει σε αξιοθαύμαστο ύψος. Ο πεζός λόγος λ.χ. του Κικέρωνα και η ποιητική δημιουργία του Βεργιλίου ανήκουν στα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Εκτός από την αισθητική της αριότητας η ώριμη ρωμαϊκή λογοτεχνία εμπεριέχει και εκφράζει τον **ιδιάζοντα ιδεολογικό πλούτο** της ρωμαϊκής κοινωνίας: η προβολή των πάτριων ηθών («mos maiorum») και υποδειγμάτων («exempla»), η ρωμαϊκή πολιτεία («respublica»), θρησκεία («religio») και οικογένεια («familia»), αρετές όπως η ανδρεία («virtus»), η πίστη («fides»), η επιείκεια («clementia»), η σοφία («sapientia»), η σοβαρότητα («gravitas»), το κύρος («auctoritas»-«dignitas») κ.ά. αποτυπώνονται και προβάλλονται σ' όλα τα λογοτεχνικά είδη και σ' όλες τις εποχές.

Τα φυσικά χαρακτηριστικά της Λατινικής – η στιβαρότητα, η λογική και συντακτική οργάνωση, η τάση για λιτό, συγκεκριμένο και κατανοητό λόγο – αναδεικνύονται και εμπλουτίζονται με επίκτητα καλολογικά στοιχεία από τους προικισμένους χειριστές της· έτσι προς τα τέλη της αρχαιότητας η γλώσσα των Ρωμαίων έχει φθάσει σε ένα επίπεδο που την καθιστά κατάλληλη για την παγκόσμια πολιτισμική επικοινωνία. Η ευρύτατη χρήση της κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα και του Ουμανισμού αποδεικνύει το βαθμό ωριμότητάς της.

Η εξέλιξη της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Προκλασική εποχή

Το πρώτο είδος που ωριμάζει στη Ρώμη είναι η **κωμωδία**. Οι ρωμαίοι κωμωδιογράφοι επηρεάζονται περισσότερο από την ελληνιστική Νέα Κωμωδία, κυρίως μάλιστα την κωμωδία του Μενάνδρου. Τα έργα τους έχουν κατά κανόνα περιεχόμενο ελληνικό («fabula palliata») και όχι ρωμαϊκό («fabula togata») και βρίσκουν μεγάλη ανταπόκριση στο ρωμαϊκό κοινό. Τις πρώτες κωμωδίες συνέθεσε ο **Λίβιος Ανδρόνικος**. Ο δεύτερος σκαπανέας της ρωμαϊκής λογοτεχνίας - που είναι ταυτόχρονα και ο πρώτος αυτόχθων ρωμαίος λογοτέχνης, ο **Γναίος Ναίβιος**, έγραψε σχεδόν τριάντα κωμωδίες, ενώ χρονολογικά τρίτος ρωμαίος συγγραφέας, ο **Τίτος Μάκκιος Πλάυτος** έφτασε στον απίστευτο αριθμό των 130 κωμωδιών, από τις οποίες σώζονται είκοσι: το μεγαλύτερο σωζόμενο corpus αρχαίας δραματικής παραγωγής. Η ακμή της κωμωδίας συνεχίστηκε με τον **Καικίλιο** (περ. 40 κωμωδίες) και κυρίως με τον **Τερέντιο** (έξι κωμωδίες). Καθένας τους ήταν αξεπέραστος σε κάτι: ο Πλάυτος στην έκφραση, ο Καικίλιος στο σενάριο, ο Τερέντιος στην ηθογράφηση. Η ρωμαϊκή κωμωδία ψυχαγώγησε επί αιώνες τη Δύση και άσκησε σοβαρές επιδράσεις σε μεγάλους διανοούμενους και λογοτέχνες, όπως ο Πετράρχης, ο Λούθηρος, ο Λέσινγκ και ο Γκαίτε ή ο Μολιέρος, ο Σαίξπηρ και ο Θερβάντες.

Παράλληλα με την κωμωδία η προκλασική ρωμαϊκή **τραγωδία** λογοτεχνία οικειοποιείται, σε μικρότερο βαθμό, και την ελληνική τραγωδία της Μεγάλης Ελλάδας. Η εμφανής προτίμηση της τραγικής θεματολογίας που διαπιστώνεται στο τραγικό ρεπερτόριο του **Λίβιου Ανδρονίκου**, του **Ναίβιου**, του **Εννίου** και ενός άλλου τραγικού συγγραφέα, του **Πακουβίου**, είναι εύλογη, καθώς τότε είχε ήδη διαμορφωθεί ο εθνικός ρωμαϊκός μύθος που πρόβαλλε ως γενάρχη της Ρώμης τον Τρώα Αινεία. Σχεδόν ταυτόχρονα δημιουργείται και η τραγωδία που είχε καθαρά ρωμαϊκό ιστορικό περιεχόμενο, η «praetexta». Η μεγάλη έκρηξη τραγικής παραγωγής συντελείται σε έναν εκπρόσωπο της τρίτης γενιάς: ο κορυφαίος τραγικός **Άγκιος** παράγει πάνω από 50 τραγωδίες.

Στο χώρο του έπους τίθενται τα θεμέλια της ανάπτυξης **έπος** που θα συντελεστεί στα κλασικά χρόνια. Τον εκλατινισμό της Οδύσσειας

ας από τον **Λίβιο Ανδρόνικο** ακολουθεί το πρώτο ιστορικό έπος των Ρωμαίων, ο *Καρχηδονιακός πόλεμος* (*Bellum Poenicum*) του Ναιβίου και αμέσως κατόπιν πρώτος ο **Έννιος**, ως “*δεύτερος Όμηρος*” (όπως ισχυριζόταν ο ίδιος), χρησιμοποιεί τον δακτυλικό εξάμετρο στο ιστορικό του έπος *Χρονικά* (*Annales*), που θεωρούνταν εθνικό έπος των Ρωμαίων μέχρι τη σύνθεση της *Αινειάδας* του Βεργιλίου.

άλλα είδη

Πέραν των ελληνικών προσλήψεων, ήδη στα πρώιμα αυτά χρόνια, εμφανίζονται πρωτότυπα και πρωτοποριακά έργα που προοιωνίζουν τις μεγάλες δημιουργίες των κλασικών. Ο **Έννιος** λ.χ. εκτός από το σοβαρό έπος *Annales* έγραψε και μια γαστρονομική παρωδία έπους με τον ελληνοπρεπή τίτλο *Ηδυφαγητικά* (*Hedyphagetica*, δηλ. “Νοστιμιές”) ο ίδιος πλάθει τα πρώτα δείγματα σάτιρας («*satura*»=“πιάτο με ποικίλα φαγητά”), ενός νέου και καθαρά ρωμαϊκού είδους. Στο είδος αυτό θα παρουσιάσει εκπληκτικές επιδόσεις, αμέσως κατόπιν, ο **Λουκίλιος**, ο οποίος μάλιστα θα χαρακτηριστεί «πατέρας του είδους».

πεζογραφία

Τώρα εμφανίζονται και οι πρώτες πεζογραφικές απόπειρες. Ξεχωρίζει ο διάσημος για την αφοσίωσή του στα ρωμαϊκά ιδεώδη **Κάτων**: γράφει ρητορικούς λόγους, ιστορικά, στρατιωτικά, ηθικολογικά, ιατρικά και γεωργικά κείμενα. Σ’ αυτόν επεφύλαξε η τύχη το προνόμιο της πατρότητας του αρχαιότερου σωζόμενου πεζού λατινικού έργου που φέρει τον τίτλο Για τη γεωργία (*De agricultura*).

Κλασική εποχή

Η λατινική γλώσσα έχει τώρα πια διαμορφωθεί σε ένα όργανο κατάλληλο να διατυπώσει υψηλής τάξεως έντεχνο λόγο. Από το στάδιο της μαθητείας των πειραματισμών και της πολυποικίλης ανίχνευσης η λατινική λογοτεχνία προχωρεί σταθερά στη φάση της υψηλής δημιουργίας και της καλλιτεχνικής εκλέπτυνσης. Επιδιώκεται η αρμονική σύζευξη μορφής και περιεχομένου, πλασματικού και πραγματικού, καθώς και η εξειδίκευση και το βάθος. Η δημιουργική κατάκτηση των ελληνικών προτύπων ολοκληρώνεται προς κάθε κατεύθυνση. Τώρα ο ρωμαίος καλλιτέχνης πατά στέρεα στο πλούσιο έδαφός του και αποτολμά να

ανταγωνιστεί με αποτελεσματικό τρόπο τους έλληνες κολοσσούς των ελληνιστικών, κλασικών και αρχαϊκών χρόνων: ο Κάτουλλος τον Καλλίμαχο, ο Λουκρήτιος τον Εμπεδοκλή, ο Κικέρων τους αττικούς ρήτορες και φιλοσόφους, ο Βεργίλιος το Θεόκριτο και τον Όμηρο, ο Οράτιος την αιολική ποίηση.

Μετά το 90 π.Χ. και ύστερα από ένα άγονο κενό περίπου εξήντα χρόνων, εμφανίζεται ένας μεγάλος αριθμός ταλέντων. Δημιουργούνται έργα που επέξησαν δύο χιλιάδες χρόνια, διαμόρφωσαν την έννοια του «κλασικού», συντήρησαν και αναγέννησαν επανειλημμένα την Ευρώπη.

Οι κλασικοί Ρωμαίοι, σχεδόν στο σύνολό τους γόννοι των ταραγμένων χρόνων 133-31 π.Χ. καλύπτουν όλο το ειδολογικό φάσμα της λογοτεχνίας. Εάν θεωρήσουμε ως συμβατικό πέρας της εποχής αυτής το θάνατο (14 μ.Χ.) του Οκταβιανού Αυγούστου -μιας μορφής που σημάδεψε όχι μόνο την ιστορία αλλά και τα γράμματα-, η περίοδος εμφανίζει δύο περίπου ίσα χρονικά τμήματα στο πρώτο, που φθάνει περίπου ως το 40 π.Χ., δεσπόζει ο λαμπερός κικερώνειος λόγος και ανθεί κυρίως η πεζογραφία· στο δεύτερο, γνωστό παγκοσμίως με τον όρο «αυγούστειοι χρόνοι», παύρνει τη σκυτάλη η υψηλή ποίηση.

Χαρακτηριστική για την εποχή αυτή είναι επίσης η λογοτεχνική αναγέννηση που σηματοδοτεί από το «κίνημα των Νεωτέρων»: μεταφυτεύεται στη Ρώμη το «μονερνιστικό» ρεύμα της λογοτεχνικής σχολής του Καλλιμάχου. Οι «νεωτερικοί» ποιητές δημιουργούν πολύ καλοδοιμένα ποιήματα, τα οποία διακρίνονται για τη συντομία τους, το σκοτεινό και υπαινικτικό ύφος, την εκλέπτυνση και τη λογιότητα. Πρόκειται για λυρική και ελεγειακή ποίηση, επύλλια και επιγράμματα.

Με το θάνατο του Αυγούστου ολοκληρώνεται όχι μόνο μια σημαντική πολιτική περίοδος αλλά και ένα βασικό κεφάλαιο της ρωμαϊκής γραμματείας. Η πρόσληψη του ελληνισμού έχει συντελεσθεί και η Ρώμη διαθέτει τους δικούς της «κλασικούς». Αρχίζει ο επιγονισμός και οι εσωστρεφείς αναγεννήσεις κάτι που δε συνεπάγεται βέβαια απαραίτητα και έκπτωση της ποιότητας ή απουσία ταλέντων.

α. Οι χρόνοι του Κικέρωνα

Η δικτατορία του Σύλλα (82-79 π.Χ.) και η δολοφονία (44 π.Χ.) της

κυρίαρχης πολιτικής μορφής των χρόνων αυτών, του Ιουλίου Καίσαρα, οριοθετούν μία περίοδο γεμάτη εξωτερικές κατακτήσεις, κυρίως όμως εξοντωτικές έριδες για την εξουσία, ένα κλίμα που δημιουργεί ταυτόχρονα κεντρομόλες και φυγόκεντρες γραμματειακές τάσεις, αρχικά στο χώρο της πεζογραφίας. Ο Ρωμαίος λογοτέχνης, έχοντας κατακτήσει την εθνική του αυτοσυνειδησία, επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στη ρωμαϊκή ιστορία, παρελθούσα και σύγχρονη, στη γλώσσα και τη γραμματεία, το δίκαιο και τον πολιτισμό του. Η έντονη συμμετοχή του στα εσωτερικά τεκταινόμενα αποτυπώνεται σε ρητορικούς λόγους προσανατολισμένους στα πρότυπα των αττικών ρητόρων. Ταυτόχρονα η απογοήτευση τον ωθεί προς μία φιλοσοφική φυγή από την πραγματικότητα: με υπόστρωμα ελληνικές φιλοσοφικές προσλήψεις εμβαθύνει σε χώρους θεολογικής, κοσμολογικής, ανθρωπολογικής και κυρίως πολιτικής σκέψης με κέντρο αναφοράς πάντοτε τη Ρώμη. Ο φιλοσοφικός και πολιτικός στοχασμός αυτονομεί το διανοούμενο λογοτέχνη (που είναι συχνά ταυτόχρονα και στρατιωτικός και πολιτικός) από τα ελληνικά πρότυπα και τον οδηγεί σε προσωπικές επιλογές και κατακτήσεις. Το εύρος αυτών των κατακτήσεων περιλαμβάνει σχεδόν όλα τα λογοτεχνικά γένη.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ο κορυφαίος εκπρόσωπος της πεζογραφίας, ο **Μάρκος Τύλλιος Κικέρων** (106-44 π.Χ.), υπήρξε χωρίς άλλο πρώτα-πρώτα ένας από τους μεγαλύτερους ρήτορες της αρχαιότητας. Έγραψε πάνω από εκατό λόγους, από τους οποίους σώζονται περίπου οι μισοί (περίφημοι είναι π.χ. οι τρεις “καισαρικοί”, οι τέσσερις “κατιλινικοί” και οι δεκατέσσερις “φιλίππικοί” του) και έχουν περιεχόμενο πολιτικό ή δικανικό. Εκτός από τη ρητορική πράξη επιδόθηκε και στη θεωρητική πραγμάτευση ζητημάτων σχετικών με τη ρητορεία και το ρήτορα. Είναι θερμός θαυμαστής του Πλάτωνα και ταυτόχρονα εκλεκτικός οπαδός και άλλων φιλοσοφικών ρευμάτων και δημιουργεί μια σειρά από υπέροχους φιλοσοφικούς διαλόγους. Η πολύπτυχη προσωπικότητά του έχει ανάγλυφα αποτυπωθεί στις περίπου 800 επιστολές των τεσσάρων επιστολογραφικών συλλόγων που συγκεντρώθηκαν και δημοσιεύτηκαν μετά το θάνατό του. Η καθαρότητα της έκφρασης, η κομψότητα και η καλλιέργεια, η ζωηρότητα και το υφολογικό του ύψος τον κατέστησαν κορυφαίο υπόδειγμα λατινικού λόγου και τον εγκατέστησαν στον παρνασσό των αθανάτων της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Στα ίδια χρόνια διαπρέπουν τέσσερα ακόμη μεγάλα αναστήματα της ρωμαϊκής πεζογραφίας: ο χαλκέντερος Βάρρων ο Ρεατίνος (116-27 π.Χ.), ο διάσημος στρατηγός Γάιος Ιούλιος Καίσαρ (100-44 π.Χ.), ο Κορνήλιος Νέπωσ (περ. 100-27 π.Χ.) και ο Σαλλούστιος Κρίσπος (86-35 π.Χ.).

Ο **Βάρρων** είχε ήδη στα χρόνια του Κοϊντιλιανού (1ος αι. μ.Χ.) τη φήμη του “πιο καλλιεργημένου ανάμεσα στους Ρωμαίους και του καλύτερου γνώστη της λατινικής γλώσσας και όλης της αρχαιότητας: τόσο των ελληνικών όσο και των ρωμαϊκών πραγμάτων”. Πράγματι έγραψε πάνω από 600 βιβλία σχετικά με τη ρωμαϊκή και παγκόσμια ιστορία, τη θρησκεία, τον πολιτισμό, τις καλές τέχνες, το θέατρο, τους νόμους, την παιδαγωγική, τις επιστήμες, τη γλώσσα, τη γεωργία. Πρόκειται για ένα σπάνιο και εκπληκτικό συνδυασμό εγκυκλοπαιδιστή, γραμματολόγου, γραμματικού, αρχαιοδίφη - ιστορικού, νομομαθούς, τεχνοκρίτη και φιλοσόφου, που, έχοντας στο νου του μόνο τη Ρώμη και τους Ρωμαίους, κατέθεσε μια πλούσια παρακαταθήκη στο θησαυροφυλάκιο της λατινικής γραμματείας.

Απέναντι στην πολυπτυχότητα του Βάρρωνα οι τρεις άλλοι πεζογράφοι εξειδικεύονται και διαπρέπουν στην ιστοριογραφία. Ο **Ιούλιος Καίσαρ** είναι ο καλλιτέχνης του είδους των *απομνημονευμάτων*: στρατιωτικές αναμνήσεις διατυπωμένες σε καθαρά και λιτά Λατινικά, σε ύφος που ανακαλεί τον Ξενοφώντα. Ο **Κορνήλιος Νέπωσ**, φίλος του Κικέρωνα και του Κατούλλου, εγκαινιάζει στη Ρώμη την *ιστορική βιογραφία*: έγραψε περίπου 25 βιογραφίες διάσημων Ελλήνων και Ρωμαίων, κυρίως στρατηγών. Ο **Σαλλούστιος Κρίσπος** – ο «πρώτος στη ρωμαϊκή ιστορία», όπως τον χαρακτηρίζει ο Μαρτιάλης – μεταφέρει στη ρωμαϊκή λογοτεχνία τη θουκυδίδεια ιστοριογραφία ή καλύτερα την ιστορική μονογραφία (περίφημο είναι το έργο του *Η συνωμοσία του Κατιλίνα: De Catilinae coniuratione*).

Τα κικερόνεια χρόνια έχουν και ποιητική συγκομιδή, **ποίηση** ποσοτικά λίγη, ποιοτικά όμως τεράστια. Ο καλλιμαχικός Νεωτερισμός γονιμοποιεί έναν κύκλο αισθαντικών ποιητών, ο διαπρεπέστερος από τους οποίους είναι χωρίς άλλο ο **Βαλέριος Κάτουλλος** (84-54 π.Χ.). Η λυρική και επιγραμματική ποίηση βρίσκει τώρα στα 116 έξοχα ποιήματα του Κατούλλου την πρώτη κορυφαία ρωμαϊκή εκπροσώπηση της. Πηγή της έμπνευσης του Κατούλλου, αλλά και του πόθου

και του πόνου του, είναι η άγνωστη κοπέλα που ονομάζει Λεσβία. Η Λεσβία έγινε μέσα από την περιπαθή ποίηση του Κατούλλου αιώνιο σύμβολο ερωτικής ποιητικής έμπνευσης. Όλες οι «νεωτερικές» αρετές – εκτός της συντομίας – χαρακτηρίζουν επίσης και τα έξι βιβλία του σκοτεινού φιλοσοφικού έπους *Για τη φύση των πραγμάτων* (*De rerum natura*) του επικούρειου επαναστάτη **Λουκρητίου** (96-53 π.Χ.): το εκτενές αυτό ποίημα που έχει κοσμολογικό περιεχόμενο είναι ένα κήρυγμα κατά της δεισδαιμονίας, του φόβου του θανάτου και της μεταφυσικής καταπίεσης, ένας ύμνος του Έρωτα και της Αφροδίτης. Διαφορετικά από τον απαισιόδοξο ερωτικό Κάτουλλο και τον επαναστάτη υλιστή Λουκρήτιο, ο πολυγرافότατος **Βάρρων** διακωμωδεί και σχολιάζει τα πάντα στις ψυχαγωγικές και διδακτικές του *Μενίππειες σάτιρες* (*Satutae Menippeae*: εκατόν πενήντα βιβλία!), όπου συνδυάζεται αρμονικά ο ποιητικός με τον πεζό λόγο.

β. Αυγούστειοι χρόνοι

Η ρωμαϊκή Μούσα θα παραγάγει τώρα κατεξοχήν «κλασικά» προϋόντα. Ο αυγούστειος ποιητής συνδέει στο έργο του την καλλιμαχική αντάρχεια με το σύγχρονο πολιτικό γίγνεσθαι. Ο Αύγουστος και ο Μαικήνας υποστηρίζουν οικονομικά και συσπειρώνουν σε λογοτεχνικούς κύκλους κορυφαία ταλέντα («πατρωνεία»), με την άμεση ή έμμεση απαίτηση στράτευσης στο ιδεολογικό πρόγραμμα του Αυγούστου, το οποίο προβαλλόταν ως επιστροφή στο «*mos maiorum*» και ανασυγκρότηση του κατεστραμμένου από τους εμφύλιους πολέμους κράτους. Ωστόσο η πλήρης σχεδόν απουσία της ρητορείας τα χρόνια αυτά υποδηλώνει τις πραγματικές διαστάσεις της ελευθερίας του λόγου.

ποίηση

Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στην ποιητική δημιουργία (Βεργίλιος, Οράτιος, Τίβουλλος, Προπέρτιος, Οβίδιος) και ακολουθεί ο πεζός λόγος (Λίβιος). Οι πέντε ποιητές συνδέονται με δεσμούς εσωτερικής ποιητικής υφής και εξωτερικής φιλίας, όμως δεν επιδίδονται στα ίδια ποιητικά γένη: ο Βεργίλιος είναι ο ποιητής του ηρωικού και διδακτικού έπους και του ποιμενικού ειδυλλίου, ο Οράτιος εκπροσωπεί τη λυρική δημιουργία, ενώ οι τρεις άλλοι καλλιεργούν κυρίως την ελεγεία. Όλοι τους ανήκουν στη χορεία των κορυφαίων

ων καλλιτεχνών της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Τα έργα τους παρέμειναν αθάνατα στο διάβα του χρόνου, συγκίνησαν και ενέπνευσαν και εξακολουθούν και σήμερα να διαβάζονται και να θαυμάζονται.

Ο **Πόπλιος Βεργίλιος Μάρων** (70-19 π.Χ.) είναι αναμφίβολα ο «εθνικός ποιητής» των Ρωμαίων: η *Αινειάδα* του (*Aeneis*), που αποτελεί ίσως το «πιο κλασικό έργο όχι μόνο της ρωμαϊκής αλλά και ολόκληρης της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας», είναι ένας πολύπλοκος και πολυδιάστατος συνδυασμός της *Οδύσσειας* και της *Ιλιάδας* σε καλλιμαχικές διαστάσεις και αναγνωρίστηκε εξ αρχής ως το εθνικό έπος των Ρωμαίων. Θέμα του έργου είναι η αναχώρηση του Αινεία – του μυθικού γενάρχη των Ρωμαίων – από την Τροία, οι περιπλανήσεις του και η εγκατάστασή του στο Λάτιο. Το υπέροχο ταλέντο του Βεργιλίου είναι άμεσα διαπιστώσιμο και στις δύο προγενέστερες συλλογές του: στις δέκα βουκολικές *Εκλογές* (*Eclogae*) και στα τέσσερα βιβλία των *Γεωργικών* (*Georgica*). Λογοτεχνικό πρότυπο των *Εκλογών* είναι ο ελληνιστικός Θεόκριτος (*Ειδύλλια*), ενώ των *Γεωργικών* ο αρχαϊκός Ησίοδος (*Εργα και ημέραι*). Τα *Γεωργικά* υπηρετούν σαφώς την πρόθεση του Αυγούστου για ενίσχυση της υπαίθρου. Η παρουσία του Βεργιλίου διαπιστώνεται πληθωρική στην Ύστερη Αρχαιότητα, το Μεσαίωνα και τους Νεότερους Χρόνους: αντιγράφεται και σχολιάζεται εκτενώς, μεταφράζεται επανειλημμένα και γίνεται πηγή και πρότυπο αναρίθμητων λογοτεχνών, από τον Αυγουστίνο μέχρι το Δάντη και τον Πετράρχη, το Σίλλερ και τον Πούσκιν.

Λίγο νεότερος ο **Κόιντος Οράτιος Φλάκκος** (65 π.Χ. - 8 μ.Χ.), ο «άριστος τολμητής των λέξεων» (Κοϊντιλιακός), δίκαια κανχιόταν ότι «πρώτος αυτός μετέφερε το αιολικό άσμα» στη Ρώμη. Έχοντας σπουδάσει στην Αθήνα δημιουργεί τις *Επωδούς* (*Epodi*) με πρότυπο τον ιαμβογράφο Αρχίλοχο και τις *Ωδές* (*Carmina*) με πρότυπα τους λυρικούς Αλκαίο, Ανακρέοντα, Πίνδαρο, Σαπφώ κ.ά. Οδηγεί τη ρωμαϊκή σάτιρα στην πλήρη της ωρίμανση (*Sermones*) και καθιερώνει το είδος της ποιητικής επιστολής (της οποίας είναι «ευρετής») σε κλασική ρωμαϊκή δημιουργία (*Epistulae*: διάσημη είναι η τεχνοκριτική επιστολή 2,3, η γνωστή ως *Ποιητική τέχνη*: *Ars poetica*). Το μεγαλείο του λυρισμού του Ορατίου αναγνωρίστηκε ήδη από τους συγχρόνους του, αφού σ' αυτόν ανέθεσε ο Αύγουστος τη σύνθεση του *Ύμνου της Εκατονταετίας* (*Carmen saeculare*) για την επίσημη έναρξη της «*pax Augusta*» το 17 π.Χ. Τα ενά-

ριθμα και σύντομα ποιήματα του Ορατίου, καίτοι συχνά αρκετά δυσνόητα, αποτελούν κομψοτεχνήματα ποιητικής μικροτεχνίας.

Η τριάδα των κορυφαίων ρωμαίων ελεγειακών, του **Τιβούλλου** (περ. 50-19 π.Χ.), του **Προπερτίου** (περ. 50-γέννηση Χριστού) και του **Οβιδίου** (43 π.Χ. - 17 μ.Χ.), μεταμόρφωσε πλήρως την ελληνική elegia. Ο πιο καθαρός και κομψός από όλους είναι ο Τιβούλλος· ο πιο πρωτότυπος, σκοτεινός και σύγχρονος ο Προπερτίος· ο πιο πνευματώδης και ελευθερόστομος ο Οβίδιος. Και οι τρεις εμπνέονται από τη «λεπταλή Μούσα» και από τις αγαπημένες τους που αναφέρονται με ψευδώνυμο (ο Τιβούλλος από τη Δηλία και τη Νέμεση, ο Προπερτίος από την Κυνθία, ο Οβίδιος από την Κόριννα). Στην κεντρική θεματολογία της «ερωτικής στράτευσης» συνδυάζεται η λογοτεχνική σύμβαση και το γνήσιο βίωμα. Με τους τρεις αυτούς ποιητές η elegia οδηγήθηκε σε τέτοιο ύψος, ώστε δίκαια μετά από περίπου εκατό χρόνια ο Κοϊντιλιανός να καυχείται: «και στη elegia ακόμη προκαλούμε τους Έλληνες».

Ο Οβίδιος επιπλέον επινόησε και καλλιέργησε νέα ποιητικά είδη: την πλαστή ποιητική μυθολογική επιστολή (*Ηρωίδες: Heroides*), το καλωπιστικό έπος (*Καλλυντικά του προσώπου: Medicamina faciei*), το «αιτιολογικό» εορτολόγιο (*Fasti*) και την ποίηση της εξορίας (*Θλιβερά: Tristia* και *Επιστολές από τον Πόντο: Epistulae ex Ponto*). Ο ίδιος, αξιοποιώντας ελληνικά πρότυπα, δημιούργησε μια μυθολογική *Αντι-Αινειάδα*, τις *Μεταμορφώσεις (Metamorphoseon libri)*: πρόκειται για ένα έπος 15 βιβλίων και 12.000 στίχων, ένα καλλιτεχνικό μωσαϊκό περίπου 250 μυθολογικών ψηφίδων, με στοιχεία από την ιστορία, την elegia, τη ρητορεία, την τραγωδία, το επύλλιο, την παρωδία και τη φιλοσοφία. Κοινό χαρακτηριστικό των μύθων είναι η μεταμόρφωση των ηρώων. Οι *Μεταμορφώσεις*, παρά την έκτασή τους, διαβάζονται ευχάριστα χάρις στην ελκυστική έκφραση και στο ποικίλο και ευχάριστο περιεχόμενό τους.

πεζογραφία

Εάν η *Αινειάδα* του Βεργιλίου αποτελεί μια ποιητική καταγραφή των ιστορικών καταβολών και πεπρωμένων της Ρώμης, ο **Τίτος Λίβιος** (59 π.Χ. - 17 μ.Χ.) ανέλαβε και διεκπεραίωσε την κορυφαία πεζογραφική παρουσίαση της ιστορικής διαδρομής της «αιώνιας Πόλης» από την ίδρυσή της (γι' αυτό και το έργο τιτλοφορούνταν *Ab urbe condita*) ως το 9 π.Χ. σε 142 βιβλία. Εννοίες όπως το «*mos maiorum*», η «*pietas*», η «*virtus*»

είναι κεντρικά νήματα που διατρέχουν τη ρητορική και τραγική ιστοριογραφία του.

Στο χώρο της αυγούστειας πεζογραφίας αξίζει να αναφερθεί επίσης και ο επιστήμονας λογοτέχνης **Βιτρούβιος** με το εξειδικευμένο σύγγραμμά του. *Για την αρχιτεκτονική* (*De architectura*), που αποδεικνύει τις προχωρημένες αρχιτεκτονικές γνώσεις και ευαισθησίες της εποχής.

Μετακλασική εποχή

Η Ρώμη διαθέτει τώρα ένα πλούσιο και καθαρά δικό της λογοτεχνικό απόθεμα. Οι μετακλασικοί συγγραφείς θα κινούνται πλέον στη σκιά των μεγάλων ρωμαίων προκατόχων τους και η «imitatio» και η «aemulatio» έχουν και εντόπια πρότυπα. Η γλώσσα και το ύφος εξακολουθούν να καλλιεργούνται, κάποτε μάλιστα φθάνουν ως την επιτήδευση. Δεν εμφανίζονται, γενικά, τόσο ειδολογικές ανακαλύψεις όσο αναβιώσεις και κυρίως πολυποίκιλες διασταυρώσεις και μείξεις. Δυο βασικά χαρακτηριστικά των μετακλασικών κειμένων είναι ο ρητορισμός στο ύφος και ο ρεαλισμός στο περιεχόμενο.

Το τέλος της εποχής αυτής οριοθετεί το ιστορικό και λογοτεχνικό κενό των πενήντα «σκοτεινών χρόνων» (235-285 μ.Χ.: «περίοδος στρατιωτικών αυτοκρατόρων»). Τα διακόσια περίπου χρόνια της χωρίζονται σε δύο ισόχρονες περιόδους. Στην πρώτη – ως το θάνατο του Τραϊανού, το 117 –, κυριαρχεί ένας κλασικισμός (προσπάθεια απομίμησης των κλασικών)· στη δεύτερη – που αρχίζει με τη λεγόμενη «Δεύτερη Σοφιστική» – πνέει ένας παλίνδρομος άνεμος αρχαϊστικού αναπροσανατολισμού προς τους προκλασικούς.

Κατά τη διάρκεια του κλασικιστικού αιώνα **κλασικισμός** δεκάδες δεύτερης και τρίτης διαλογής λόγιοι και λογοτέχνες καταθέτουν τη συμβολή τους σε κάθε ειδολογική περιοχή. Γραμματικοί ανατέμνουν με πάθος τη γλώσσα. Σχολιαστές ερμηνεύουν κάθε λέξη των κλασικών κειμένων. Πλήθος εξειδικευμένες επιστημονικές πραγματείες βλέπουν το φως της δημοσιότητας· για τη γεωργία, την ύδρευση, την αστρονομία κ.ο.κ. Μάλιστα ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος συντάσσει μια εγκυκλοπαίδεια των επιστημών.

Στο πλούσιο κλασικιστικό τοπίο η καμπύλη παρουσιάζει δύο εξάρ-

σεις: επί των αυτοκρατόρων Κλαυδίου και Νέρωνα και επί των αυτοκρατόρων Δομιτιανού και Τραϊανού. Η ρητορεία λόγω των πολιτικών συνθηκών έχει περιέλθει σε παρακμή. Το έπος εκπροσωπείται από αρκετούς ποιητές, οι οποίοι συγγράφουν με πρότυπο το Βεργίλιο, όπως ο **Λουκανός** τα *Φαρσάλια* (*Pharsalia*), ο **Βαλέριος Φλάκκος** τα *Αργοναυτικά* (*Argonautica*), ο **Στάτιος** τη *Θηβαΐδα* (*Thebais*) και την *Αχιλλειίδα* (*Achilleis*) και ο **Σίλιος Ιταλικός** τον *Καρχηδονιακό πόλεμο* (*Punica*).

Στα πρώτα μεταχριστιανικά χρόνια συγγράφει ο **Σενέκας ο Νεότερος** (4-65 μ.Χ.), ο δεύτερος μετά τον Κικέρωνα ρωμαίος φιλόσοφος, με τραγικό όπως και εκείνος τέλος. Η στωική ανθρωποκεντρική φιλοσοφία του συνεπαίρνει τον αναγνώστη των *Διαλόγων* (*Dialogi*), των *Ηθικών επιστολών* (*Epistulae morales*), των *Παραμυθητικών* (*Consolationes*). Η σκέψη του εμφανίζει πολλές συγγένειες με τη χριστιανική διδασκαλία, γι' αυτό και διαβάστηκε πολύ.

Στο ίδιο στεννό πολιτικό κλίμα ζει και ο **Πετρώνιος**, που είχε επίσης τραγικό τέλος (+66). Πρόκειται για έναν εξαιρετο μυθιστοριογράφο και ταυτόχρονα αυστηρό τεχνοκρίτη (γι' αυτό ονομάστηκε «κριτής της κομψότητας»). Το γοητευτικό του μυθιστόρημα *Σατιρικόν* (*Satiricon*) είναι μια παρωδία της *Οδύσσειας* γραμμένη στο ύφος της μενίππειας σάτιρας και συγκαταλέγεται στα κορυφαία έργα της εποχής.

Λίγο αργότερα ζει ο διάσημος τεχνοκρίτης, ρητοροδιδάσκαλος και παιδαγωγός **Κοϊντίλιανός** (35-95 μ.Χ.). Βασικό ιδανικό του έργου του *Η παιδεία του ρήτορα* (*Institutio oratoria*) είναι η ελληνορωμαϊκή αγωγή.

Την περίοδο της κλασικιστικής πρόζας κλείνουν δύο άλλες μεγάλες μορφές: ο ιστορικός Τάκιτος και ο επιστολογράφος Πλίνιος ο Νεότερος. Ο **Τάκιτος** (περ. 545 - 117 μ.Χ.) ακολουθεί το ύφος του Σαλλουστίου και δημοσιεύει δύο ιστοριογραφικά έργα (*Χρονικά* και *Ιστορίες*) που διακρίνονται για τον τραγικό τους χαρακτήρα. Σχεδόν ταυτόχρονα με τον Τάκιτο συγγράφει ο **Πλίνιος ο Νεότερος** τις καλλιτεχνικές *Επιστολές* του. Από αυτές διάσημες έγιναν δύο που περιγράφουν την έκρηξη του Βεζουβίου το 79 μ.Χ. (όταν καταστράφηκε η Πομπηία) και δύο άλλες που περιέχουν πρωιμότητες μαρτυρίες για την εξάπλωση, τη λατρεία και την κρατική - νομική αντιμετώπιση των Χριστιανών.

Ο Σενέκας διακρίθηκε επίσης και στο χώρο της ποιητικής δημιουργίας. Γράφει τραγωδίες - επιστρέφοντας στο προκλασικό αυτό είδος, χωρίς όμως να έχει ουσιαστικούς δεσμούς με τους προκλασικούς. Οι

εννέα «palliatæ», προορισμένες πιθανόν για ανάγνωση, και η «praetexta» *Οκταβία* (η μόνη σωζόμενη ρωμαϊκή «praetexta») διακρίνονται για το ρητορισμό και την έξαρση του πάθους. Εκπληκτική στη σύλληψη και τολμηρή στο περιεχόμενο είναι η πολιτική μενίπλεια σάτιρα *Αποκολοκύνθωση* (*Apocolocyntosis*), όπου ο αυτοκράτορας Κλαύδιος δεν αποθεώνεται αλλά μεταμορφώνεται σε κολοκύνθη.

Η ποίηση ωστόσο που χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τους χρόνους αυτούς είναι το επίγραμμα του **Μαρτιάλη** (40-102 μ.Χ.) και η σάτιρα του **Ιουβενάλη** (55-135 μ.Χ.). Στα πολυάριθμα (πάνω από 1.500) και πολυποικίλα ποιήματα του πρώτου η ειρωνεία και η κολακεία, η οξυγυρία και η βωμολοχία, η έπαρση και ο αυτοσαρκασμός δημιουργούν την ιδιόζουσα προσωπικότητα του ποιητή. Οι δεκαέξι εκτενείς σάτιρες του Μαρτιάλη εμφανίζουν ανάγλυφα την αθλιότητα της ρωμαϊκής πόλης και των κατοίκων της.

αρχαϊσμός

Ο αρχαϊσμός της Δεύτερης Σοφιστικής συμβαδίζει με την άνθηση του κράτους και της λογοτεχνίας. Τα κύρια γνωρίσματα της εποχής είναι ο καθαρολογισμός, η παράλληλη γνώση και χρήση και των δύο κλασικών γλωσσών, οι φιλοσοφικές αναδιφήσεις και οι προκλασικές αναβιώσεις. Καλλιεργείται και φθάνει στο επίπεδο του κλασικού η ως τότε όχι ιδιαίτερα λογοτεχνική νομολογία. Ο **Γάιος**, ο **Παπιανός**, ο **Ουλπιανός** και ο **Πάυλος** αποτελούν τις βωϊκές πηγές της ιουστινιάνειας νομοθεσίας και του σύγχρονου ευρωπαϊκού δικαίου.

Αυτά τα χρόνια ο «ήσυχος λόγιος» **Σουητώνιος** συνθέτει τα βιογραφικά έργα *Περί των επιφανών ανδρών* (*De viris illustribus*) και *Περί του βίου των δώδεκα Καισάρων* (*De vita XII Caesarum*), ενώ πλήθος γραμματικών και σχολιαστών συνεχίζουν το υπομνηματιστικό έργο τους.

Οι κύριοι εκπρόσωποι της περιόδου αυτής είναι οι αφρικανικής καταγωγής πεζογράφοι **Κορνήλιος Φρόντων** και **Λεύκιος Απουλήιος**. Ο τελευταίος, μια περίεργη νεοπλατωνική μορφή με φήμη μάγου, είναι ο συγγραφέας ενός από τα ωραιότερα μυθιστορήματα της αρχαιότητας, των *Μεταμορφώσεων* (το έργο αυτό – οι περιπέτειες ενός άνδρα που μεταμορφώθηκε σε γάιδαρο – είναι γνωστό επίσης και ως *Χρυσός Γάιδαρος*). Στις *Μεταμορφώσεις* περιέχεται και το παραμύθι του *Έρωτα και της Ψυχής*, το μόνο παραμύθι που διαθέτουμε από την αρχαιότητα. Μαθητής

του Φρόντωννα ήταν ο **Αύλος Γέλλιος**, γνωστός για το ενδιαφέρον ανθολογικό του *Αττικές νύχτες* (*Noctes Atticae*).

χριστιανική γραμματεία

Την εποχή αυτή κάνουν την εμφάνισή της και η χριστιανική γραμματεία. Πατρίδα της είναι η βόρεια Αφρική. Εδώ πρωτομεταφράζεται η Αγία Γραφή στα Λατινικά και αναπτύσσουν τη συγγραφική τους δραστηριότητα ο **Μινούκιος Φήλιξ**, ο **Τερτυλλιανός**, ο **Κυπριανός** και ο **Νοβατιανός**. Οι χριστιανοί συγγραφείς βαθμιαία θα καταλάβουν και θα αναζωογονήσουν όλες τις ειδολογικές περιοχές της εθνικής γραμματείας.

Ύστερη Αρχαιότητα

Τα πενήντα κρίσιμα χρόνια των στρατιωτικών αυτοκρατόρων ακολουθούνται από σοβαρές ιστορικές εξελίξεις: γίνονται βαρβαρικές επιδρομές και μεταναστεύσεις λαών στην Ανατολή και τη Δύση, διασαλεύεται η ενότητα του απέραντου ρωμαϊκού κράτους, ιδρύεται η Νέα Ρώμη, ενώ η παλαιά υποκύπτει οριστικά στους βαρβάρους, ο χριστιανισμός αναγνωρίζεται ως επίσημη θρησκεία. Ωστόσο παρά τις δυσμενείς εξωτερικές συνθήκες, τους «σκοτεινούς χρόνους» διαδέχεται μια περίοδος «ανακαίνισης και αναγέννησης». Ο καλλιμαχισμός των «Νεωτέρων» της κλασικής εποχής επανέρχεται μεταλλαγμένος σε ένα κίνημα «Νεο-Νεωτερικών», οι οποίοι επιδιώκουν – συνήθως με επιτυχία – την ελληνολατινική λογιότητα, την υφολογική εκλέπτυνση (που κάποτε καταλήγει σε επιτήδευση), την αινιγματικότητα και το καινοφανές. Το νέο κύμα απλώνεται κυρίως στα μεγάλα πνευματικά κέντρα της περιφέρειας (λ.χ. της βόρειας Αφρικής και της Γαλλίας). Ιδιαίτερα ανθηρή περίοδος θεωρείται ο 4ος αι., κατά τη διάρκεια του οποίου, επί Μ. Κωνσταντίνου και επί Μ. Θεοδοσίου, σημειώνονται δύο λαμπρές αναγεννήσεις. Μετά από κάποιες διακυμάνσεις, στα τέλη του 5ου αι., ακολουθεί μια ακόμη αναγέννηση στη Ρώμη, που τελεί υπό βαρβαρική κατοχή. Ένας διάσημος ευπατρίδης και αριστοτελικός φιλόσοφος, ο Βοήθιος, θεωρείται ο «τελευταίος των Ρωμαίων» και ταυτόχρονα ο «πατέρας του Μεσαίωνα».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει κατά την περίοδο αυτή η εξέλιξη της ποίησης. Παρατηρείται μια ευρείας έκτασης μείξη των ειδών, ενώ ταυτόχρονα αναφέρονται νέα είδη, όπως ο κέντρων (ποίημα που προκύ-

πτε από συγκόλληση στίχων κλασικών συγγραφέων), το τεχνοπαίγνιο, η ακροστιχίδα, το αλφαβητάριο, το αίνιγμα, κ.ά. Το ευχάριστο και ψυχαγωγικό περιεχόμενο αυτών των ποιημάτων παρείχε παραμυθία και καταφυγή σε ένα κουρασμένο αναγνωστικό κοινό.

Στο χώρο της «εθνικής» ποίησης πρώτος (3ος αι.) διακρίνεται ο προικισμένος αφρικανός **Νεμεσιανός** με ποιήματα βουκολικού και κυνηγητικού περιεχομένου. Ανάμεσα στους ποιητές του 4ου αι. ξεχωρίζουν ο **Οπτατιανός Πορφύριος**, ο **Αβιηνός**, ο **Συμφόσιος** και κυρίως ο γάλλος **Αυσόνιος** και ο αλεξανδρινός **Κλαυδιανός**. Τον ίδιο αιώνα συντίθεται και το *Ξενύχτι της Αφροδίτης* (*Pervigilium Veneris*), ένα κορυφαίο δημιούργημα κάποιου άγνωστου ποιητή.

Στο χώρο της «εθνικής» πεζογραφίας διαπρέπουν κατά τον 5ο/6ο αιώνα συγγραφείς όπως ο αντιοχείας ιστορικός **Αμμιανός Μαρκελλίνος**, ο συγγραφέας των *Γάμων του Ερμή με τη Φιλολογία* (*De nuptiis Mercurii et Philologiae*) **Μαρτιανός Καπέλλας**, ο **Σύμμαχος**, ο **Κασσιόδωρος** και κυρίως ο **Βοήθιος**. Ο τελευταίος σχολίασε και μετέφρασε τον Αριστοτέλη στα Λατινικά – και έτσι μπόρεσε να μελετήσει την αριστοτελική φιλοσοφία ο δυτικός Μεσαίωνας. Λίγο πριν πεθάνει, συνέθεσε, εξόριστος και φυλακισμένος, το φιλοσοφικό αριστούργημα *Η παρηγοριά της Φιλοσοφίας* (*De consolatione Philosophiae*).

Παράλληλα παρατηρείται μια αλματώδης ανάπτυξη της χριστιανικής γραμματείας. Στο χώρο της ποίησης ο **Κομμοδιανός** γράφει έναν Απολογητικό και ακροστιχίδες, ο **Ιουβένκος** ένα βιβλικό έπος, η ευγενής ρωμαία **Πρόβα** ένα βεργιλιοκέντρωνα. Στον 4ο αι. ζει ο «χριστιανός Οράτιος» **Προυδέντιος**, ο θεμελιωτής της χριστιανικής αλληγορίας (*Ψυχομαχία: Psychomachia* κ.ά.), και ο «χριστιανός Κικέρων» **Λακτάντιος**, ο οποίος παρουσιάζει τη χριστιανική πίστη στο έργο του *Η θεία διδασκαλία* (*Divinae institutiones*) και την πορεία της χριστιανικής ψυχής στο αλληγορικό ποίημα *Το πτηνό φοίνικας* (*De ave Phoenice*). Κατά τον ίδιο αιώνα ανατέλλει στη Δύση – όπως συνέβη και στην Ανατολή – ένας λαμπρός αστερισμός τριών ιεραρχών με πλούσιο και ποικίλο, πεζογραφικό κυρίως, έργο: ο «πατέρας της δυτικής υμνογραφίας» **Αμβρόσιος** Μεδιολάνων, ο συγγραφέας των *Εξομολογήσεων* (*Confessiones*) και της *Πολι-*

«εθνική» γραμματεία

χριστιανική γραμματεία

τείας του Θεού (De civitate dei) **Αυγουστίνος** και ο μεταφραστής της Αγίας Γραφής (*Vulgata*) **Ιερώνυμος**.

Η πορεία της ρωμαϊκής λογοτεχνίας δε σταμάτησε τον 6ο αιώνα· συνεχίστηκε όχι μόνο στα χρόνια του Μεσαίωνα (6ος - 13ος αι.) αλλά και κατά τη διάρκεια του Ουμανισμού και των Νεότερων Χρόνων («νεολατινική γραμματεία»). Η πλούσια παρακαταθήκη των λατινικών κειμένων όλων των εποχών διαβάστηκε, θαυμάστηκε και επηρέασε τα μεγαλύτερα αναστήματα της Ευρώπης και παραμένει πάντοτε βασικός πόλος παιδείας και πολιτισμού.

Χάρτης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στην εξάπλωσή της από το θάνατο του Αυγούστου μέχρι το θάνατο του Τραϊανού

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με το βιβλίο αυτό επιχειρούμε να φέρουμε το μαθητή σε μια πρώτη επαφή με τη λατινική γλώσσα. Το βιβλίο αποτελείται από 20 ενότητες —μαθήματα, στα οποία διδάσκεται ένα βασικό λεξιλόγιο και τα στοιχειώδη γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα της λατινικής.

Η κάθε ενότητα περιλαμβάνει: (α) Μια πραγματολογική εισαγωγή στο περιεχόμενο του κειμένου που ακολουθεί. Οι εισαγωγές αυτές, πέρα από τις συγκεκριμένες πληροφορίες που περιέχουν γύρω από τη ρωμαϊκή λογοτεχνία, τον πολιτισμό και την ιστορία, έχουν επίσης το σκοπό να δώσουν μια πολύ γενική εικόνα για θέματα που αφορούν τη ρωμαϊκή σκέψη και ιδεολογία. Οι εισαγωγές αυτές είναι ενημερωτικές και δεν πρέπει να περιλαμβάνονται στην εξεταστέα ύλη. (β) Ένα σύντομο λατινικό κείμενο, που επιλέχθηκε με στόχο την παρουσίαση ενός συγκεκριμένου κάθε φορά γραμματικού ή συντακτικού φαινομένου. Οι λέξεις που αποτελούν το αντικείμενο του κάθε μαθήματος σημειώνονται με αστερίσκο. (γ) Το λεξιλόγιο, όπου εξηγούνται οι άγνωστες λέξεις και φράσεις του κειμένου. (δ) Στοιχεία ετυμολογίας για ορισμένες λέξεις του κειμένου, που σημειώνονται στο λεξιλόγιο με αριθμούς σε μικρές παρενθέσεις. Για τις λέξεις αυτές δίνουμε συγγενικές τους αρχαιοελληνικές· επίσης νεοελληνικές λέξεις που προέρχονται από τις αντίστοιχες λατινικές είτε απευθείας —για ευκολία παρακάμπτουμε τους μεσαιωνικούς ελληνικούς τύπους— είτε με τη μεσολάβηση κάποιας νεότερης, κυρίως λατινογενούς, γλώσσας. Επίσης σημειώνουμε τις συγγενικές λατινικές λέξεις που είναι ήδη γνωστές. Ο στόχος των «ετυμολογικών» είναι διπλός: να κάνουμε ευκολότερη την απομνημόνευση των λέξεων και να δείξουμε τη συγγένεια της λατινικής με την ελληνική (αρχαία και νέα). (ε) τις παρατηρήσεις: εδώ παρουσιάζονται τα γραμματικά και συντα-

κτικά φαινόμενα του κειμένου. Όπου χρειάζεται, παραπέμπουμε στη Γραμματική της λατινικής γλώσσας που χρησιμοποιείται στα Λύκεια, ή στο Επίμετρο αυτού του βιβλίου. Βέβαια, ο καθηγητής μπορεί να παραπέμπει τους μαθητές του στη Γραμματική και σε όποιες άλλες περιπτώσεις νομίζει ότι επιβάλλεται. Για να βοηθήσουμε το μαθητή στην κατανόηση και εκμάθηση των γραμματικών και των συντακτικών φαινομένων της λατινικής, συχνά επισημαίνουμε τα αντίστοιχα φαινόμενα της αρχαίας ελληνικής για σύγκριση. (στ) Τις ασκήσεις, όπου οι μαθητές ασκούνται στα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα του μαθήματος. (ζ) Ένα ευχάριστο πεζό ή ποιητικό κείμενο σε ελεύθερη μετάφραση. Στα κείμενα αυτά, που δεν προορίζονται για εκμάθηση και εξέταση, υπογραμμίζουμε τη λέξη ή τις λέξεις που συνδέονται με το μάθημα που προηγήθηκε.

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- = σημασιολογική αντιστοιχία· π.χ. *curo* = φροντίζω.
- = σημασιολογική και ετυμολογική αντιστοιχία· π.χ. *pes, pedis* ≈ πόδι.
- > η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα αριστερά· π.χ. *amīcus* > *amicitia*.
- < η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα δεξιά· π.χ. *validus* < *valeo*.
- ≥ η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα αριστερά και έχει την ίδια σημασία· π.χ. τραγωδία ≥ *tragoedia*.
- ≤ η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα δεξιά και έχει την ίδια σημασία· *barbarus* ≤ βάρβαρος.
- << δηλώνει λέξη της νέας ελληνικής που προέρχεται από τη λατινική μέσω μιας νεότερης ξένης γλώσσας, π.χ. *cura* φροντίδα· πρβ. κούρα << ιτ.
- F δίγαμμα, γράμμα της ελληνικής που εξαφανίστηκε· συνήθως αντιστοιχεί προς το *v* της λατινικής και το προσθέτουμε σε ελληνικές λέξεις για να δείξουμε την ετυμολογική τους συγγένεια με τη λατινική (π.χ. *video* βλέπω· πρβ. *ιδεῖν* < *Φιδεῖν*).
- * ο αστερίσκος στο λατινικό κείμενο σημειώνεται πάνω από λέξεις που αφορούν το γραμματικό ή συντακτικό περιεχόμενο του συγκεκριμένου μαθήματος.
- * ο αστερίσκος στις ετυμολογίες, στην παραγωγή κτλ. δηλώνει γραμματικό τύπο αμάρτυρο (που υποθέτουμε δηλ. ότι υπήρξε αλλά δε σώθηκε)· π.χ. *eram* (ήμουν)

<*es-am. Επίσης σημειώνεται δίπλα στα ρήματα που ανήκουν στην κατηγορία του *capio*.

- το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν της λατινικής δείχνει ότι το φωνήεν είναι μακρόχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) τις μακρόχρονες παραλήγουσες (απαραίτητο για τὸν τονισμό), π.χ. *honōro* τιμώ (β) μακρόχρονο ο που στα ελληνικά αποδίδεται με ω ή αντιστοιχεί σε ω π.χ. *Didō* η Διδώ· *custōdia* φυλακή (πρβ. κουστωδία)· *Rōma* η Ρώμη (γ) μακρόχρονο ē που στα ελληνικά αποδίδεται με η ή αντιστοιχεί σε η, π.χ. *Cornēlius* ο Κορνήλιος· *cēra* κερί, κηρός. (δ) μακρόχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να την μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφη της, π.χ. *līber* ελεύθερος, *līber* βιβλίο. (ε) ριζικό φωνήεν που έχει πάθει έκταση, π.χ. *vēni* (πρβ. του *vēnio* έρχομαι) (στ) μακρόχρονο φωνήεν που δεν αποτελεί δίφθογγο με το διπλανό του, π.χ. *poēta* ποιητής.

- το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν δείχνει ότι το φωνήεν είναι βραχύχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) το βραχύχρονο συνδεδετικό φωνήεν στο απαρέμφατο των ρημάτων της γ' συζυγίας που τη διαφοροποιεί από τη β' συζυγία, π.χ. *legēre* (απαρ. του *lego*) (β) βραχύχρονο φωνήεν που δεν αποτελεί δίφθογγο με το διπλανό του π.χ. *coētus* συνάθροιση. (γ) βραχύχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να τη μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφη της, όπως *līber* καί *līber*.

αγγλ.: λέξη αγγλική.

αρχ. ή ελλ.: λέξη αρχαιοελληνική (οι αρχαιοελληνικές λέξεις δίνονται με πλάγια γράμματα)

βεν.: λέξη βενετική.

γαλλ.: λέξη γαλλική.

ιτ.: λέξη ιταλική.

βλ.: βλέπε

πρβ.: παράβαλε

(.): δίνονται πρόσθετα στοιχεία, αντιστοιχίες, επεξηγήσεις, ανάλυση λέξεων κτλ.

συνδ. φων.: συνδεδετικό φωνήεν.

Ο ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ο Οβίδιος (Publius Ovidius Naso: 43 π.Χ. – 17 μ.Χ.) υπήρξε επικός και ελεγειακός ποιητής. Για λόγους που δε γνωρίζουμε ακριβώς, ο αυτοκράτορας Αύγουστος (63 π.Χ. – 14 μ.Χ.) τον εξόρισε στους Τόμους της Μαύρης θάλασσας (σημ. Κωνσταντζα της Ρουμανίας), όπου ο ποιητής έμεινε μέχρι το θάνατό του. Την εμπειρία του από την εξορία τη γνωρίζουμε χάρη στις ελεγείες που μας άφησε από εκείνη την περίοδο της ζωής του. Οι ελεγείες αυτές απευθύνονται, με τη μορφή συγκινητικών ποιητικών επιστολών, προς φίλους και γνωστούς. Ο ποιητής τούς ζητάει να μεσολαβήσουν στον αυτοκράτορα για να επιστρέψει· παράλληλα υπερασπίζεται με θέρμη το ποιητικό του έργο και μας προσφέρει πολύτιμες αυτοβιογραφικές πληροφορίες.

Ovidius poëta in terrā Ponticā exulat. Epistulas Rōmam scriptitat. Epistulae plenae querelārum sunt. Rōmam desiderat et fortūnam adversam deplōrat. Narrat de incolis barbaris et de terrā gelidā. Poëtam curae et miseriae excruciant. Epistulis contra iniuriam repugnat. Musa est unica amīca poëtae.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

poëta -ae ≤ ποιητής

in (πρόθ. + αφ.) σε

terra -ae γη⁽¹⁾

Ponticus -a-um Ποντικός,

του Εύξεινου Πόντου

exulo (exsulo), 1 είμαι

εξόριστος

epistula -ae ≤ επιστολή

Rōma -ae η Ρώμη

scriptito, 1 γράφω συχνά

plēnus -a -um γεμάτος⁽²⁾

querēla -ae παράπονο, διαμαρτυρία

sum είμαι

desidero, 1 επιθυμώ, μου
 λείπει κάτω
et (σύνδ.) και
fortūna -ae τύχη⁽³⁾
adversus -a -um αντίξοος,
 κακός
deplōro, 1 θρηνώ, κλαίω
narro, 1 αφηγοῦμαι
de (πρόθ. + αφαιρ.) για
incola -ae κάτοικος
barbarus -a -um ≤ βάρβα-
 ρος
gelidus -a -um παγωμέ-
 νος⁽⁴⁾

cura -ae έγνοια, φροντί-
 δα ⁽⁵⁾
miseria -ae δυστυχία⁽⁶⁾
excrucio, 1 βασανίζω
contra (πρόθ. + αιτ.) ενά-
 ντια, αντίθετα σε⁽⁷⁾
iniuria -ae αδικία
repugno, 1 αντιμάχομαι,
 ανθίσταμαι
unicus -a -um μοναδικός⁽⁸⁾
amīca -ae φίλη⁽⁹⁾
Musa -ae η Μούσα.

Ετυμολογικά: 1. κυρ. «ξηρά»· *τέρσομαι* = ξεραίνομαι· πρβ. τερακότα << ιτ. 2. πλή-ρης, πλή-θος 3. πρβ. φουρτούνα << ιτ. 4. < *gelo* παγώνω· πρβ. ζελέ << γαλλ.· (τ)ζελατίνα << ιτ. 5. πρβ. κούρα << ιτ. 6. πρβ. μιζέρια << ιτ. 7. πρβ. κόντρα << ιτ. 8. < *unus* = ένας 9. < *amo* = αγαπώ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα πρωτόκλιτα ουσιαστικά της λατινικής κλίνονται ως εξής:

	Ενικός		Πληθυντικός	
Ον. + Κλ.	terr-a	(πρβ. χώρ-α	terr-ae	(πρβ. χώρ-αι
Γεν.	terr-ae	χώρ-ας	terr-ārum	χώρ-ων
Δοτ.	terr-ae	χώρ-α	terr-is	χώρ-αις
Αιτ.	terr-am	χώρ-αν)	terr-ās	χώρ-ας)
Αφαιρ.	terr-ā		terr-is	

Η πρώτη κλίση έχει ονόματα με **χαρακτήρα** -a-· στο παραπάνω παράδειγμα το -a εμφανίζεται, για ευκολία, ως κατάληξη (πλασματική κατάληξη).

Για να ξεχωρίζει η αφαιρετική από την ονομαστική του ενικού των πρωτοκλίτων θα χρησιμοποιείται στην αφαιρετική το σημάδι της μακρόχρονης συλλαβής (terrā).

Όμοια κλίνεται και το θηλυκό των δευτερόκλιτων επιθέτων (Pontica, plēna, adversa, barbara, gelida, unica).

Γένος των πρωτοκλίτων: Τα πρωτόκλιτα είναι γένους θηλυκού, εκτός από εκείνα που δηλώνουν πρόσωπα αρσενικά: poëta, agricola = γεωργός, nauta = ναύτης κτλ.

2. Χρήση των πτώσεων (ανεξάρτητα από την κλίση): η **ονομαστική** δηλώνει το υποκείμενο (poëta exulat), ή το κατηγορούμενο (Musa est poëtae amīca)· η **αιτιατική** δηλώνει το αντικείμενο (epistulas scriptitat)· όνομα πόλης σε αιτιατ. δηλώνει την κατεύθυνση, τον προορισμό (Romam scriptitat)· η **γενική** μπορεί να είναι κτητική (amīca poëtae) ή συμπλήρωμα επιθέτων (plēnae querelārum· πρβ. πλήρης θηρίων) κ.ά.· η **εμπρόθετη αφαιρετική** δηλώνει τη στάση (in terrā· πρβ. ἐν ἀμπέλῳ), την αναφορά (narrat de incolis· πρβ. περὶ τῶν κατοίκων) κτλ.· η **απρόθετη αφαιρετική** δηλώνει το όργανο (epistulis repugnat) κτλ.

Σημ.: Στις χρήσεις της αφαιρετικής αντιστοιχεί άλλοτε η γενική και άλλοτε η δοτική της ελληνικής (βλ. το Επίμετρο και το μάθ. XXXI).

3. Οι βασικές καταλήξεις του ρήματος στην οριστική και στην υποτακτική της ενεργητικής φωνής όλων των χρόνων (με κάποιες διαφορές στην οριστική του παρακειμένου) είναι οι εξής:

Ενικός		Πληθυντικός	
α' -ο ή -m	πρβ. -ω ή -ν	-mus	πρβ. -μεν (δωρ. -μες)
β' -s	-ς	-tis	-τε
γ' -t		-nt	-ν<*ντ (ἔφερο-ν)

4. Η οριστική του ενεργητικού ενεστώτα της α' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

Ενεστωτικό θέμα + βασικές καταλήξεις: ama-s

Το ενεστωτικό θέμα (βλ. το Επίμετρο) της α' συζυγίας λήγει σε μακρόχρονο -ā-.

Ενικός		Πληθυντικός	Το βοηθητικό sum	
α'	amo (<*ama-o	amā-mus	su-m	su-mus
β'	ama-s	amā-tis	es	es-tis
γ'	ama-t	ama-nt	es-t	su-nt

5. Οδηγίες για τη σύνταξη: Το επίθετο, ως επιθετικός ή κατηγορηματικός προσδιορισμός ή ως κατηγορούμενο, συμφωνεί με το ουσιαστικό στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση, και κανονικά βρίσκεται μετά το ουσιαστικό, π.χ. de terrā gelidā.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να προστεθούν οι καταλήξεις που λείπουν στα ονόματα και στα ρήματα:

- Ego (εγώ) in terrā barbar exul.....
- Epistula plēn..... querel..... est.
- Nos (εμείς) epistulas amīc..... (δοτ. πλ.) scriptit.....
- Vos (εσείς) Rōmam desiderā..... et terr..... barbaram deplorā
- Tu (σύ) de terrā Pontic..... narra.....
- Te (εσύ) cura excrucia.....
- Vos epistulis contra fortūn..... adversam repugnā.....

- II. Να χωριστούν σε συλλαβές οι λέξεις της πρότασης: Epistulis
contra iniuriam repugnat (βλ. τη Γραμματική και το Επίμετρο).
- III. Να συμπληρωθούν οι τύποι του sum στις φράσεις: Tu poëta
..... Vos poëtae Ego poëta Ille (εκεί-
νος) poëta Nos poëtae Illi (εκείνοι) poëtae
.....
- IV. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση: Η αντίξοχη τύχη
βασανίζει τον ποιητή. (Για τη σειρά των λέξεων βλ. το κείμενο
και το Επίμετρο).

Όταν ταλαιπωρούν την ποίηση...

Quem *recitas*, meus est, o Fidentine, libellus:

Sed male cum *recitas*, incipit esse tuus.

(Μαρτιάλης 1, 38)

Το βιβλίο με τα ποιήματα που διαβάζεις είναι δικό μου,
Φιδεντίνε: έτσι όμως στραβά που τα διαβάζεις,
γίνεται δικό σου!

Διδώ και Αινείας (μικρογραφία από χειρόγραφο του 5ου αι. μ.Χ)

ΔΙΔΩ ΚΑΙ ΑΙΝΕΙΑΣ

Ο Βιργίλιος (Publius Vergilius Maro, 70-19 π.Χ.), ο μεγαλύτερος Ρωμαίος επικός ποιητής, αφηγείται στην «Αινειάδα» του με πολλή ευαισθησία την ιστορία της Διδώς και του Αινεία. Ο κεντρικός ήρωας του έπους, ο Αινείας, αυτοεξόριστος μετά την άλωση της πατρίδας του της Τροίας από τους Έλληνες, βρίσκεται κάποια στιγμή карабoтoσσaκισμένος στις ακτές της Β. Αφρικής, όπου συναντάει τη Διδώ. Εξόριστη κι αυτή από τη Φοινίκη, γυναίκα δυναμική και αποφασιστική, χτίζει για το λαό της μια νέα πόλη, την Καρχηδόνα. Η Διδώ και ο Αινείας στηριγμένοι σε ψευδαισθήσεις χτίζουν μαζί ένα ανύπαρκτο μέλλον. Κάποτε ο Αινείας, ακολουθώντας τη μοίρα του, φεύγει με βαριά καρδιά για την Ιταλία και η Διδώ πεθαίνει.

Aenēas filius* Anchīsae est. Patria Aenēae Troia est. Graeci* Troiam oppugnant et dolo* expugnant. Aenēas cum Anchisā cum nato* et cum sociis* ad Italiam navigat. Sed venti* pontum* turbant et Aenēan in Africam portant. Ibi Didō regīna novam patriam fundat. Aenēas regīnae insidias Graecōrum* renarrat. Regīna Aenēan amat et Aenēas regīnam. Denique Aenēas in Italiam navigat et regīna exspirat.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

filius -ii γιος

patria -ae ≈ πατρίδα

Anchīsēs -ae ο Αγχίσης,

ο πατέρας του Αινεία

Troia -ae η Τροία

Graecus -i ο Έλληνας⁽¹⁾

oppugno, 1(ob+pugno)

= μάχομαι) πολιορκώ⁽²⁾

expugno (ex+pugno), 1

κυριεύω

dolus -i ≈ δόλος
 cum (πρόθ.+αφ.) με
 natus -i γιος
 socius -ii σύντροφος⁽³⁾
 ad (πρόθ.+αιτ.) προς
 (προσέγγιση)
 navigo, 1 πλέω⁽⁴⁾
 sed (σύνδ. αντιθ.) αλλά
 ventus -i άνεμος⁽⁵⁾
 pontus -i θάλασσα⁽⁶⁾
 turbo, 1 ταράζω⁽⁷⁾
 porto, 1 (μετα)φέρω, παρα-
 σύρω
 ibi (επίρρ.) εκεί

Dido -ōnis (γ' κλ.) η Διδώ
 regīna -ae βασίλισσα
 novus -a -um ≈ νέος
 fundo, 1 θεμελιώνω, ιδρύω⁽⁸⁾
 insidiae -ārum (πληθ.
 μόνο) ≈ ενέδρα, δόλος,
 τέχνασμα
 renarro, 1 (re+narro) αφη-
 γούμαι από την αρχή
 denique (επίρρ.) τέλος
 in (πρόθ.+αιτ.) προς (άφιξη)
 exspīro, 1 (ex+spīro) πε-
 θαίνω, ξεψυχάω.

Ετυμολογικά: 1. > Γραικός 2. πρβ. re+rugno = μάχομαι 3. πρβ. σοσια-
 λισμός <<γαλλ. 4. ναῦς 5. πρβ. βεντάλια << ιτ. 6. < πόντος 7. πρβ. turbo (γ'
 κλίσ.) δίνη· τουρμπίνα << γαλλ. 8. πρβ. φουντάρω << ιτ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Η β' κλίση των ουσιαστικών** περιλαμβάνει ονόματα αρσε-
 νικά σε -us⁽¹⁾ και -er, και ουδέτερα σε -um. Παράδειγμα κλίσης σε
 -us⁽²⁾:

(1). Για θηλυκά ονόματα σε -us βλ. το Επίμετρο και τη Γραμματική.

(2). Το -u- (-o, -e) εμφανίζεται εδώ, για ευκολία, ως πλασματική κατάληξη·
 στην ουσία πρόκειται για το **χαρακτήρα** του θέματος.

Ενικός		Πληθυντικός	
Ον.	popul-us (πρβ. δῆμ-ος)	popul-i	(πρβ. δῆμ-οι)
Γεν.	popul-i	popul-ōrum	δῆμ-ων
Δοτ.	popul-ō	popul-is	δῆμ-οις
Αιτ.	popul-um	popul-os	δῆμους
Κλ.	popul-e	popul-i	δῆμ-οι)
Αφ.	popul-ō	popul-is	

Ὅμοια κλίνεται και το αρσενικό των δευτερόκλιτων επιθέτων (novus, magnus, adversus), όπως και των κτητικών αντωνυμιών meus-a-um δικός μου, tuus-a-um δικός σου, suus-a-um δικός του· με τη διαφορά ότι οι αντων. δεν έχουν ιδιαίτερο τύπο κλητικής (μόνο το meus έχει ιδιαίτερη κλητική του ενικού: mi).

Κύρια ονόματα προερχόμενα από την ελληνική μπορεί να διατηρούν ορισμένους ελληνικούς γραμματικούς τύπους, όπως: Aenēas (ονομ.), Anchīsēs (ονομ.), Aenēan (αιτ.) κτλ.

Τα κύρια ονόματα σε -ius (και το filius) σχηματίζουν την κλητική του ενικού σε -i (Ovidi, mi fili) και συνήθως τη γενική του ενικού σε -i (< -ii): Ovidi.

2. **Άλλες χρήσεις των πτώσεων:** η δοτική δηλώνει το έμμεσο αντικείμενο: *regīnae renarrat*. Η αφαιρετική δηλώνει τον τρόπο: *dolo expugnant* (πρβ. *δόλῳ αἰροῦσι*).

Η προθ. cum με αφαιρ. δηλώνει τη συνοδεία: cum *Anchīsā* (πρβ. *μετά+γεν. ή σύν+δοτ.*).

Οδηγίες για τη σύνταξη: Η απομόνωση των εμπρόθετων και των επιρρ. προσδιορισμών (με αγκύλες) μας ευκολύνει να βρούμε τους βασικούς όρους της πρότασης. Στην τρίτη περίοδο π.χ. απομονώνουμε: (cum Anchīsā, cum nato et cum sociis), (ad Italiam): απομένουν το υποκείμενο Aenēas και το ρήμα navigat.

3. Προσωπικές αντωνυμίες (και η δεικτική ille)

Ονομαστική	Αιτιατική	Ονομαστική	Αιτιατική
α' προσ. ego εγώ β' προσ. tu συ, εσύ	me με, εμένα te σε, εσένα	nos εμείς vos εσείς	nos εμάς vos εσάς
γ' (δκτ.) ille, illa εκείνος -η	illum, illam εκείνον -η	illi, illae εκείνοι -ες	illos, illas εκείνους -ες

Για τις υπόλοιπες πτώσεις βλ. τη Γραμματική.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά με τις σωστές καταλήξεις:
 - Nos Graec..... sumus.
 - Tu in pont..... navigas.
 - Vos Rōm..... oppugnā..... et dol.....
expugnā.....
 - Socii in Graeci..... (Graecia η Ελλάδα) navig.....
 - Vent..... advers..... sunt.
 - Aenēas nov..... populum amat.
 - Tu fili..... tuos non amas.
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο της λέξης που βρίσκεται στην παρένθεση: α. Poëta sociis renarrat (miseriae). β. Graeci Troiam expugnant (insidiae). γ. Aenēas cum ad Italiam navigat (filius).
- III. Να τονιστούν οι υπερδισύλλαβες λέξεις του κειμένου. (Βλ. το επίμετρο).
- IV. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση: Ο Αινείας ταξιδεύει στη θάλασσα με τους συντρόφους του προς την Ιταλία.

Πώς γίνεται να κλαίει απ' το 'να μάτι;

Oculo Philaenis semper altero plorat.

Quo fiat istud quaeritis modo? lusca est.

(Μαρτιάλης 4,65)

Η Φιλαινίδα κλαίει πάντα απ' το 'να μάτι.

Ρωτάτε πώς γίνεται αυτό; Μα είναι μονόφθαλμη!

Ο Περσέας απελευθερώνει την Ανδρομέδα (τοιχογραφία από την Πομπηία· βασίζεται σε περίφημο έργο του Νικία του 4ου αι. π.Χ)

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΜΕΔΑΣ

Οι Ρωμαίοι δε δημιούργησαν, παρά με ελάχιστες εξαιρέσεις, δικούς τους μύθους, αλλά παρέλαβαν αυτούσια την ελληνική μυθολογία. Η προσφορά τους στο χώρο αυτό υπήρξε διπλή: από τη μια μεριά συγκέντρωσαν και διέσωσαν τους ελληνικούς μύθους· από την άλλη, τους ξαναδούλεψαν ως ποιητικό υλικό με καινούρια ευαισθησία και μέσα από τη δική τους οπτική γωνία. Η ιστορία της Ανδρομέδας π.χ., που υπήρξε το θέμα μιας περίφημης τραγωδίας του Ευριπίδη, υπάρχει και στις «Μεταμορφώσεις» του Οβιδίου, σε μια παραλλαγή όπου κυριαρχεί η ανάλαφρη διάθεση και τα χιουμοριστικά και παρωδιακά στοιχεία. Στο κείμενο που ακολουθεί εκτίθεται με συντομία η υπόθεση του μύθου.

Cēpheus et Cassiope Andromedam filiam habent. Cassiope, superba formā suā, cum Nymphis se comparat. Neptūnus irātus ad oram Aethiopiae urget* beluam marīnam, quae incolis nocet*. Oraculum incolis respondet*: «regia hostia deo placet*!» Tum Cēpheus Andromedam ad scopulum adligat; belua ad Andromedam se movet*. Repente Perseus calceis pennātis advolat; puellam videt* et stupet* formā puellae. Perseus hastā beluam delet* et Andromedam liberat. Cēpheus, Cassiope et incolae Aethiopiae valde gaudent*.*

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Cēpheus -i ο Κηφέας,
 βασιλιάς της Αιθιοπίας
 (τονίζουμε *Cēpheus*)

Cassiope -es η Κασσιόπη, η
 γυναίκα του
Andromeda -ae η Ανδρο-
 μέδα, θυγατέρα τους

habeo, 2 έχω
superba θ. του **superbus**
 -a -um (+αφ.) περήφανος
 (για κάτι), ξιπασμένος
forma -ae ομορφιά⁽¹⁾
sua (θ. της αντ. **suus** -a
 -um) δική της· **superba**
formā suā περήφανη για
 την ομορφιά της
comparo, 1 συγκρίνω· **cum**
Nymphis se comparat
 συγκρίνει τον εαυτό της με
 τις Νηρηίδες
Nympha -ae η Νύμφη·
 εδώ εννοούνται οι Νηρηίδες
Neptūnus -i ο Ποσειδώνας
irātus οργισμένος
ora -ae ακτή
Aethiopia -ae η Αιθιοπία
urgeo, 2 σπρώχνω, στέλνω
belua -ae κήτος
marīna θ. του επιθ. **marī-**
nus -a -um θαλάσσιος⁽²⁾
quae (αναφ. αντ.) η οποία,
 που
noceo, 2 (+δοτ.) βλέπω,
 αφανίζω
oraculum -i (ουδ. βλ. το
 μάθ. IV) το μαντείο (ενν. του
 'Αμμωνα)
respondeo, 2 (+δοτ. του

προσ.) απαντώ
regia θ. του επιθ. **regius** -a
 -um βασιλικός⁽³⁾
hostia -ae σφάγιο για θυσία
deus -i θεός (για την κλίση
 του βλ. τη Γραμμ.)
placeo, 2 (+δοτ.) αρέσω
tum (επίρρ.) τότε
scopulus -i βράχος⁽⁴⁾
adligo, 1 δένω (σε κάτι)
moveo, 2 κινώ· **se movet**
 κινείται, κατευθύνεται
repente (επίρρ.) ξαφνικά
calceus -i (υ)πόδημα, μποτίνι
 (επίσημα παπούτσια εξόδου
 των Ρωμαίων)⁽⁵⁾
pennātus -a -um φτερωτός·
calceis pennātis με τα
 φτερωτά σανδάλια
advolō, 1 καταφθάνω πε-
 τώντας· σπεύδω⁽⁶⁾
puella -ae κορίτσι, κοπέλα
video, 2 βλέπω⁽⁷⁾
stupeo, 2 βουβαίνομαι, θα-
 μπώνομαι· **formā** (αφ.)
 από την ομορφιά
hasta -ae δόρυ
deleo, 2 σκοτώνω
libero, 1 ελευθερώνω
valde (επίρρ.) πάρα πολύ
gaudeo, 2 χαίρομαι⁽⁸⁾

Ετυμολογικά: 1. κυρ. «σχήμα»· πρβ. φόρμα· φόρμουλα << ιτ. 2. πρβ.
 μαρίνα << ιτ. 3. *regina* 4. < *σκόπελος* 5. πρβ. κάλτσα << ιτ. 6. *ad+volō*
 πετώ· πρβ. βόλει << αγγλ. 7. *ιδείν* < *Fiδείν* ιδέα· πρβ. βίντεο 8. *γηθέω*, δωρ.
γαθέω.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Η οριστική του ενεστώτα της β' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:**

Ενεστ. θέμα + βασ. καταλ.: dele-o.

Το ενεστωτικό θέμα της β' συζυγίας λήγει σε μακρόχρονο -ē- (delē-, nocē-, gaudē- κτλ.), που βραχύνεται μπροστά από φωνήεν (όπως delēo).

Β' συζυγία

Οριστική του ενεργητικού ενεστώτα

α'	dele-o	delē-mus
β'	dele-s	delē-tis
γ'	dele-t	dele-nt

2. **Συντακτικά:** Η δοτική χρησιμοποιείται ως συμπλήρωμα ρημάτων που δηλώνουν εχθρική διάθεση (*belua incolis nocet*) ή φιλική διάθεση (*hostia deo placet*· πρβ. *ἀρέσκω* τινί). Η αφαιρετική δηλώνει την αιτία (*superba formā suā stupet formā puellae* (πρβ. *Ξέρξης ἤσθη τῇ ἐπιστολῇ*)· επίσης, όπως είδαμε, δηλώνει το ὄργανο (*hastā beluam delet*· πρβ. *ἀπέκτεινεν τὸ κῆτος τῇ ἄρπῃ*).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν και να τονιστούν οι σωστοί τύποι της οριστικής του ενεστώτα:

Nos filiam habē.....

Beluae incolis nocte.....

Vos puellam vidē.....

Ego formā puellae stupe

Tu beluam hastā dele..... Ille valde gaude.....
 Deis hostiae place..... Nos scopulum vidē.....
 Tu Andromedam vide..... Vos filiam habē.....

II. Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι των ουσιαστικών και επιθέτων:

Nymph..... Cassiopen (αιτ.) non amant. Beluā
 Neptūn..... incol..... nocet. Incolae (αρσ.) barbar..... sunt. Deo regi..... hosti..... dant (do δίνω).
 Perseus calce..... (πληθ.) pennāt..... habet.

III. Να τονιστούν τα ονόματα: Cēpheus, Cassiope, Andromeda, Perseus, Aethiopia (Για τον τονισμό των ονομάτων με ελληνική προέλευση βλ. το μάθ. V, παρατ. 4)

IV. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των τύπων: ad oram, puellae, hastā.

V. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση:

Ο Περσέας καταφθάνει πετώντας στην Αιθιοπία και ελευθερώνει την κόρη του Κηφέα.

Το πρόβλημα είναι η φαλάκρα!

Quod lanā caput alligas, Charīne,
 non aures tibi sed *dolent* capilli.

(Μαρτιάλης 12,89)

Γι' αυτό το μάλλινο κεφαλοδέσι σου, Χαρίνε,
 δε φταίν' τ' αυτιά σου παρά τα μαλλιά σου!

ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από το Ρωμαίο ιστορικό Γάιο Σαλλούστιο Κρίσπο (86-35 π.Χ.). Ο Σαλλούστιος παρουσιάζει εδώ μια εξιδανικευμένη εικόνα των ηθών της αρχαίας Ρώμης μέχρι το 146 π.Χ. Τη χρονολογία αυτή, κατά την οποία οι συμπατριώτες του κατέλαβαν και κατέστρεψαν την Καρχηδόνα, τη θεωρεί σημαδιακή και υποστηρίζει ότι αμέσως μετά άρχισε στη Ρώμη ένα ασταμάτητο κατρακύλημα των ηθών. Η αντίληψη αυτή για το «χαμένο παράδεισο» των πρώτων αιώνων της Ρώμης διαποτίζει τη ρωμαϊκή ιστορική σκέψη.

Apud antīquos Rōmānos concordia maxima sed avaritia minima erat*. Rōmāni in suppliciis* deōrum magnifici sed domi parci erant. Iustitiā inter se certābant* et patriam curābant*. In bello* pericula* audaciā propulsābant* et beneficiis* amicitias parābant*. Delecti consultābant* patriae; eis corpus ex annis infirmum sed ingenium propter sapientiam validum erat.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

apud (προθ.+αιτ.) σε
antīquus -a -um αρ-
χαίος⁽¹⁾
Rōmānus -i ο Ρωμαίος
concordia -ae ομόνοια
maximus -a -um (υπερθ.
του magnus) πάρα πολύ
μεγάλος

minimus -a -um (υπερθ.
του parvus) ελάχιστος⁽²⁾
avaritia -ae πλεονεξία
supplicia -ōrum (πληθ.)
ικεσίες, προσευχές, λατρεία
(supplicium τιμωρία)· in-
suppliciis στη λατρεία
magnificus -a -um

Απεικόνιση της Ιταλίας (Tellus Italia) από την Ara Pacis (13–9 π.Χ.)

μεγαλόπρεπος, γενναιόδω-
ρος
domi (επίρρ.) στο σπίτι, στην
ιδιωτική ζωή⁽³⁾
parcus -a -um οικονόμος,
φειδωλός
iustitia -ae δικαιοσύνη
inter (προθ.+αιτ.) μεταξύ·
inter se μεταξύ τους
certo, 1 (συν)αγωνίζομαι
curo, 1 φροντίζω
bellum -i πόλεμος⁽⁴⁾
periculum -i κίνδυνος⁽⁵⁾
audacia -ae τόλμη
propulso, 1 απωθώ, απομα-
κρύνω
beneficium -ii (i) ευερ-
γεσία
amicitia -ae φιλία, συμμα-
χία⁽⁶⁾

paro, 1 ετοιμάζω· αποκτώ
delectus -a -um διαλεγ-
μένος, εκλεγμένος (ενν. οι
Συγκλητικοί)
consulto, 1 (+δοτ.) φροντί-
ζω για
is, ea, id (αντ. δεικτ.)
αυτός
corpus -oris (ουδ. τρι-
τόκλ.) σώμα
ex (προθ.+αφαιρ.) από
annus -i έτος
infirmus -a -um αδύναμος
ingenium -ii (i) πνεύμα
propter (πρόθ.+αιτ.) εξαι-
τίας, από, χάρη σε
sapientia -ae σοφία, φρό-
νηση
validus -a -um δυνατός,
ρωμαλέος⁽⁷⁾

Ετυμολογικά: 1. πρβ. αντίκα << ιτ. 2. > μίνιμουμ· πρβ. μινιατούρα << ιτ. 3. domus = σπίτι· δέμω, δόμος, δώμα, δωμάτιο κτλ. 4. πρβ. ρέμπτελος << βεν. 5. κυρ. «δοκιμασία»· πρβ. πείρα, πειρατής 6. < amicus < amo 7. > valde (< valide)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα ουδέτερα ουσιαστικά της β' κλίσης (και το ουδ. των δευτερόκλ. επιθέτων και των κτητ. αντωνυμιών) κλίνονται ως εξής:

Ον. Αιτ. Κλητ.	don-um	(δῶρον)	don-a	(δῶρα)
Γεν.	don-i	(δῶρου)	don-ōrum	(δῶρων)
Δοτ.	don-ō	(δῶρω)	don-is	(δῶροις)
Αφ.	don-ō		don-is	

Σημ.: Τα ουδέτερα σε -ium (beneficium, ingenium κτλ.) συναιρούν συνήθως το -ii της γενικής σε -ī.

2. Η οριστική του ενεργητικού παρατατικού της α' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + πρόσφυμα -bā + βασικές καταλήξεις

<i>amo</i>	<i>sum</i>	
amābam	eram < *es-am	(ρωτακισμός: s > r ανά-
amābas	eras	μεσα σε φωνήεντα)
amābat	erat	
amabāmus	erāmus	
amabātis	erātis	
amābant	erant	

3. Στα λατινικά λείπει η αλληλοπαθής αντωνυμία. Ένας τρόπος για να εκφραστεί η **αλληλοπάθεια** είναι με τις φράσεις inter nos (inter vos, inter se) και τα τρία πρόσωπα του πληθυντικού του κατάλληλου ρήματος π.χ. αγαπιόμαστε = inter nos amāmus, αγαπιέστε = inter vos amātis, αγαπιώνται = inter se amant.

4. Η δεικτική αντωνυμία is, ea, id χρησιμοποιείται συνήθως ως **επαναληπτική**, στη θέση δηλ. προηγούμενου ουσιαστικού (πρβ. αὐτός). Κλίνεται ως εξής:

	Ενικός			Πληθυντικός		
Ον.	is	ea	id	ii (ei, i)	eae	ea
Γεν.		eius		eōrum	eārum	eōrum
Δοτ.		ei			eis(iis, is)	
Αιτ.	eum	eam	id	eos	eas	ea
Αφ.	eo	eā	eo		eis(iis, is)	

5. Η **αφαιρετική** εκφράζει την αναφορά (*iustitiā certābant*). Η αφαιρετική με την *in* εκφράζει χρόνο, τόπο και κατάσταση (*in suppliciis, in bello*· πρβ. *ἐν τῷ πολέμῳ*).

6. Η **παράλειψη** του ρήματος όταν **εννοείται** από τα συμφραζόμενά είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Στο κείμενο εννοείται το *erat* μετά το *maxima* και μετά το *infirmum*· το *erant* μετά το *magnifici*.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων (το ρήμα στον παρατατικό). Προσοχή στον τονισμό!

Nos pericula propulsa.....	Vos amicitias para.....
Ille patriae consulta.....	Tu patriam cura.....
Illi amicis consulta.....	Ego amicitias para.....
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων:

Rōmani pericul..... (εν.) amābant. In maximo pericul..... sumus. Benefici..... (πληθ.) amicitias parant
Rōmāni. Don..... (πληθ.) amīcis portāmus (amīcus φίλος).
- III. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι τύποι: αλληλοβοηθηθίμαστε, αλληλοβοηθητέστε, αλληλοβοηθιούνται (*iuno, 1 βοηθώ*).

- IV. Να κλιθεί στον ενικό και στον πληθυντικό η πρόταση: *ego magnificus eram* (αντωνυμία, επίθετο και ρήμα).
- V. Να μεταφερθούν τα ρήματα των στίχων 1-3 του κειμένου στον ενεστώτα.

Άλλο κρασί για τους ξένους, άλλο για τον εαυτό του!

Nos bibimus vitro, tu murrā, Pontice. Quare?

Prodat perspicuus ne duo vina calix.

(Μαρκάλης 4,85)

**Γιατί εμείς πίνουμε από γυάλινα ποτήρια, Ποντικέ, κι εσύ
από αδιάφανο;**

**Για να μη δείχνει το διάφανο ποτήρι πως είναι δυο
λογιών κρασιά!**

ΕΝΑΣ 'ΛΑΤΡΗΣ' ΤΟΥ ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ

Ο Σίλιος Ιταλικός (Silius Italicus, 26-101 μ.Χ.) ήταν επικός ποιητής. Συνέθεσε το μεγαλύτερο σωζόμενο ρωμαϊκό έπος με τον τίτλο «Punica» και με θέμα τον Β΄ Καρχηδονιακό πόλεμο. Η ποιότητα του έργου όμως δε συμβαδίζει με την έκτασή του. Υπήρξε φανατικός θαυμαστής του Βιργιλίου, τον οποίο λάτρευε κυριολεκτικά: συγκέντρωνε εικόνες του· αγόρασε και ανακαίνισε το μνημείο του ποιητή στη Νεάπολη και το επισκεπτόταν όπως ένα ναό· τιμούσε, τέλος, τα γενέθλιά του με θρησκευτική κατάνυξη.

Silius Italicus, poëta epicus, vir* clarus erat. XVII (septendecim) libri* eius de bello Punico secundo pulchri* sunt. Ultimis annis vitae suae* in Campaniā se* tenēbat*. Multos in illis locis* agros* possidēbat*. Silius animum tenerum* habēbat. Glorīae Vergili studēbat* ingeniumque eius fovēbat*. Eum ut puer* magistrum* honorābat. Monumentum eius, quod Neapoli iacēbat*, pro templo habēbat*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

epicus -a -um ≤ επικός

vir, viri άνδρας

clarus -a -um ένδοξος

septendecim (XVII) =

δεκαεπτά⁽¹⁾

liber -bri βιβλίο⁽²⁾

Punicus -a -um Καρχηδο-
νιακός

secundus -a -um δεύτε-
ρος⁽³⁾

pulcher -chra -chrum
όμορφος

ultimus -a -um τελευ-
ταίος, ύστερος

Campania -ae η Καμπα-
νία, περιοχή της Ν. Ιταλίας

Μικρογραφία με σκηνή από τα Γεωργικά του Βιργιλίου (από χειρόγραφο του 1450 μ.Χ.)

με πρωτεύουσα την Capua
(και φημισμένα κρασιά)⁽⁴⁾
teneo, 2 κρατώ⁽⁵⁾. me –
παραμένω, μένω μόνιμα
multus -a -um πολύς⁽⁶⁾
illis αφ. του πληθ. του ille
(δεικτ. αντ.) εκείνος
locus -i τόπος (βλ. Π3)
ager -gri ≈ αγρός
possideo, 2 κατέχω
animus -i ψυχή⁽⁷⁾
tener -era -erum τρυφε-
ρός, ευαίσθητος
gloria -ae δόξα
studeo, 2 (+δοτ.) σπουδάζω·
επιδιώκω
foueo, 2 περιβάλλω με αγάπη
-que (σύνδ.) και· εγκλιτικό,

προσκολλιέται στο τέλος της
λέξης που συνδέει (αρχ. τε)
ut (αναφ. επίρρ.) ως, σαν
puer -eri ≈ παιδί⁽⁸⁾
magister -stri δάσκαλος⁽⁹⁾
honōro, 1 τιμώ
monumentum -i ≈ μνη-
μείο, τάφος
qui, quae, quod (αναφ.
αντ.) ο οποίος, που
Neapolis -is (θ. γ' κλ.) η
Νεάπολη· Neapoli (αφ.
τοπ.) στη Νεάπολη
iaceo, 2 κείμαι, βρίσκομαι⁽¹⁰⁾
templum -i ναός⁽¹¹⁾
sacer -cra -crum ιερός
habeo, 2 θεωρώ
pro (πρόθ.+αφ.) ως, σαν.

Ετυμολογικά: 1. < septem ≈ *ἐπτά* + decem ≈ *δέκα* 2. πρβ. λιμπρέττο << ιτ. 3. κυρ. «επόμενος»· sequor = ακολουθώ· πρβ. soc-ius· σεκόντο << ιτ. 4. campus > *κάμπος*· πρβ. σαμπάνια << γαλλ. 5. πρβ. τανάλια << ιτ. 6. *μάλ-α, μάλ-λον* 7. κυρ. «πνοή, φύσημα»· πρβ. άνεμος 8. πρβ. pullus = μικρό ζώο (< υποκορ. puerulus)· > -πουλο(ς) 9. > μάστορας· πρβ. μαέ-στρος << ιτ. 10. κυρ. «είμαι ριγμένος»· αρχ. *ἔμαι* 11. >τέμπλο

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα αρσενικά δευτερόκλιτα ουσιαστικά σε -er κλίνονται όπως τα ουσιαστικά σε -us, με τη διαφορά ότι δεν εμφανίζουν κατάληξη στην ονομαστική και στην κλητική του ενικού. Αρχικά ήταν ονόματα σε *-gos (= -gus) που έχασαν το -ο- και εξελίχθηκαν

Μικρογραφία όπου απεικονίζεται το ναυάγιο του Αινεία (από χειρόγραφο του 1450 μ.Χ.)

σύμφωνα με τους φωνητικούς νόμους της λατινικής: *pueros > puer· *agros > ager (πρβ. ἄγρός). Όμοια κλίνεται και το μοναδικό ουσιαστικό vir, viri· επίσης, τα επίθετα όπως το tener -era -erum και pulcher -chra -chrum και οι κτητ. αντων. noster -tra -trum (ἡμέτερος, δικός μας), vester -tra -trum (ὑμέτερος, δικός σας)

	Ενικός		
	θ. puer-	θ. agr-	
Ον. Κλητ.	puer	ager	vir
Γεν.	puer-i	agr-i	vir-i
Δοτ. Αφ.	puer-o	agr-o	vir-o
Αιτ.	puer-um	agr-um	vir-um
Πληθυντικός			
Ον. Κλητ.	puer-i	agr-i	vir-i
Γεν.	puer-ōrum	agr-ōrum	vir-ōrum
Δοτ. Αφ.	puer-is	agr-is	vir-is
Αιτ.	puer-os	agr-os	vir-os

2. Η οριστική του παρατατικού της β' συζυγίας σχηματίζεται με την προσθήκη της κατάληξης *ba-m* στο ενεστωτικό θέμα (*habē-*):

habēbam

habebāmus

habēbas

habebātis

habēbat

habebant

3. Το ουσ. *locus* ανήκει στα *ετερογενή*, δηλ. σχηματίζει τον πληθ. κατά τα αρσ. (*loci* χωρία βιβλίου) και κατά τα ουδ. (*loca* τόποι).

4. Τονίζουμε Vergīli, αν και η παραλήγουσα είναι βραχύχρονη, γιατί έχει προηγηθεί συναίρεση στη λήγουσα (< Vergīlii) και η παραλήγουσα -gi- εξακολουθεί να κρατεί τον τόνο, όπως και πρώτα. Προσοχή στον τονισμό των λέξεων όπως: Campānia, Itālia κτλ., που δε συμβαδίζει με τα ελληνικά. Λέξεις με ελληνική προέλευση διατηρούν την αρχική ποσότητα της παραλήγουσας: Neāpolis, Cleobūlus (< Κλεόβουλος), Euripides (< Ευριπίδης), theologia (< θεολογία), Aenēas (< Αινείας) κτλ.

5. Η **κτητική αντωνυμία** suus -a -um και η **προσωπική** se (γ' προσ., ενικού και πληθυντικού) εκφράζουν κανονικά **αυτοπάθεια**. Αναφέρονται δηλαδή είτε στο υποκείμενο της πρότασης στην οποία βρίσκονται (**ευθεία αυτοπάθεια**, π.χ. ultimis annis vitae suae in Campania se tenēbat), είτε στο υποκείμενο της κύριας πρότασης ενώ βρίσκονται σε δευτερεύουσα (**πλάγια αυτοπάθεια**).

Για να εκφράσουμε **κτήση χωρίς αυτοπάθεια** στο γ' προσ., χρησιμοποιούμε τις πλάγιες πτώσεις της αντωνυμίας is, ea, id π.χ.
 pater suus = ό έαυτοϋ πατήρ =ο πατέρας του (του ίδιου)
 pater eius =ό πατήρ αυτοϋ =ο πατέρας του (κάποιου άλλου)

6. Στα λατινικά **δεν υπάρχει αυτοπαθής αντωνυμία για το α' και το β' πρόσωπο**. Στη θέση της χρησιμοποιούμε τις πλάγιες πτώσεις της προσ. αντων. του α' και β' προσώπου, π.χ.

amo te =άγαπώ σε =σε αγαπώ
 amas te =άγαπās σεαυτόν=αγαπάς τον εαυτό σου

7. Η **απλή αφαιρετική** των λέξεων που δηλώνουν **χρόνο** δηλώνει το **πότε** έγινε μια πράξη (ultimis annis· πρβ. ταύτη τη ημέρα).

8. Η **παράθεση-επεξήγηση** δε διαφέρει από τα ελληνικά (Silius Italicus, poēta epicus).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στον παρατατικό. Να προσέξετε τον τονισμό!
- Ego pulchr..... (πληθ.) libr..... habe.....
- Nos epistulam roētae tene..... Illi magn..... (εν.)
- agr..... posside..... Vos pulchr..... (εν.)
- libr..... habe.....
- Tu litteris pulchr..... studē..... (litterae, πληθ., γράμματα, γραμματεία)
- Nos templa sacr..... honora.....
- II. Η πρόταση ultimis... tenēbat να ξαναγραφτεί με το ρήμα στα υπόλοιπα πρόσωπα της οριστικής του παρατατικού και με τις απαραίτητες μετατροπές του suae και se π.χ.
- Ultimis annis vitae *meae* in Campaniā *me* tenēbam
- III. Να τονιστούν οι παρακάτω λέξεις:
- Valeri (γεν. του Valērius), Aristides, philosophia
- IV. Ingenium eius fonēbat: να αντικατασταθεί το *eius* με τον κατάλληλο τύπο της αντων. suus -a -um. Ποια η διαφορά στη σημασία;

Γουρούνι στο τραπέζι!

Non cenat sine *apro noster*, Tite, Caeciliānus:
bellum convīvam Caeciliānus habet.

(Μαρτιάλης 7,59)

Ο Καικιλιανός μας, Τίτε, θέλει πάντα στο τραπέζι
αγριογούρουνο: καλή παρέα στο φαί έχει ο Καικιλιανός!

ΟΙ ΝΟΜΟΙ

Ο Ρωμαίος ρήτορας, πολιτικός και φιλόσοφος Κικέρωνας (106-43 π.Χ.) ασχολήθηκε με το πρόβλημα των νόμων και στα θεωρητικά του έργα (συγκεκριμένα στο «De legibus», «Για τους νόμους») και στους ρητορικούς του λόγους. Επιδίωξε μια σύνθεση –χωρίς να είναι βέβαιο ότι την πέτυχε– ανάμεσα στην ελληνική φιλοσοφική αντίληψη για τους νόμους και στη ρωμαϊκή πραγματικότητα. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το λόγο του «Pro Cluentio», που τον έγραψε το 66 π.Χ.

In eā civitatē*, quam leges* continent, boni viri libenter leges servant. Lex* enim est fundamentum libertātis*, fons* aequitātis*. Mens* et animus et consilium et sententia civitātis* posita est in legibus*. Ut corpora* nostra sine mente*, sic civitas* sine lege* non stat. Legum* ministri sunt magistrātus*, legum interpretes* iudices*, legum denique omnes* servi sumus: sic enim liberi esse possumus.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

civitas -ātis (θ.) πολιτεία
 lex, legis (θ.) νόμος
 contineo, 2 (cum +
 teneo) συγκρατώ· στε-
 ριώνω
 bonus -a -um καλός⁽¹⁾
 libenter (επίρρ.) πρόθυμα

servo, 1 τηρώ, φυλάω⁽²⁾
 enim (σύνδ. αιτ.) γιατί =
 γάρ
 fundamentum -i θεμε-
 λιο⁽³⁾
 libertas-ātis (θ.) = ελευθε-
 ρία⁽⁴⁾

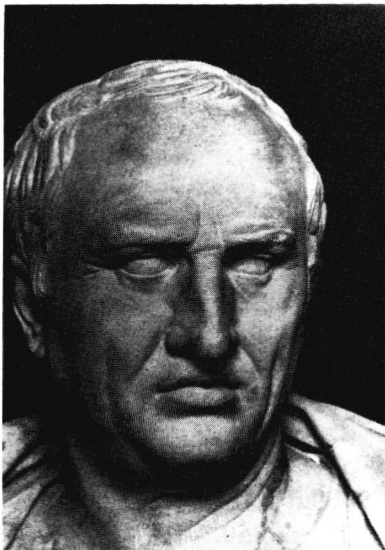
fons, fontis (αρσ.) πηγή
aequitas -ātis (θ.) δικαιο-
 σύνη
mens, mentis (θ.) νους,
 πνεύμα
consilium -ii (i) σκέψη
sententia -ae άποψη, κρί-
 ση, «θέση»
positus sum είμαι τοποθε-
 τημένος, βρίσκομαι
ut (σύνδ. παραβ.)...sic όπως
 ...έτσι
sine (προθ. + αφ.) χωρίς⁽⁵⁾
sto, 1 στέκομαι, υπάρχω
minister -tri θεράποντας,
 υπηρέτης⁽⁶⁾
magistrātus-us (δ' κλ., ον.
 πληθ.) οι αρχές⁽⁷⁾

interpres -pretis (αρσ.
 και θ.) ερμηνευτής
iudex -icis (αρσ.) δικαστής
omnis -is -e (επίθ.) όλος, ο
 καθένας
servus -i δούλος· υπη-
 ρέτης⁽⁸⁾
līber -era -erum =
 ελεύθερος⁽⁹⁾
esse απαρ. του ενεστ. του
sum
possum (+ τελ. απαρ.)
 μπορώ⁽¹⁰⁾
līberi esse possumus μπο-
 ρούμε να είμαστε ελεύθεροι
 (βλ. το μάθ. VII).

Ετυμολογικά: 1. πρβ. μπουνάτσα = καλοκαιρία << βεν. 2. *órō* < *Forō* 3. < *fundo* 4. < *līber* = ελεύθερος· *lībero* 5. *άνεν* 6. πρβ. *minimus* 7. < *magister* 8. κυρ. «φύλακας»· πρβ. *servo* 9. ≠ *līber -bri* = βιβλίο 10. < *pote* - «κύριος» + *sum*· πρβ. *δεσ-πότης* = «κύριος του σπιτιού».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Η λατινική τρίτη κλίση** περιλαμβάνει, όπως και η ελληνική, ονόματα συμφωνόληκτα και φωνηεντόληκτα (σε -i). Τα συμφωνόληκτα διακρίνονται σε αφωνόληκτα, υγρόληκτα κτλ. (χωρίς ουσιαστικές διαφορές στην κλίση) και είναι περιττοσύλλαβα. Όπως και στα ελληνικά, η κλίση των ουδετέρων (*genus -eris*) διαφέρει από την κλίση των αρσενικών - θηλυκών (*lex. θ.*) στην ονομαστ., αιτ. και κλητική και των δύο αριθμών.

Μαρμάρινη προτομή του Κικέρωνα
(γύρω στο 40 π.Χ.).

Αρσενικά – θηλυκά

Ενικός			
Ον. Κλητ.	lex	(πρβ.	φύλαξ
Γεν.	leg-is		φύλακ-ος
Δοτ.	leg-i		φύλακ-ι
Αιτ.	leg-em		φύλακ-α
Αφ.	leg-e		
Πληθυντικός			
Ον. Κλητ.	leg-es	(πρβ.	φύλακ-ες
Γεν.	leg-um		φυλάκ-ων
Δοτ.	leg-ibus		φύλαξιν
Αιτ.	leg-es		φύλακ-ας
Αφ.	leg-ibus		

Ουδέτερα

Ενικός		
Ον. Αιτ. Κλητ.	genus	(πρβ. γένος
Γεν.	gener-is	γένους
Δοτ.	gener-i	γένει
Αφ.	gener-e	
Πληθυντικός		
Ον. Αιτ. Κλητ.	gener-a	(πρβ. γένη < *γένεσ-α
Γεν.	gener-um	γενῶν
Δοτ.	gener-ibus	γένεσι
Αφ.	gener-ibus	

Με την κλίση συμβαίνουν, όπως και στην ελληνική, φθογγικές αλλοιώσεις π.χ. *lex* < **leg-s* (πρβ. φύλαξ < *φύλακ-ς)· *gener-is* < **genes-is* (ρωτακισμός) (πρβ. γένους < *γένεσ-ος).

Πολλά μονοσύλλαβα συμφωνόληκτα (αρσ. και θηλ.) που λήγουν σε -ns (*mens*, *fons* κτλ.), -rs (*ars*), -bs (*urbs*) κτλ. σχηματίζουν τη γενική του πληθυντικού σε -ium (*montium*, *fontium*, *artium*). Ουσιαστικά όμως πρόκειται για φωνηεντόληκτα (*mons* < **montis*· (για την κλίση των φωνηεντολήκτων βλ. το μάθ. VII).

Η γνώση του γραμματικού γένους των τριτοκλίτων είναι απαραίτητη όχι μόνο για τη συμφωνία με το επίθετο αλλά και για την κλίση (διαφορά αρσ.-θηλ. και ουδετέρων). Οι παρακάτω κανόνες είναι σχετικοί, γιατί οι εξαιρέσεις είναι αρκετές. Ως βάση παίρνουμε τους τελικούς φθόγγους της ονομαστικής του ενικού.

Αρσενικά: σε -or, -os, -er, -o, -es (περιττοσύλλαβα), -is (γεν. -eris) και -guis, -nis.

Θηλυκά: σε -x, -as, -is (ισοσύλλ.), -ēs (ισοσύλλ.), σύμφ. + s, -aus, -us (γεν. -tis και -dis) και όσα λήγουν σε -do, -go, -io.

Ουδέτερα: σε -c, -a, -l, -e, -n, -t, -ar, -ur, -us (γεν. -ris).

2. **Η αναφορική αντωνυμία** qui quae quod συνδυάζει τύπους και των πρωτόκλιτων-δευτερόκλιτων και των τριτόκλιτων ονομάτων (για το quod πρβ. id). Όπως όλες σχεδόν οι αντωνυμίες, δεν έχει κλητική. Για την κλίση της βλ. τη Γραμματική.

3. **Η γενική με ουσιαστικά** μπορεί να είναι αντικειμενική (legum servus· πρβ. φύλαξ τῶν νόμων) ή υποκειμενική (fons aequitātis· πρβ. η νίκη των Ελλήνων).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Civitas libera, corpus nostrum: να κλιθούν μαζί.
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων:
Nos bon..... leg..... (πληθ.) servāmus.
Civitas sine libert..... misera est.
Mens iudic..... (πληθ.) liber..... est.
Vos aequitāt..... amātis.
Graeci libertāt..... amant.
Iudex leg..... (εν.) interpre..... est.
- III. Ποιος ρηματικός τύπος παραλείπεται μετά το sine mente;
- IV. Να μετατρέψετε τα επίθετα στις παρακάτω προτάσεις σε αναφορικές προτάσεις. Π.χ. civitas libera = civitas, quae libera est.
lex valida =
consilium bonum =
mens infirma =
iudex liber =
- V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι παρακάτω προτάσεις:
Οι Έλληνες ήσαν υπηρέτες των νόμων.
Οι νόμοι είναι η πηγή της ελευθερίας.

Εσένα σε πονάει ο λαιμός, εμάς τ' αυτιά μας!

Quid recitatūrus circumdas *vellera* collo?
conveniunt nostris auribus ista magis.

(Μαρτιάλης 4,41)

Γιατί, όταν είναι ν' απαγγείλεις, με μάλλινο κασκόλ
τυλίγεις το λαιμό σου;

Στ' αυτιά μας το κασκόλ πάει καλύτερα!

ΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΞΕΧΕΙΜΩΝΙΑΣΜΑ

Στο βιβλίο του «Ο Γαλατικός Πόλεμος» (De Bello Gallico) ο Ρωμαίος πολιτικός, στρατηγός και συγγραφέας Γάιος Ιούλιος Καίσαρας περιγράφει με λιτότητα, συντομία και διαύγεια τις στρατιωτικές του επιχειρήσεις στη Γαλατία από το 58 ως το 52 π.Χ. Στο κείμενο που ακολουθεί περιγράφονται οι ετοιμασίες για ξεχειμώνιασμα στη Γαλατία σε κάποια φάση του πολέμου. Το ξεχειμώνιασμα γινόταν σε χειμερινά στρατόπεδα (hiberna). Ο Καίσαρας φροντίζει εδώ για την τροφοδοσία των στρατοπέδων και δίνει οδηγίες για την αντιμετώπιση εχθρικών επιδρομών.

Caesar propter frumenti inopiam legiōnes in hibernis multis conlocat. Ex quibus quattuor in Nervii hibernis* iubet et tribus imperat in Belgis remanēre*. Legātōs omnes frumentum in castra importāre* iubet. Milites his verbis admonet: «Hostes* adventāre* audio; speculatōres nostri eos prope esse* nuntiant. Vim* hostium cavēre* debētis; hostes enim de collibus* advolāre* solent et caedem* militum perpetrāre possunt».

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Caesar -aris ο Καίσαρας
propter (προθ. + αιτ.) εξαι-
τίας (αναγκαστικό αίτιο)
frumentum -i δημητριακά,
στάρι
inopia -ae έλλειψη

legio -ōnis λεγεώνα, η
κύρια μονάδα του ρωμ.
στρατού (4.200-6.000 άν-
δρες)
hiberna -ōrum (μόνο
πληθ.) χειμερινό στρατόπεδο

conloco, 1 (cum + loco)
 εγκαθιστώ⁽¹⁾
ex (προθ. + αφ.) από
ex quibus = **ex eis** (η
 αναφ. αντωνυμία στην αρχή
 (ημι)-περιόδου ισοδυναμεί
 με δεικτική· βλ. XLII Π3).
quattuor ≈ τέσσερις⁽²⁾
Nervii -ōrum οι Νέρβιοι, η
 χώρα των Νερβίων
Belgae -ārum οι Βέλγοι, η
 χώρα των Βέλγων
hiemo, 1 ξεχειμωνιάζω⁽³⁾
iubeo, 2 (+τελ. απαρ.) δια-
 τάζω
tres, tria ≈ τρεις, τρία (γεν.
trium, δοτ. **tribus**)
remaneo, 2 ≈ παραμένω
impero, 1 (+δοτ. + τελ.
 απαρ.) διατάζω
legātus -ī ο διοικητής της
 λεγεώνας
castra -ōrum (μόνο πληθ.)
 το στρατόπεδο⁽⁴⁾
importo, 1 (in + porto)
 εισάγω, φέρνω μέσα
miles -itis (αρσ.) στρατιώ-
 της
hic, haec, hoc (αντ. δεικτ.)
 αυτός

verbum -ī λόγος⁽⁵⁾
admoneo, 2 (ad + mo-
 neo) συμβουλευώ⁽⁶⁾
hostis -is (αρσ. και θ.)
 εχθρός
advento, 1 πλησιάζω
audio, 4 (+ειδ. απαρ.)
 ακούω, πληροφορούμαι⁽⁷⁾
speculātor -ōris ανιχνευ-
 τής, κατάσκοπος
prope (επίρρ.) κοντά
nuntio, 1 (+ ειδ. απαρ.)
 αναγγέλλω
vis, αιτ. **vim** (θ.) δύναμη,
 βία⁽⁸⁾
caveo, 2 προσέχω, φυλά-
 γομαι⁽⁹⁾
debeo, 2 (de + habeo·
 + τελ. απαρ.) οφείλω, πρέ-
 πει
de (προθ. + αφ.) από
collis -is (αρσ.) λόφος⁽¹⁰⁾
soleo, 2 (+τελ. απαρ.) συ-
 νηθίζω
advolo (εξ)ορμώ
caedes -is (θ.) σφαγή
perpetro, 1 διαπραττώ,
 κάνω· **caedem perpetro**
 κατασφάζω

Ετυμολογικά: 1. locus 2. τέτταρες 3. hiberna· hiems ≈ χειμώνας· χιόνι
 4. > κάστρο 5. ἐρῶ < Φερέω· ῥήμα 6. προβ. monumentum 7. auris < *ausis·
 οὖς, αἰώ 8. ἵς < Fίς = δύναμη 9. κοέω < *κοFέω = παρατηρώ 10. κολώνη,
 κολώνη = λόφος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το **απαρέμφατο του ενεργητικού ενεστώτα** λήγει σε -re: amā -re, delē -re. Το **απαρέμφατο του sum** είναι es -se· εδώ διατηρείται η αρχική κατάληξη των απαρεμφάτων: * -se (amā -re < *ama -se: ρωτακισμός· πρβ. er -am < *es -am).

2. Το **απαρέμφατο**, ως ρηματικό ουσιαστικό, είναι ένας πολύ εύχρηστος ρηματικός τύπος. Ως **αντικείμενο** διακρίνεται σε **ειδικό** **απαρέμφατο** (εξαρτάται από ρήματα λεκτικά, δοξαστικά και ρήματα που δηλώνουν ψυχικό πάθος) και **τελικό** **απαρέμφατο** (εξαρτάται από ρήματα εφετικά, δυνητικά και ρήματα που δηλώνουν έναρξη και λήξη, αμέλεια, μάθηση, λήθη, συνήθεια κτλ.).

Η έλλειψη της ειδικής πρότασης και η πολύ περιορισμένη χρήση της κατηγορηματικής μετοχής στα λατινικά, έχουν ως αποτέλεσμα να συντάσσονται με ειδικό ή τελικό **απαρέμφατο** ρήματα που στα ελληνικά συντάσσονται με ειδική πρόταση ή κατηγορηματική μετοχή. Το **τελικό** **απαρέμφατο** βρίσκεται πάντα σε χρόνο ενεστώτα (στα ελληνικά βρίσκεται και σε αόριστο ή παρακείμενο) και μεταφράζεται με το να + υποτ. του ενεστώτα ή του αορίστου. Ειδικό μπορεί να είναι το **απαρέμφατο** κάθε χρόνου.

3. Το **υποκείμενο του τελικού απαρεμφάτου** βρίσκεται σε αιτιατική σε περίπτωση ετεροπροσωπίας· σε περίπτωση ταυτοπροσωπίας κανονικά εννοείται στην ονομαστική (όπως δηλ. το υποκ. του ρήματος). Το **υποκείμενο του ειδικού απαρεμφάτου** βρίσκεται κανονικά σε αιτιατική και δεν παραλείπεται π.χ.

puto (νομίζω) te errāre νομίζω ότι κάνεις λάθος puto me errāre νομίζω ότι κάνω λάθος

βλ. όμως και το μάθ. XVIII Π3.

4. Τα **αρσενικά και θηλυκά φωνηεντόληκτα** έχουν χαρακτήρα -i-(-e-) και είναι ισοσύλλαβα. Διαφέρουν από τα συμφωνόληκτα ως προς την **ονομαστική του ενικού**: -i-s(-e-s), και ως προς τη **γενική του πληθυντικού**: -i-um. Να πώς κλίνεται π.χ. το auris (θηλ.).

Ενικός			
Ον.	auri-s	(πρβ.	πόλι-ς
Γεν.	auri-s		πόλε-ως
Δοτ.	auri		πόλει < πόλε-ι
Αιτ.	aure-m		πόλι-ν
Κλητ.	auri-s		πόλι)
Αφ.	aure		
Πληθυντικός			
Ον.	aure-s	(πρβ.	πόλεις < πόλε-ες
Γεν.	auri-um		πόλε-ων
Δοτ.	auri-bus		πόλε-σι
Αιτ.	aure-s		πόλεις
Κλητ.	aure-s		πόλεις)
Αφ.	auri-bus		

Το ουσιαστικό caedes -is διαφέρει από το auris μόνο στην ον. και κλητ. του ενικού.

Ορισμένα ουσιαστικά εμφανίζουν στην αιτ. και στην αφ. του ενικού χαρακτήρα -i- (πρβ. πόλιν) π.χ. turris (πύργος): turrim, turri· vis (δύναμη): vim, vi· Neapolis: Neapolim, Neapoli (βλ. το μάθ. V).

Το ουσιαστικό vis (ελλειπτικό) κλίνεται ως εξής:

	Ενικός	Πληθυντικός
Ον.	vis	vires(< *vises· ρωτακισμός)
Γεν.	–	virium
Δοτ.	–	viribus
Αιτ.	vim	vires
Κλητ.	–	vires
Αφ.	vi	viribus

5. Κλίση του possum (pos- μπροστά από σύμφωνο, pot- μπροστά από φωνήεν).

Ενεστώς		Παρατατικός	
pos-sum	pos-sumus	pot-eram	pot-erāmus
pot-es	pot-estis	pot-eras	pot-erātis
pot-est	pos-sunt	pot-erat	pot-erant

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να κλιθούν τα ουσιαστικά collis και caedes.
- II. Να συμπληρωθεί ο σωστός τύπος του απαρεμφάτου:

Epistulam possumus (porto).

Justitiā debēbant (certo).

Gloriae debet miles (studeo).

Ingenium Vergili debent (foveo).

Amicum poteras (admoneo).
- III. Να συμπληρωθεί ο σωστός τύπος του υποκειμένου του απαρεμφάτου:

Puto desiderāre Rōmam (poēta).

Speculātor nuntiat castra oppugnāre (hostes).

..... amīcam (-um) esse putas (ego).

..... amīcum (-am) esse puto (tu).

- IV. Ποια άλλα ουσιαστικά όπως το castra και hiberna γνωρίζετε (που απαντούν δηλαδή μόνο στον πληθυντικό ή που έχουν διαφορετική σημασία στον πληθυντικό);
- V. Σε τι διαφέρουν από συντακτική άποψη οι προσδιορισμοί in castra και in hibernis;

Θέρμες ή ψυγείο;!

Aestīvo serves ubi *piscem* tempore, quaeris?

In thermis serva, Caeciliāne, tuis.

(Μαρτιάλης 2,78)

Ρωτάς πού να διατηρήσεις το ψάρι σου
το καλοκαίρι;

Βάλ' το στις θέρμες σου, Καικιλιανέ!

Ψηφιδωτό με παράσταση της Ἀρτεμης που κυνηγάει
(από την Υτίκη της Αφρικής· 3ος αι. π.Χ.).

ΟΤΑΝ ΒΓΕΙΣ ΣΤΟ ΚΥΝΗΓΙ, ΠΑΡΕ ΜΑΖΙ ΣΟΥ ΜΟΛΥΒΙ ΚΑΙ ΧΑΡΤΙ

Την παρακάτω επιστολή την απευθύνει ο Πλίνιος σ' νεότερος στο φίλο του τον ιστορικό Κορνήλιο Τάκιτο. Και οι δύο τους γεννήθηκαν γύρω στο 60 μ.Χ. και πέθαναν μετά το 113 μ.Χ. Ο Πλίνιος διηγείται πώς πιάστηκαν στα δίχτυα του τρία αγριογούρουνα την ώρα που ο ίδιος, αντί να νοιάζεται για το κυνήγι, χάραζε τις σκέψεις του στις πλάκες (cegae, pugillares) με τη γραφίδα (stilus). Η επιστολή ανοίγει με τη στερεότυπη φράση Gaius Plinius Cornēlio Tacito suo salūtem (ενν. dicit λέγει)= Ο Γάιος Πλίνιος στέλνει τις ευχές του στο φίλο του Κορνήλιο Τάκιτο· και τελειώνει με τον επίσης στερεότυπο χαρετισμό vale=«υ-γιάινε», γειά σου!

Gaius Plinius Cornēlio Tacito suo salūtem. Ridēbis*. Ego tres apros ferōces cēpi. «Ipse?» interrogābis*. Ipse. Ad retia* sedēbam; erat in proximo non venabulum sed stilus et pugillāres; cogitābam aliquid enotabamque; etsi retia vacua, plēnas tamen cēras habēbam. Silvae et solitūdo sunt magna incitamenta cogitatiōnis. Cum in venatiōnibus eris*, licēbit* tibi quoque pugillāres adportāre: vidēbis* non Diānam in montibus sed Miner-vam errāre. Vale!

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

rideo, 2 γελώ

aper, apri κάπρος, αγριο-
γούρουνο

ferox -ōcis άγριος, φοβερός⁽¹⁾

cēpi (πρκ. του capio) έπιασα

ipse, ipsa, ipsum (αντ. δει-
κτ. - οριστ.) ο ίδιος

interrogo, 1 ρωτώ

ad (προθ. + αιτ.) δίπλα,
 κοντά σε
 rete -is (ουδ.) δίχτυ
 sedeo, 2 κάθομαι⁽²⁾
 in proximo πλάι μου⁽³⁾
 venabulum -i κυνηγετική
 λόγχη
 stilus -i γραφίδα⁽⁴⁾
 pugillāres -ium (αρσ.,
 πληθ.) πλάκες αλειμμένες με
 κερι
 cogito, 1 σκέπτομαι
 aliquis, aliquid (αόρ. αντ.)
 κάποιος, κάτι
 enoto, 1 κρατάω σημειώσεις
 etsi (σύνδ. εναντ.) αν και
 vacuus -a -um άδειος
 (μετά το vacua ενν. το
 habēbam)
 tamen (επίρρ. ή σύνδ. αντιθ.)
 όμως
 cēra -ae = κερι⁽⁵⁾. cērae
 =pugillāres
 silva -ae δάσος

solitūdo -inis (θ.) ερημιά·
 μοναξιά
 incitamentum -i ερέθισμα
 cogitatio -ōnis (θ.) σκέψη.
 λογισμός⁽⁶⁾
 cum (χρον. σύνδ.) όταν
 venatio -ōnis (θ.) κυνή-
 γι⁽⁷⁾. in venationibus στο
 κυνήγι
 licet, 2 (απροσ., + δοτ.
 προσ.·και υποκ. απαρέμφα-
 το) επιτρέπεται, είναι δυνα-
 τό· licet tibi μπορείς
 quoque (επίρρ.) επίσης· tibi
 quoque κι εσύ
 adporto, 1 (ad + porto)
 φέρνω (κάπου)⁽⁸⁾
 Diāna -ae η Άρτεμη (η θεά
 του κυνηγιού)
 Minerva -ae η Αθηνά (η
 θεά της σοφίας)
 mons, montis (αρσ.) βουνό
 erro, 1 περιπλανιέμαι
 valeo, 2 είμαι υγιής,
 γερός⁽⁹⁾.

Ετυμολογικά: 1. θηρίο, πάν-θηρας 2. ἔξ-ομαι, ἔδ-ρα 3. prope 4. πρβ. σι-
 λέτο << ιτ.· σιλό << γαλλ. 5. κηρός 6. < cogito 7. venabulum 8. im-porto 9.
 > validus > valde

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα **τριτόκλιτα φωνηεντόληκτα** σε -e (mare, maris), -al (animal -alis ζώο) και -ar (calcar -āris σπηρούνι) είναι **ουδέτερα** και διαφέρουν από τα αρσενικά/θηλυκά ως προς την αφ. του ενικού (-i ≠ auge· αλλά πρβ. tuŋtī) και την ον., αιτ. και κλητ. του πληθυντικού (-ia).

(Τα animal και calcar φαινομενικά μόνο είναι περιττοσύλλαβα, γιατί προέρχονται από τα *animāle και *calcāre με αποκοπή του -e. Το rete κλίνεται όπως το mare αλλά με αφ. συνήθως σε -e).

	Ενικός		Πληθυντικός	
Ον. Αιτ. Κλητ.	mare	animal	marī-a	animali-a
Γεν.	marī-s	animāli-s	marī-um	animali-um
Δοτ. Αφ.	marī	animāli	marī-bus	animali-bus

2. Τα **τριτόκλιτα επίθετα** διαιρούνται σε τρικατάληκτα (acer, acris, acre οξύς· celer, celeris, celere γρήγορος), δικατάληκτα (brevis, brevis, breve σύντομος)· και μονοκατάληκτα (ferox-ōcis άγριος-α-ο).

Σχηματίζουν την αφαιρ. του ενικού σε -ī (όπως reti), τη γεν. του πληθυντικού σε -iūm (όπως augiūm) και την ονομαστ., αιτ. και κλητ. του πληθυντικού των ουδετέρων σε -ia (όπως retia). Στον πληθυντικό (ον., αιτ. και κλητ.) τα μονοκατάληκτα έχουν ξεχωριστό τύπο για το ουδέτερο (ferōces αρσ. και θηλ.· ferocia ουδ.).

	Ενικός					
Ον. Κλ.	acer	acris	acre	brevis	brevis	breve
Γεν.		acris			brevis	
Δοτ. Αφ.		acri			brevi	
Αιτ.	acrem		acre	brevem		breve

Πληθυντικός				
Ον. Αιτ. Κλ.	acres	acria	breves	brevia
Γεν.		acrium		brevium
Δοτ. Αφαιρ.		acribus		brevibus

Ενικός			Πληθυντικός		
Ον. Κλ.	ferox	ferox	ferox	ferōces	ferocia
Γεν.		ferōcis		ferocium	
Δοτ. Αφ.		ferōci		ferocibus	
Αιτ.	ferōcem	ferox	ferōces		ferocia

Σημ.: Το επίθετο *celer*, *celeris*, *celere* σχηματίζει τη γενική του πληθυντικού σε *-um*: *celerum*.

3. Η οριστική του ενεργητικού μέλλοντα της α' και β' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + b + συνδ. φωνήεν (i, o, u)
+ βασικές καταλήξεις.

Οριστική του ενεργητικού μέλλοντα

Α' συζυγία			Β' συζυγία	
α'	amāb-o	amabi-mus	delēb-o	delebi-mus
β'	amābi-s	amabi-tis	delēbi-s	delebi-tis
γ'	amābi-t	amābu-nt	delēbi-t	delēbu-nt

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στο μέλλοντα. Προσοχή στον τονισμό!
Tu aprum ferōcem vide.....	Nos ad retia sede.....
Ille pugillāres adporta.....	Tu amīcam interroga.....
Poēta fortūnam adversam de-
plora.....	Vos de collibus advola.....
Aenēas in Africam navi-
ga.....	Rōmāni pericula propulsa.....
	Leges civitātem contine.....
- Poēta gloriae Vergili stude.....
- II. Lex omnis, aper ferox, rete vacuum: να κλιθούν μαζί.
- III. Δικαιολογήστε το γένος των ουσιαστικών cogitatio και solitūdo.
- IV. Vidēbis... errāre: να γίνει η σύνταξη της πρότασης.
- V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:

Ο ποιητής θα δει τα αγριογούρουνα να περιπλανιώνται στα βουνά.

Θα απομακρύνουμε (propulso) τους κινδύνους (periculum) με την ανδρεία μας (virtus-ūtis, θ.).

Ο γεροσούζης

Vidisti semel, Oppiāne, tantum
aegrum me: male saepe te vidēbo.

(Μαρτιάλης 8,25)

Μια φορά με είδες, Οππιανέ, κι αυτή ήμουν
άρρωστος: αλίμονό μου αν θα σε βλέπω συχνά!

Η ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΜΗ

Τον 6ο αιώνα π.Χ. η Ρώμη περιέρχεται στην ετρούσκικη κυριαρχία. Οι τελευταίοι βασιλιάδες της, οι Ταρκύνιοι, είναι Ετρούσκοι. Γύρω στα 510 π.Χ. όμως ο Ταρκύνιος ο Υπερήφανος (Tarquinius Superbus) εκδιώκεται από τη Ρώμη και εγκαθιδρύεται η «δημοκρατία» ή, όπως έλεγαν οι Ρωμαίοι, η ελεύθερη πολιτεία (libera res publica). Οι Ρωμαίοι δε διατήρησαν την ανάμνηση του ξένου ζυγού, μόνο την ανάμνηση της βασιλείας. Την εκδίωξη του Ταρκυνίου τη συνέδεσαν με την προσβολή που έκανε ο γιος του Σέξτος (Sextus) στη γυναίκα του Ταρκύνιου Κολλατίνου (Tarquinius Collatinus) Λουκρητία, με αποτέλεσμα ο Ιούνιος Βρούτος (Iunius Brutus) να καλέσει το λαό σε εξέγερση. Η στάση της Λουκρητίας προβαλλόταν στη Ρώμη ως υπόδειγμα γυναικείας αρετής (pudicitia): επισημαίνουμε ακόμη ότι στην περίοδο της δημοκρατίας οι λέξεις rex (βασιλιάς) και regnum (βασιλείο) είχαν έντονα αρνητικό περιεχόμενο.

Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus regum, hoc modo imperium perdit*. Filius eius Sextus Tarquinius pudicitiam Lucretiae, uxoris Collatini, laedit*. Maritus et pater et Iunius Brutus eam maestam inveniunt*. Illis femina cum lacrimis iniuriam aperit* et cultro se ipsam interficit. Brutus ex vulnere dolore magno cultrum extrahit* et delictum punire parat. Populum concitat et Tarquinio imperium adimit*. Liber iam populus Rōmānus duo consules, Iunium Brutum et Tarquinium Collatinum, deligere* constituit*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

septimus -a -um ≈
έβδομος⁽¹⁾

atque (σύνδ.) και

rex, rēgis βασιλιάς⁽²⁾

modus -i τρόπος⁽³⁾.

hoc modo (αφαιρ. του
τρόπου) με αυτό τον τρόπο
imperium -ii (i) εξουσία⁽⁴⁾

perdo, 3 χάνω

pudicitia -ae «τιμή»,

αιδημοσύνη, αγνότητα

uxor -ōris (θ.) σύζυγος (η)

laedo, 3 βλάπτω, προσβάλλω

marītus -i σύζυγος (ο)

pater -tris (αρσ.) ≈ πατέ-
ρας

maestus -a -um περίλυ-
πος

invenio, 4 (+ 2 αι.) βρίσκω

illis dot. πληθ. του ille,

illa, illud εκείνος

fēmina -ae γυναίκα⁽⁵⁾

lacrima -ae ≈ δάκρυ⁽⁶⁾

aperio, 4 (+ αι. και dot.)

αποκαλύπτω (βλ. το μάθ.

XIV)

culter -tri μαχαίρι

se ipsam τον εαυτό της·

se ipsam interficit

αυτοκτονεί

interficio, 3* σκοτώνω (βλ.

το μάθ. XIV)

vulnus -eris (ουδ.)

τραύμα⁽⁷⁾.

ex vulnere από το τραύμα

dolor -ōris (αρσ.) πόνος,

οδύνη

dolōre αφ. του τρόπου
 extraho, 3 βγάζω
 (τραβώντας)
 delictum -i έγκλημα
 punio, 4 τιμωρώ⁽⁸⁾
 paro, 1 (+απαρ.) ετοιμά-
 ζομαι να
 concito, 1 ξεσηκώνω

adimo, 3 (+ αιτ. και δοτ.
 του προσώπου) αφαιρώ
 iam (επίρρ.) πια
 duo, duae, duo ≈ δύο
 consul -is ύπατος
 deligo, 3 εκλέγω
 constituo, 3 (+ απαρ.)
 αποφασίζω να

Ετυμολογικά: 1. < septem = έπτά 2.> ρήγας· πρβ. rēgīna, rēgius 3.
 πρβ. μόδα, μοντέλο << ιτ. 4. impéro· ιμπεριαλισμός << γαλλ. 5. θη-λυκός,
 θη-λάζω, fi-lius 6. < δάκρυ-μα 7. ουλή 8. ποινή ≥ poena

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η **οριστική του ενεργητικού ενεστώτα της δ' συζυγίας** (θέμ.
 audi-) σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + βασικές καταλήξεις

Η **οριστική του ενεργητικού ενεστώτα της γ' συζυγίας** (θέμ.
 leg-) σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + συνδ. φων. + βασικές καταλήξεις

Γ' συζυγία			Δ' συζυγία	
α'	leg-o	legi-mus	audi-o	audi-mus
β'	legi-s	legi-tis	audi-s	audi-tis
γ'	legi-t	legu-nt	audi-t	audi-unt

2. Τα **απαρέμφατα του ενεργητικού ενεστώτα** σχηματίζονται ως εξής:

audī-re (δ' συζ.): ενεστωτικό θέμα + κατάληξη -re

lege-re (γ' συζ.): ενεστωτικό θέμα + συνδ. φων. + κατάληξη -re

Η γ' συζυγία έχει βραχύχρονο συνδ. φωνήεν (legē-re) και η δ' μακρόχρονο θεματικό φωνήεν (audī-re). Προσοχή λοιπόν στον τονισμό: *légimus, légitis, αλλά audīmus, audītis.*

3. Ο **παρατατικός της γ' και δ' συζυγίας** σχηματίζεται όπως και της α' και β' συζυγίας, με τη διαφορά ότι παρεμβάλλεται το φωνήεν -ē- ανάμεσα στο ενεστωτικό θέμα και στο πρόσφυμα -ba-: *legē-bam, audiē-bam.*

4. Η **δεικτ. αντων.** *hic haec hoc* δηλώνει πρόσωπο ή πράγμα κοντινό (τοπικά ή χρονικά) σε αυτόν που μιλάει (= *οὗτος*): η **δεικτική αντωνυμία** *ille illa illud* δηλώνει πρόσωπο ή πράγμα απομακρυσμένο (= *ἐκεῖνος*). Η *hic* μπορεί να αναφέρεται και στα επόμενα (*hoc modo perdit*: πρβ. *τάδε λέγει*). Για την κλίση της βλ. τη Γραμματική. Η **δεικτική αντωνυμία** *ipse ipsa ipsum* χρησιμοποιείται ως **οριστική** = αυτός ο ίδιος: π.χ. *ipse pater* (αὐτός ὁ πατήρ). Η έννοια αυτή της επιτρέπει να ενισχύει και άλλες αντωνυμίες π.χ. *ego ipse* (εγώ ο ίδιος), *hic ipse, se ipsum* κτλ. Για την κλίση της βλ. τη Γραμματική.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στον ενεστώτα. Προσοχή στον τονισμό!

Vos imperium perd.....
 Nos legātos inveni.....
 Ego delictum puni.....
 Rōmāni Tarquinio imperium adim.....
 Rōmāni consules delig.....
 Vos cultrum extrah.....

- II. Να συμπληρωθούν οι απαρεμφατικοί τύποι στις παρακάτω προτάσεις και να χαρακτηριστούν τα απαρέμφατα (τελικά-ειδικά):

Miles cultrum..... debet (extraho)
 Brutus populum iubet Tarquiniō imperium..... (adimō)
 Hostes ad castra..... audio (advenio, 4 φτάνω)
 Libertātem..... possumus (restituo, 3 αποκαθιστώ)

- III. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων στην άσκηση I με το ρήμα στον παρατατικό. Προσοχή στον τονισμό!

- IV. Να τοποθετηθεί ο σωστός τύπος της αντωνυμίας ipse δίπλα στην προσωπική αντωνυμία π.χ.: se interficit = se *ipsum* (*ip-sam*) interficit.

me	amo	nos	amāmus
te	amas	vos	amātis
se	amat	se	amant

- V. Hic modus, illud delictum: να κλιθούν μαζί.

- VI. Να μεταφραστούν οι παρακάτω προτάσεις στα λατινικά:
 Οι Ρωμαίοι αποφασίζουν να εκλέξουν δυο υπάτους.
 Ο Βρούτος αποκαλύπτει στο λαό την προσβολή (iniuria-ae) και τιμωρεί το βασιλιά.

Στίχοι που δεν τους διαβάζουν είναι ανύπαρκτοι

Versiculos in me narrātur scribere Cinna.

Non scribit, cūius carmina nemo legit.

(Μαρτιάλης, 3,9)

Λένε πως ο Κίννας γράφει στίχους εναντίον μου:

Οποιανού όμως τα ποιήματα δε διαβάζονται,
 αυτός είναι σα να μη γράφει.

Η ΠΡΟΦΗΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑ

Στο πρώτο βιβλίο της «Αινειάδας» του Βιργιλίου ο Δίας (Jupiter) καθησυχάζει τη θυγατέρα του Αφροδίτη (Venus) που εκφράζει την αγανάκτησή της για τον αδιάκοπο κατατρεγμό του γιου της Αινεία από την Ήρα (Juno). Ο Δίας τη διαβεβαιώνει ότι το πεπρωμένο του Αινεία είναι να κατακτήσει και να εκπολιτίσει την Ιταλία. Ο γιος του Ίουλος (Iūlus ή Ascanius) θα κτίσει την Alba Longa. Τριακόσια χρόνια αργότερα, από τον Άρη και την ιέρεια Ρέα Σίλβια (Ilia) θα γεννηθούν οι δίδυμοι Ρώμος (Remus) και Ρωμύλος (Rōmulus), που θα τραφούν από το γάλα της θρυλικής λύκαινας. Ο Ρωμύλος θα κτίσει τη Ρώμη και θα δώσει το όνομά του στους Ρωμαίους. Ο απόγονός του Καίσαρας Αύγουστος θα κλείσει τις πύλες του ναού του Ιανού –σημάδι πως τέλειωσαν οι πόλεμοι– και θα επαναφέρει τη χρυσή εποχή του Κρόνου. Ο Αινείας και ο Αύγουστος είναι προορισμένοι από τη μοίρα (fatum) να αποθεωθούν. Η πεποιθήση ότι η ιστορική πορεία της Ρώμης ήταν προαποφασισμένη ήταν βαθιά εδραιωμένη στους Ρωμαίους και προβάλλεται ιδιαίτερα από τη λογοτεχνία των χρόνων του Αυγούστου.

Aenēas bellum ingens geret* in Italiā. Populos ferōces contundet*, mores eis impōnet* et moenia condet*. Tu Aenēam ad caelum feres*. Postea Iūlus, Aenēae filius, regnum ab Lavinio transferet* et Albam Longam muniet*. Post trecentos annos Ilia duos filios, Rōmulum et Remum, pariet*, quos lupa nutriet*. Rōmulus moenia Martia condet* Romanosque de suo nomine appellābit. Rōmānis imperium sine fine erit*. Caesar Augustus, ab Iūlo ortus, Belli portas claudet* et Saturnium regnum restituet*. Hunc tu, ut Aenēam, in caelo accipies*.

Ανάγλυφη παράσταση με τον Αίγιοστο και την Αφροδίτη·
από την Ara Pietatis στη Ρώμη (43 μ.Χ.)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ingens -ntis πελώριος, φοβερός

gero, 3 διεξάγω, κάνω

contundo, 3 συντρίβω

mores -um ήθη, θεσμοί

impōno, 3 (+ αιτ. και δοτ.)

επιβάλλω

moenia -ium (μόνο πληθ.)

τείχη⁽¹⁾ (πόλεις)

condo, 3 κτίζω

caelum -i ουρανός⁽²⁾

fero, 3 = φέρνω

ad caelum fero αποθεώνω

postea (επίρρ.) μετά

regnum -i βασιλείο⁽³⁾.

Lavinium -ii (i) το Λαβί-

νιο, πόλη στο Λάτιο

transfero, 3 = μεταφέρω

Alba Longa η Άλβα Λόγγα

munio, 4, οχυρώνω⁽⁴⁾

post (προθ. + αιτ.) μετά

trecenti -ae -a = τρια-

κόσιοι

pario, 3* (βλ. το μάθ. XIV)

γεννώ

lupa -ae = λύκαινα

nutrio, 4 (ανα)τρέφω

Martius -a -um του (θεού)

Άρη

moenia Martia τα τείχη του

Άρη, δηλ. της Ρώμης (ο

Άρης ήταν πατέρας του Ρώμου και του Ρωμύλου)

nomen -inis (ουδ.) = όνο-

μα· **de suo nomine** από

το όνομά του

appello, 1 ονομάζω

Rōmanis δοτ. κτητ.

finis, -is (αρσ.) τέλος⁽⁵⁾

ortus καταγόμενος, απόγονος

ab Iūlo (εμπρ. αφ. της κατα-

γωγής) από τον Ίουλο

porta -ae πύλη⁽⁶⁾

claudio, 3 = κλείνω

Saturnius -ia -ium του

Κρόνου· (**Saturnus** -i

ο Κρόνος)

Saturnium regnum η

βασιλεία του Κρόνου, ο χρυ-

σός αιώνας της ανθρωπότη-

τας σύμφωνα με την ελλη-

νική και ρωμαϊκή αντίληψη.

restituo, 3, αποκαθιστώ, ξα-

ναφέρνω

accipio, 3* (βλ. το μάθ. XIV)

(υπο)δέχομαι

Ετυμολογικά: 1. ά-μυνα 2. πρβ. σιελ << γαλλ. 3. rēgina, rex 4. moenia 5. finalis = τελικός· πρβ. φινάλε << ιτ. 6. > πόρτα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η οριστική του ενεργητικού μέλλοντα της γ' και δ' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + χαρακτηρ. φωνήεν + βασικές καταλήξεις

Το χαρακτηριστικό φωνήεν είναι το -ē- για όλα τα πρόσωπα εκτός από το α' ενικό. Ο μέλλοντας του *sum* έχει ως χαρακτηριστικό φωνήεν το -ī- (ο, υ):

Γ' συζυγία	Δ' συζυγία	Sum
lega-m	audia-m	er-o < *eso (ρωτα- κισμός)
lege-s	audie-s	eri-s
lege-t	audie-t	eri-t
legē-mus	audiē-mus	eri-mus
legē-tis	audiē-tis	eri-tis
lege-nt	audie-nt	eru-nt

2.Κλίση του fero. Το fero (θεμ. fer-) παρουσιάζει τύπους θεματικούς αλλά και αθέματους. Το θεματικό φωνήεν απουσιάζει πριν από καταλήξεις που αρχίζουν από s, t και r. (βλ. και το Επίμ. για τα ρήματα)

ΟΡΙΣΤΙΚΗ

Ενεστώτας	Παρατατικός	Μέλλοντας	Απαρέμφατο
fer-o fer-s	ferēba-m ferēba-s	fera-m fere-s	fer-re

fer-t	ferēba-t	fere-t	
feri-mus	ferebā-mus	ferē-mus	
fer-tis	ferebā-tis	ferē-tis	
feru-nt	fereba-nt	fere-nt	

3. Οι προθέσεις ως πρώτο συνθετικό ενός ρήματος (ή ονόματος) παθαίνουν φωνητικές αλλοιώσεις ανάλογα με το φθόγγο που ακολουθεί. Η cum π.χ. (com-, compello) εμφανίζεται με τη μορφή con- (contundo), co- (coopto). Ιδιαίτερα συχνή είναι η περίπτωση της αφομοίωσης π.χ. impōno < in-pōno, accipio < ad-capio, arpropinquo < ad-prorinquo κτλ. (πρβ. ἐμμένω, συμπλέω κτλ.). Η ύπαρξη διπλών παράλληλων τύπων είναι συνηθισμένο φαινόμενο: π.χ. conloco και colloco, conlaudo και collaudo, adfero και affero κτλ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στον απλό μέλλοντα. Προσοχή στον τονισμό!
Ego bellum ger..... Nos populos ferōces contund.....
Rōmāni eis mores impōn.....
Tu Albam Longam muni.....
Iliae(δοτ.) duo filii er..... Ego portam claud.....
Tu regnum restitu..... Jupiter Aenēam in caelo accipi.....
- II. Να συμπληρωθούν οι καταλήξεις των fero και transfero:
Iūlus regnum transfer..... debet. Poēta iniuriam non fer.....
(παρატ.). Caesar in Celtibēriam (κεντρ. Ισπανία) bellum transfer..... (ενεστ.). Nos castra in eum locum transfer..... (ενεστ.).
- III. Bellum ingens, populus ferox να κλιθούν μαζί.
- IV. Να συνταχθούν οι προτάσεις: mores eis impōnet; Rōmānis imperium sine fine erit.

- V. Aenēam και Aenēan: ποια από τις δύο καταλήξεις έχει ελληνική προέλευση;
- VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις (βλ. το Λεξ. του μαθ. IX):
Ο Βρούτος θα ξεσηκώσει το λαό και θα αφαιρέσει την εξουσία από τον Ταρκύνιο.
Οι Ρωμαίοι θα αποφασίσουν να εκλέξουν δυο υπάτους.

Πέθανε πρώτα και βλέπουμε!

Herēdem tibi me, Catulle, . dicis.
non credam, nisi legero, Catulle.

(Μαρτιάλης 12,73)

Λες πως θα σε κληρονομήσω, Κάτουλλε.

Αν δεν το δω γραφτό¹, δε σε πιστεύω.

1. ενν. στη διαθήκη σου.

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Η ΚΑΡΧΗΔΟΝΑ

Η Ρώμη και η Καρχηδόνα συνέδεσαν τις τύχες τους με τρεις πολέμους σε διάστημα 120 περίπου χρόνων. Ο δεύτερος Καρχηδονιακός πόλεμος (218-202 π.Χ.) υπήρξε μια τόσο οδυνηρή εμπειρία για τους Ρωμαίους, ώστε η ανάγκη της διατήρησης ή της καταστροφής της Καρχηδόνας να αποτελέσει στις επόμενες δεκαετίες το επίκεντρο μιας ζωνής πολιτικής διαμάχης. Ο ιστορικός Σαλλούστιος (και άλλοι ιστορικοί) αποδίδει έναν καθοριστικό ρόλο στην εξαφάνιση του «φόβου των Καρχηδονίων», όσο αφορά την εξέλιξη των ηθών στη Ρώμη (βλ. το μάθ. IV). Οι Ρωμαίοι είδαν τη νίκη τους στο δεύτερο Καρχηδονιακό πόλεμο ως θρίαμβο της αντοχής και της καρτερίας τους (constantia) παρά τις αλλεπάλληλες ήττες που υπέστησαν από τον Αννίβα. Στον τελευταίο αναγνώρισαν φυσικά και στρατιωτικά προσόντα, αλλά υπογράμμισαν τα ηθικά του ελαττώματα (σκληρότητα, δολιότητα, ασέβεια) που στα μάτια τους προδίκαιαν την τελική του ήττα.

Απεικόνιση του Αννίβα σε αργυρό νόμισμα (τέλος του 3ου αι. π.Χ.).

Hannibal, dux Carthaginiensis, VI et XX annos natus, omnes gentes Hispaniae bello superāvit* et Saguntum vi expugnāvit*. Postea Alpes, quae Italiam ab Galliā seiungunt, cum elephantis transiit*. Ubi in Italiā fuit, apud Ticīnum, Trebiam, Trasumēnum et Cannas copias Rōmanōrum profligāvit* et delēvit*. Populus Rōmānus cladem Cannensem pavidus audīvit*. In agro Falerno Hannibal ex insidiis Fabii Maximi se expedit*. Postquam XIV annos in Italiā complēvit*, Carthaginienses eum in Africam revocavērunt*. Ibi Hannibal bellum cum Rōmānis componere frustra cupīvit*. Denique cum P. Scipiōne apud Zamam dimicāvit*, sed Rōmāni victoriam reportavērunt*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Hannibal -alis ο Αννίβας
dux -cis (αρσ.) αρχηγός,
στρατηγός⁽¹⁾

Carthaginiensis -is -e
Καρχηδόνιος, επιθ.

(ουσ. -is, -is)
VI et XX (sex et viginti
= ἑξ καὶ εἴκοσι) annos
natus 26 χρονών
gens, gentis (θ.) ἔθνος,
λαός

Hispania -ae η Ἰσπανία
supero, 1 νικῶ⁽²⁾

Saguntum -i το Σάγουντο
(πόλη της Ισπανίας)

Alpes -ium οι Ἀλπεις
ab (πρόθ. + αφ.) από
seiungo, 3 χωρίζω

elephas -ntis (αρσ.) και
elephantus -i (ετερό-
κλιτο) ελέφαντας
transeo, -ii, -itum, -īre

(trans + εο πηγαίνω)
περνῶ, διέρχομαι⁽³⁾

ubi (χρον. σύνδ.) όταν
fuit γ' εν. του πρκ. του sum
apud (προθ. + αιτ.) κοντά
Ticīnus -i ο ποταμός Τίκι-
νος

Trebia -ae (αρσ.) ο ποταμός
Τρεβίας

Trasumēnus -i η λίμνη
Τρασιμένη

Cannae -ārum οι Κάννες
copiae -ārum (πληθ.)

στρατιωτικές δυνάμεις⁽⁴⁾
proflīgo, 1 κατατροπώνω
clades -is (θ.) κατα-
 στροφή, συντριβή⁽⁵⁾
Cannensis -is -e των Καν-
 νών
pavidus -a -um έντρομος
ager Falernus ο «Φαλερνός
 αγρός», περιοχή της Καμπα-
 νίας
expedio, 4 απελευθερώνω⁽⁶⁾
 -me ξεφεύγω, ξεγλιστρώ
postquam (χρον. σύνδ.)
 αφού
XIV (quattuordecim) =
 δεκατέσσερις

compleo, 2 συμπληρώνω⁽⁷⁾
revoco, 1 ανακαλώ
compōno, 3 (bellum)
 τελειώνω τον πόλεμο (με
 συνθήκη)
frustra (επίρρ.) μάταια
cupio, 3* (+ απαρ.) επι-
 θυμώ (βλ. το μάθ. XIV)
Publius Scipio ο Πόπλιος
 Σκιπίωνας
dimico, 1 αγωνίζομαι, δίνω
 μάχη
victoria -ae νίκη
reporto, 1 (re + porto)
 κερδίζω (τη νίκη)

Ετυμολογικά: 1. > δούκας 2. < super = *ὑπέρ* 3. πρβ. τράνζιτ 4. copia
 = πλήθος· πρβ. (φωτο)κόπια 5. κλάω 6. ex+pes = πόδι· πρβ. *ἐκποδών* 7. πρβ.
 κομπλέ << γαλλ.· plē-nus

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Από το **θέμα του παρακειμένου** σχηματίζονται ο ενεργητι-
 κός παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλο-
 ντας. Για την α', β' και δ' συζυγία ο **χρονικός χαρακτήρας** όλων
 των χρόνων που σχηματίζονται από το θέμα του παρακειμέ-
 νου κανονικά είναι το -ν-. Έτσι το θέμα του παρακειμένου δια-
 μορφώνεται σε: amān-, delēn-, audīn-. Οι **ειδικές καταλήξεις** της
 οριστικής του παρακειμένου και των τεσσάρων συζυγιών είναι:

-i, -isti, -it, -imus, -istis, -ērunt

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ

Α' συζυγία	Β' συζυγία	Δ' συζυγία	Sum
amān-i amav-isti amān-it amav-imus amav-istis amav-ērunt	delēn-i delev-isti delēn-it delev-imus delev-istis delev-ērunt	audīn-i audiv-isti audiv-it audiv-imus audiv-istis audiv-ērunt	fu-i (θέμα fu-) fu-isti fu-it fu-imus fu-istis fu-ērunt

Σημ.: Ανάμεσα σε όμοια φωνήεντα (αλλά και σε άλλες περιπτώσεις) το -v- του παρακειμένου συχνά παθαίνει συγκοπή και μπορεί να ακολουθήσει συναίρεση π.χ. audī-v-i > áudii· audi-v-isti > audisti.

2. Οι χρόνοι των ρημάτων με βάση τους οποίους σχηματίζουμε τους υπόλοιπους λέγονται **αρχικοί** και είναι οι εξής: ο ενεστώτας (ενεστωτικό θέμα), ο παρακείμενος (θέμα του παρακειμένου), το ουπίνιο (θέμα του ουπίνου) και το απαρέμφατο του ενεστώτα.

Το ουπίνιο σχηματίζεται ως εξής:

amo, amāvi, amātum, amāre
deleo, delēvi, delētum, delēre
audio, audīvi, audītum, audīre

3. Οι **χρονικές προτάσεις** που εισάγονται με το postquam (αφού), ubi και ut (όταν, μόλις) και simul (μόλις) εκφράζουν το **προτερόχρονο**· όταν αναφέρονται στο παρελθόν, συνήθως εκφέρονται με την οριστική του παρακειμένου.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν οι σωστές κατάληξεις του παρακειμένου.
Προσοχή στον τονισμό!
Carthaginienses Saguntum expugnav.....
Nos Rōmānos bello superav.....
Carthaginienses Alpes transi.....
Vos exercitum profligav..... et delev.....
Tu XIV annos in Italia complev.....
Rōmāni diu principes (κύριοι) terrārum fu.....
Nos ducem ex Italiā revocav.....
Vos apud Cannas dimicav.....
- II. Να σχηματιστούν τρεις προτάσεις με τα ρήματα *transfero*, *claudio*, *comprobo* στο απαρέμφατο, με ρήμα εξάρτησης το *cupio*.
- III. *Omnes gentes*: Να κλιθούν μαζί.
- IV. Να τονιστούν οι λέξεις: *Hannibalis*, *Hispaniae*, *elephas*, *Trebiam*, *Ticinum*.
- V. Να χαρακτηριστούν συντακτικά οι τύποι: *vi* (πρβ. *βίβειλον τὸ χωρίον*)· *cum elephantis* (πρβ. *κατέπλευσεν ναυσίν εἵκοσι*).
- VI. Να συμπληρωθεί το *postquam* ή το *ubi*:
..... *Hannibal Saguntum expugnāvit, in Italiam transiit.*
Terror (τρόμος) *Romānos occupāvit*, *cladem Cannensem audivērunt.*
..... *bellum componere frustra cupīvit, cum P. Scipiōne dimicāvit.*

Να γιατρός, να μάλαμα!

Languēbam: sed tu comitātus protinus ad me

venisti centum, Symmache, discipulis.

Centum me tetigēre manus Aquilōne gelātae.

Non habui febrem, Symmache, nunc habeo.

(Μαρτιάλης 5,9)

Στην αδιαθεσία μου έτρεξες, Σύμμαχε,

παρέα με τους εκατό σου βοηθούς.

Χέρια εκατό με άγγιξαν, παγωμένα απ' το βοριά·

τότε δεν είχα πυρετό, Σύμμαχε, τώρα όμως έχω.

Ένας ύπατος (με συνοδεία αξιωματούχων) που αναλαμβάνει επίσημα τα καθήκοντά του (παράσταση από σαρκοφάγο· γύρω στο 270 μ.Χ.)

Ο ΥΠΑΤΟΣ ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΚΥΛΑΚΙ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ ΤΟΥ

Οι Ρωμαίοι πίστευαν στα θεόσταλτα σημάδια (omina) και στην ικανότητά τους να τα διαβάζουν. Οι σελίδες του ιστορικού Τ. Λιβίου είναι γεμάτες από ετήσιες απαριθμήσεις διοσημιών και οινών (όπως τερατογενέσεις, βροχή από περίεργα αντικείμενα κτλ.). Πριν από κάθε σοβαρή απόφασή τους (κρατική ή ιδιωτική) οι Ρωμαίοι φρόντιζαν να διερευνήσουν τη βούληση των θεών, καταφεύγοντας κυρίως στην ορνιθομαντεία (μελέτη του πετάγματος και της φωνής των πουλιών). Επίσης έδιναν πίστη και σε σημάδια που εμφανίζονταν ανάμεσα, όπως τυχαίες κουβέντες. Στο παρακάτω κείμενο διαβάζουμε πως ο ύπατος Αιμίλιος Παύλος θεώρησε ως ευοίωνο σημάδι για την επικείμενη σύγκρουσή του με το βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα (Perseus) την αναγγελία ενός θλιβερού συμβάντος: όταν γύρισε στο σπίτι του, αφού του είχε ανατεθεί η αρχιστρατηγία του πολέμου αυτού, η κόρη του του ανάγγειλε θλιμμένη το θάνατο του αγαπημένου της σκύλου Persa με τα λόγια «Persa periit» (δηλ. ο Πέρσης πέθανε).

L. Aemilio Paulo consuli iterum bellum cum Perse rege gerere obtigit*. Ut domum ad vesperum rediit*, filiola eius Tertia, quae tum erat admodum parvula, ad complexum patris cucurrit*. Pater filiae osculum dedit* sed animadvertit* eam esse tristiculam. «Quid est» inquit «mea Tertia? Cur tristis es? Quid tibi accidit?» «Mi pater» respondit* illa «Persa periit*». Perierat enim catellus eo nomine, quem puella multum amābat. Tum pater Tertiae dixit* «omen accipio». Sic ex fortuito dicto spem praeclāri triumphī animo praesumpsit*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

iterum για δεύτερη φορά·
consul iterum ύπατος για
 δεύτερη φορά

Perses -ae ο Περσέας, βασι-
 λιάς της Μακεδονίας (για
 την κλίση πρβ. Anchises -ae)

obtingit, -tigit, -tingere
 (απρόσ. + δοτ. προσ. και
 υποκ. απαρ.) μου λαχαίνει
 (ο κλήρος) να· η σύνταξη:
Aemilio Paulo (con-
 suli iterum) obtingit
 gerere bellum cum

Perse rege

ut = ubi (σύνδ. χρον.)

domum (βλ. το μάθ. XIII)
 στο σπίτι του (κίνηση προς
 κάποιο τόπο)

ad vesperum⁽¹⁾ το βραδάκι
redeo, -ii, -itum, -īre, 4
 (red + eo) επιστρέφω

filiola -ae κορούλα⁽²⁾

tum (επίρρ.) τότε

admodum (ad + mo-
 dum) πάρα πολύ

parvus -a -um μικρός⁽³⁾.

parvulus -a -um

(υποκορ.) μικρούλης

complēxus -us (δ' κλισ. βλ.
 το μάθ. XIII) αγκαλιά (-σμα)

curro, cucurri, cursum,
currere, 3 τρέχω⁽⁴⁾

osculum -i φιλί

dō, dedi, datum, dare
 δίνω⁽⁵⁾

animadverto, -verti,
-versum, -vertēre, 3

(+ άπαρ.) παρατηρώ

tristiculus (υποκ. του
tristis = θλιμμένος) λιγάκι
 θλιμμένος

quis, quid? (ερωτ. αντ.)
 ποιος; (για την κατάληξη του
 ουδ. πρβ. id)

inquam (ρήμα ελλειπτ.)

χρησιμ. παρενθετικά) λέγω
cur? (ερωτ. επίρρ.) γιατί;

accidit, accidit, -, accidere
 (ad + cado = πέφτω), 3
 (+ δοτ. προσ.)

συμβαίνει

respondeo, -spondi,
-sponsum, spondere, 2
 (re + spondeo)

απαντώ, αποκρίνομαι

pereo, -ii, -itum, -īre, 4
 (per + eo) χάνομαι,
 πεθαίνω⁽⁶⁾

Persa -ae ο Πέρσης, το
 όνομα του σκυλιού

perierat (υπερσ.) είχε πεθά-
 νει

catellus -i σκυλάκι

dīco, dixi, dictum,
dicere, 3 λέγω⁽⁷⁾

omen -inis (ουδ.) οιωνός
fortuītus -a -um
 τυχαίος⁽⁸⁾

dictum- i λόγος⁽⁹⁾

spes -ei (ε' κλισ. βλ. το μάθ.

XIV) ελπίδα
 praec̄lārus -a -um πολύ
 λαμπρός, περίλαμπρος
 triumphus -i ≈ θρίαμβος

praesūmo, -sumpsi,
 -sumptum, -sumēre, 3
 (prae + sumo) προ-
 γεύομαι

Ετυμολογικά: 1. = πρὸς ἐσπέραν 2. υποκορ. του filia 3. παῦρος 4. πρβ.
 κούρσα << γαλλ. κουρσεύω, κουρσάρος 5. δί-δω-μι 6. πρβ. per-do = χάνω
 7. δείκ-νυμι 8. fortuna 9. < dico

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ο ενεργητικός παρακείμενος των ρημάτων της γ' συζυγίας
 σχηματίζεται με 4 διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με το ρήμα: (α)
 Με το **χρονικό χαρακτηρισμό** -v- π.χ. peto (ζητώ), petī-vi (και peti-i)
 (β) Με το **χρονικό χαρακτηρισμό** -s- (πρβ. τον ενεργητικό αόριστο
 της ελληνικής) π.χ. repero (έρπω), rep-si· dico, dixi < *dic-si) (γ) Με
έκταση του ριζικού φωνήεντος π.χ. lēgo, lēg-i (δ) Με **αναδιπλασια-**
σμό π.χ. curro, cu-curri (πρβ. τον ελλην. παρακείμενο λύω, λέ-
 λυκα). Η κλίση του δε διαφέρει από την κλίση των άλλων συζυ-
 γιών:

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ

pet-o	dic-o	lēg-o	curr-o
petīv-i	dix-i	lēg-i	cucurr-i
petiv-isti	dix-isti	lēg-isti	cucurr-isti
petīv-it	dix-it	lēg-it	cucurr-it
petiv-imus	dix-imus	lēg-imus	cucurr-imus
petiv-istis	dix-istis	lēg-istis	cucurr-istis
petiv-ērunt	dix-ērunt	lēg-ērunt	cucurr-ērunt

Σημ.: Στα σύνθετα ο αναδιπλασιασμός κατά κανόνα εξαφανίζεται: cado, ce-cidi· αλλά accido, accidi.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι του παρακειμένου. Προσοχή στον τονισμό!
- Filiae ad complēxum patris (curro)
Nos filiae osculum (do)
Vos filiam maestam esse (animadverto)
Quid tu amīcō (δοτ.)? (dico)
Quid illis (δοτ.)? (accido)
Quid nos illis (δοτ.)? (respondeo)
- II. Να ξαναδιαβάσετε το μάθημα X με τα ρήματα στον αντίστοιχο τύπο του παρακειμένου· οι παρακείμενοι των ρημάτων είναι με τη σειρά οι εξής: gero—gessi, contundo—contudi, impōno—imposui, condo—condidi, fero—tuli, transfero—transtuli, munio—munīvi, pario—peperi, nutrio—nutrīvi, claudio—clausi, restituo—restitui, accipio—accēpi.
- III. Ut... cucurrit: Να συνταχθεί η περίοδος.
- IV. Οι καταλήξεις -ulus (-olus) -a -um (parv-ulus, fili-ola), -culus-a-um (tristi-cula) είναι υποκοριστικές: δώστε μερικές υποκοριστικές καταλήξεις της αρχ. ελληνικής.

Δώρα για δόλωμα!

«Munera magna tamen *misit*». Sed *misit* in hamo;
et piscatōrem piscis amāre potest?

(Μαρτιάλης 6,63, 5-6)

«Μου 'στειλε δώρα λαμπρά».

Ναι, αλλά στα 'βαλε σε αγκίστρι:
μπορεί το ψάρι ν' αγαπήσει τον ψαρά;

ΠΩΣ Η ΓΝΩΣΗ ΝΙΚΗΣΕ ΤΗ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑ

Τη νύχτα της 21ης / 22ης Ιουνίου του 168 π.Χ. πριν από τη μάχη της Πύδνας –όπου ο Αιμίλιος Παύλος νίκησε το βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα (βλ. την εισ. στο μάθ. XII)– έγινε έκλειψη της σελήνης που τρομοκράτησε τους Ρωμαίους στρατιώτες. Ο αστρονόμος Σουλπίκιος Γάλλος, που ήταν ύπαρχος του Αιμιλίου Παύλου –ή, σύμφωνα με άλλες πηγές, χιλίαρχος– τους έκανε ένα πρόχειρο μάθημα αστρονομίας, με αποτέλεσμα να ξαναβρούν το χαμένο ηθικό τους και να κερδίσουν τη μάχη. Η παρατήρηση του Κικέρωνα (σχετικά με αυτό το περιστατικό) ότι ο Γάλλος «κατόρθωσε να απαλλάξει από τη δεισιδαιμονία (religio) τους άξεστους χωριάτες» έχει ιδιαίτερη σημασία. Από τη μια πλευρά, επαναλαμβάνει την ελληνική όσο και ρωμαϊκή αντίληψη ότι ο άνθρωπος καταδυναστεύεται από την άγνοιά του. Από την άλλη, επιβεβαιώνει –πιο πολύ ίσως για τη Ρώμη από ό,τι για την Ελλάδα– τη μονοπώληση της γνώσης από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Ο Σουλπίκιος Γάλλος –ένας «πολύ μορφωμένος άνθρωπος», όπως μας πληροφορεί ο Κικέρωνας– καταγόταν από αριστοκρατική γενιά και την επόμενη χρονιά eleξέγη ύπατος.

Sulpicius Gallus legātus Luci Aemili Paulī erat, qui bellum adversus Persen regem gerēbat. Serēnā nocte subito luna defecerat*; ob repentīnum monstrum terror animos militum invaserat* et exercitus* fiduciam amiserat*. Tum Sulpicius Gallus de caeli ratiōne et de stellārū lunaeque statu* ac motibus* disputāvit eōque modo exercitum* alacrem in pugnam misit. Sic liberāles artes Galli aditum* ad illustrem illam Pauliānam victoriam dedērunt. Quia ille metum* exercitus* Rōmāni vicerat*, imperātor adversarios vincere potuit!

*Η μάχη της Πύδνας. Ανάγλυφη ζωφόρος
(από τους Δελφούς· γύρω στο 168 π.Χ.).*

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

legātus -i ύπαρχος (πρβ.
μάθ. VI)

adversus (πρόθ. + αιτ.)
εναντίον⁽¹⁾, adversus

Per-sen⁽²⁾ = cum Perse
serēnus -a -um ξάστερος,
καθαρός⁽³⁾

nox, noctis (θ.) = νύχτα

subito (επίρρ.) ξαφνικά

lūna -ae σεληνή⁽⁴⁾

deficio, -fēcī, -fectum,
- ficēre, 3 (d + facio)

χάνομαι, παθαίνω έκλειψη
(βλ. το μάθ. XIV)

ob (πρόθ. + αιτ.) εξαιτίας

repentīnus -a -um ξα-
φνικός

monstrum -i θέαμα :

ράξενο και φοβερό

terror -ōris = τρόμος

invādo, -vāsi, -vāsum

- vadēre, 3 (in + va-

do) εισχωρώ, καταλαμβάνω,
πιάνω

exercitus -us (αρσ.) στρα-
τός

fiducia -ae εμπιστοσύνη,
αυτοπεποίθηση, ηθικό⁽⁶⁾

amitto, -mīsi, -missum,
-mittēre, 3, (a, ab +
mitto) χάνω

ratio -ōnis (θ.) φύση, λογι-
κή⁽⁷⁾

stella, -ae = αστέρι

status -us (αρσ.) στάση

ac = atque (σύνδ.) και

motus -us (αρσ.) κίνηση⁽⁸⁾

disputo, 1 (dis + puto)

πραγματεύομαι (+ de και
αφ.), μιλώ για

alacer -cris -cre πρόθυμος,

με αναπτρεωμένο ηθικό

pugna -ae μάχη⁽¹⁰⁾

mitto, misi, missum,

- ěre, 3 στέλνω⁽¹¹⁾

liberālis -is -e που ταιριά-

ζει σε ελεύθερο άνθρωπο⁽¹²⁾

artes liberāles ελευθέριας

τέχνες (μαθήματα), όπως λο-

γοτεχνία, μουσική, γεωμε-

τρία, κτλ.

aditus -us (αρσ.) προσέγγι-
ση⁽¹³⁾

aditum do ανοίγω το δρόμο

για (ad Pauliānam vic-

toriam)

illustris -is -e λαμπρός,

ένδοξος⁽¹⁴⁾

Pauliānus -a -um του

Παύλου· victoria Pauliā-

na η νίκη του Αιμίλιου

Παύλου

quia (σύνδ. αιτ.) επειδή

metus -us (αρσ.) φόβος

vincō, vici, victum,

vincēre, 3 (κατα)νικώ⁽¹⁵⁾

imperātor -ōris στρατη-

γός⁽¹⁶⁾

possum, potui, posse
μπορώ

adversarius -ii αντίπα-
λος, εχθρός⁽¹⁷⁾

Ετυμολογικά: 1. πρβ. το επίθ. adversus 2. αρχ. *Πέρσην* 3. serēno = γαλη-
νεύω· πρβ. σερενάτα << ιτ. 4. κυρ. «φωτεινή»· < *leuk-sna· πρβ. λευκ-ός,
λύχ-νος 5. *τρέω* 6. πείθω 7. πρβ. ρασιοναλισμός << γαλλ. 8. < moveo· πρβ.
μοτέρ, μοτο-σικλέτα << γαλλ. 9 πρβ. αλέγρος << ιτ. 10. pugnus=πυγ-μή·
μπουνιά << βεν. 11.>μισεύω, μισεμός 12. < liber 13. < adeo 14. in-lustris·
πρβ. luna· λούστρο << ιτ. 15. victoria 16. < impero· imperium 17. < adversus

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η οριστική του ενεργητικού υπερσυντέλικου όλων των
συζυγιών σχηματίζεται ως εξής:

θέμα του παρακ. + -ēgā- + βασικές καταλήξεις.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ ΥΠΕΡΣΥΝΤΕΛΙΚΟΥ

Α' συζυγία	Β' συζυγία	Γ' συζυγία	Δ' συζυγία	Sum
amavera -m	delevera -m	legera -m	audivera -m	fuera -m
amavera -s	delevera -s	legera -s	audivera -s	fuera -s
amavera -t	delevera -t	legera -t	audivera -t	fuera -t
amaverā -mus	deleverā -mus	legerā -mus	audiverā -mus	fuērā -mus
amaverā -tis	deleverā -tis	legerā -tis	audiverā -tis	fuērā -tis
amavera -nt	delevera -nt	legera -nt	audivera -nt	fuera -nt

2. **Η οριστική του ενεργητικού συντελεσμένου μέλλοντα** σχηματίζεται ως εξής:

Θέμα του παρακ. + *erī* + βασ. καταλήξεις

Μόνο το α' ενικό λήγει σε -*ero*. Π.χ. *amavero*, *amaveri-s*, *amaveri-t*, *amaveri-mus*, *amaveri-tis*, *amaveri-nt*. Όμοια κλίνονται οι τύποι *delevero*, *levero*, *audivero*.

3. **Η τέταρτη κλίση** περιλαμβάνει ουσιαστικά σε -*u*· άλλα αρσενικά και θηλυκά (σε -*us*· πρβ. το ελλην. τριτόκλ. *ιχθύς*, *ιχθύος*) και άλλα ουδέτερα (σε -*u*· πρβ. *ἄστυ*, *ἄστε-ως*). Τα ουσιαστικά της είναι ολιγάριθμα. Οι καταλήξεις της είναι ίδιες με της γ' κλίσης (πρβ. *auris*, *auris*). Το ουδέτερο στον ενικό έχει 5 πτώσεις όμοιες!

		Ενικός		Πληθυντικός	
		Αρσενικό	Ουδέτερο	Αρσενικό	Ουδέτερο
Ον. Κλ.	<i>fructu -s</i>	<i>cornu</i>		<i>fructu -s</i>	<i>cornu -a</i>
Γεν.	<i>fructu -s</i>	<i>cornu -s</i>		<i>fructu -um</i>	<i>cornu -um</i>
Δοτ.	<i>fructu -i</i>	<i>cornu</i>		<i>fructi -bus</i>	<i>corni -bus</i>
Αιτ.	<i>fructu -m</i>	<i>cornu</i>		<i>fructu -s</i>	<i>cornu -a</i>
Αφ.	<i>fructu</i>	<i>cornu</i>		<i>fructi -bus</i>	<i>corni -bus</i>

Τα ουσιαστικά της δ' κλίσης σε -*us* είναι κυρίως αρσενικά. Από τα ελάχιστα θηλυκά είναι το *domus* και το *manus* (βλ. το μάθ. XII). Το *domus* παρουσιάζει και τύπους κοινούς με τη β' κλίση· επίσης τρεις τύποι του χρησιμοποιούνται επιρρηματικά:

domi = στο σπίτι, στην πατρίδα (στάση)· πρβ. *οἶκοι*

domum = στο σπίτι, στην πατρίδα (κίνηση προς τόπο)· πρβ. *οἶκαδε*

domō = από το σπίτι, από την πατρίδα (απομάκρυνση)· πρβ. *οἶκοθεν*

4. **Συντακτικά.** De caeli ratiōne = de ratiōne caeli· de stellārum lunaeque statu ac motibus = de statu ac motibus stellārum lunaeque. Όταν το ουσιαστικό του εμπρόθετου προσδιορισμού έχει δικό του συμπλήρωμα (συνήθως σε γενική), μπορεί το συμπλήρωμα αυτό να παρεμβληθεί ανάμεσα στην πρόθεση και το ουσιαστικό της.

5. Στη φράση ad illustrem illam Pauliānam victoriam, το illam σημαίνει φημισμένη, περίφημη (πρβ. *Ἡρόστρατος ἐκεῖνος*).

6. Οι προθέσεις ob, per και propter + αιτ. εκφράζουν το **εξωτερικό αναγκαστικό αίτιο** (propter frumenti inopiam, ob repentinum monstrum). Πρόκειται για το αίτιο που εντοπίζεται σε εξωτερικές καταστάσεις, όχι σε ψυχικές συγκινήσεις και συναισθήματα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν οι υπερσυντέλικοι των ρημάτων που βρίσκονται στην παρένθεση. Προσοχή στον τονισμό!
 Paulus bellum adversus Persen regem..... (gero)
 Sulpicius Gallus legātus Pauli..... (sum)
 Nos fiduciam..... (amitto)
 Ego de caeli ratiōne..... (disputo)
 Tu epistulam legāto (δοτ.)..... (mitto)
 Vos victoriam Rōmānis..... (do)
 Rōmāni adversarios..... (vinco)
 Catellus Tertiae..... (pereo)
 Tertia ad complēxum patris..... (curro)
 Paulus spem triumphī..... (praesūmo)
- II. Exercitus, metus: να κλιθούν
- III. Να αντικατασταθούν οι πλάγιες λέξεις ή φράσεις με τον κατάλληλο εμπρόθετο προσδιορισμό του ob ή του propter:
Disputatio Galli exercitum alacrem in pugnam misit:
 Ob..... Galli exercitus alacer pugnāvit.

Liberales artes victoriam Rōmānis dedērunt: Propter Rōmāni vicērunt.

IV. *Serēna nocte... amiserat:* να συνταχθεί η πρόταση.

V. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση: Ο φόβος είχε καταλάβει την ψυχή μας και είχαμε χάσει την αυτοπεποίθησή μας.

Μια αλλιώτικη αυτοκτονία!

Augustus Aiācem tragoediam scripserat eandemque deleverat. Postea L. Varius, gravis tragoediārum scriptor, interrogābat eum, quid ageret Ajax. Et ille: «In spongiām inquit «incubuit».

(Μακρόβιος 2,4,1)

Ο Αύγουστος είχε γράψει τραγωδία με τον τίτλο «Αίαντας» και την κατέστρεψε. Αργότερα ο Λεύκιος Βάριος, ένας δεινός τραγικός ποιητής, τον ρώτησε «τι κάνει ο Αίαντας». Ο Αύγουστος του απάντησε: «Έπεσε πάνω στο σφουγγάρι!» [Όπως δηλαδή ο Αίαντας στο σπαθί του.]

Ανάγλυφο ενός ιεροσκόπου (haruspex) (από την Όστια· γύρω στο 40 π.Χ.).

ΕΝΑ ΦΟΒΕΡΟ ΟΝΕΙΡΟ

Οι μαρτυρίες των Ρωμαίων συγγραφέων μας πείθουν ότι τα όνειρα και η ονειρομαντία, ενώ δεν είχαν επίσημη θέση στη ρωμαϊκή θρησκεία, έπαιζαν εντούτοις σημαντικό ρόλο στη ζωή των Ρωμαίων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του αυτοκράτορα Αυγούστου που μια φορά το χρόνο έκανε τον επαίτη στους δρόμους της Ρώμης υπακούοντας σε κάποιο όνειρο.

Στο κείμενο που ακολουθεί μαθαίνουμε πως ο Κάσσιος από την Πάρμα (Cassius Parmensis) –ένας από τους δολοφόνους του Ιουλίου Καίσαρα, που αργότερα (31 π.Χ.) πολέμησε στη ναυμαχία του Ακτίου στο πλευρό του Μάρκου Αντωνίου– προειδοποιήθηκε για τον επικείμενο θάνατό του από ένα φοβερό όνειρο.

Post bellum Actiacum Cassius Parmensis, qui in exercitu M. Antōnii fuerat, Athēnas confūgit*. Ibi vix animum sollicitum somno dederat, cum repente apparuit ei species* horrenda. Existimāvit ad se venīre hominem ingentis magnitudinis et facie* squalidā, similem effigiēi* mortuī. Quem simul aspexit* Cassius, timōrem concēpit* nomenque eius audīre cupīvit*. Respondit ille se esse Orcum. Tum terror Cassium concussit* et e somnō eum excitāvit. Cassius servos inclamāvit et de homine eos interrogāvit. Illi neminem viderant. Cassius iterum se somno dedit eandemque speciem* somniāvit. Paucis post diēbus* res* ipsa fidem* somnii confirmāvit. Nam Octaviānus supplicio capitis eum adfēcit*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

confugio, 3* ≈ κατα-
φεύγω (*βλ. παρατηρήσεις)

Athēnae -ārum Αθήνα·

Athēnas στην Αθήνα·

πρβ. **Rōmam scriptitat**

ibi (επίρρ.) εκεί

vix (επίρρ.) μόλις, πριν καλά-
καλά

sollicitus -a -um ταραγ-
μένος

somnus ≈ ύπνος

animus (αιτ.) **somno**

(δοτ.) **do** (παραδίνω το

πνεύμα μου σε) παραδίνομαι
στον ύπνο

repente (επίρρ.) ξαφνικά⁽¹⁾

appareo, -parui, -pari-
tum, -parēre, 2 εμφα-
νίζομαι

species -ēi θέαμα, μορφή⁽²⁾

horrendus -a -um φορικτός

existimo, 1 (+απαρ.) νομίζω

venio, **vēni**, **ventum**,

venīre, 4 έρχομαι

homo -inis (αρσ. και θηλ.)

άνθρωπος

magnitūdo -inis (θ.) μέγε-
θος⁽³⁾

facies -ēi πρόσωπο⁽⁴⁾

squalidus -a -um βρώμι-
κος

similis -is -e (+δοτ.) ≈

όμοιος

effigies -ēi εικόνα, μορφή,
«είδωλο»

mortuus -a -um νεκρός⁽⁵⁾

quem = **eum**

simul (σύνδ. χρον.)

μόλις

aspicio, 3* κοιτάζω⁽⁶⁾

concipio, 3* συλλαμβάνω,
πιάνω

timor-ōris (αρσ.) φόβος·

timōrem concipio με

πιάνει φόβος

Orcus-i ο θεός του Κάτω

Κόσμου, ο Πλούτωνας

concutio, 3* συνταράζω

excito, 1 ξυπνάω, σηκώνω⁽⁷⁾

inclāmo, 1 φωνάζω

interrogo, 1 ερωτώ

de (πρόθ. + αφ.) για (προσδ.
της αναφοράς)

nemo (**nullius**, **nemini**,

neminem, **nullo**· πληθ.

nulli: (αόρ. αντων.)

κανείς⁽⁸⁾

idem, **eadem**, **idem**

(δεικτ. αντων.) ο ίδιος

somnio, 1 ονειρεύομαι⁽⁹⁾

dies, **diēi** μέρα⁽¹⁰⁾

paucus -a -um λίγος⁽¹¹⁾·

paucis post diēbus =

post paucos dies

res, **rei** πράγμα

fides-ei πίστη, αξιοπιστία⁽¹²⁾

somnium-ii όνειρο⁽¹³⁾

confirmo, 1 επιβεβαιώνω·
fidem somnii confir-
māvit επιβεβαίωσε την
 αξιοπιστία του ονείρου
nam (σύνδ. αιτ., επεξ.) =
 γιατί· δηλαδή, πρβ. γάρ
Octaviānus-i ο Οκταβιανός,
 ο μετέπειτα αυτοκράτορας
 Αύγουστος

supplicium βλ. το μάθ. IV
caput-itis κεφάλι· θανατική
 ποινή **adfacio** (**afficio**)
 -fēci -fectum -ficere, 3*
 (ad + facio) περιβάλλω·
supplicio (αφ.) **capitis**
eum adfēcit του επέβαλε
 τη θανατική ποινή

Ετυμολογικά: 1. >repentinus 2. spec-to 3. <magnus = μέγας 4. πρβ.
 φάτσα << ιτ. 5. βροτός, ἄμβροτος 6. ad+specio· spec-ies 7. con-cito· 8. <
 ne+homo 9. < somnium 10. Δίας, deus : κυρ. «θεός του φωτός» 11. parvus,
 παῦρος 12. fiducia 13. < somnus

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η **πέμπτη κλίση** της λατινικής περιλαμβάνει ουσιαστικά με
 χαρακτηρισά -ē. Είναι πολύ φτωχή σε ουσιαστικά. Μόνο τα ονόματα
 dies και res έχουν πλήρη πληθυντικό, και ορισμένα από τα ουσια-
 στικά της ταλαντεύονται ανάμεσα στην πρώτη και στην πέμπτη
 (π.χ. materies και materia) ή στην τρίτη και πέμπτη κλίση (π.χ. ple-
 bes και plebs). Τέλος οι καταλήξεις της πέμπτης συμφωνούν στη
 γενική του ενικού και του πληθυντικού με τη δεύτερη κλίση, στις
 άλλες πτώσεις με την τρίτη. Να πώς κλίνεται π.χ. το όνομα dies:

Ον. Κλητ.	die-s	die-s
Γεν.	diē-i	diē-rum
Δοτ.	diē-i	diē-bus
Αιτ.	die-m	die-s
Αφ.	die	diē-bus

Η κλίση αυτή περιλαμβάνει ουσιαστικά γένους **θηλυκού**. Αρσενικό είναι μόνο το *dies* (και το σύνθ. *meridies* = μεσημβρία)· αλλά και η λέξη αυτή είναι συνήθως θηλυκού γένους, όταν σημαίνει προθεσμία ή χρονολογία. Στον πληθυντικό το *fides* δεν απαντά ενώ τα *species*, *facies* και *effigies* έχουν μόνον την ονομαστική, αιτιατική (και κλητική).

2. Η **δεικτική αντωνυμία** *idem*, *eadem*, *idem* (< *is+dem*· για την κλίση βλ. τη Γραμματική) δηλώνει **επανάληψη**: *idem*=ο ίδιος που είδαμε ή ξέρουμε· π.χ. *eandem speciem somniāvit* (προβ. *τὴν Ἀττικὴν ἄνθρωποι ὥκουν οἱ αὐτοὶ αἰεί*)· διαφέρει από την *ipse* που δηλώνει ταυτότητα (ο ίδιος, όχι κάποιος άλλος) π.χ. *res ipsa fidem confirmāvit*.

3. Στη γενική της ιδιότητας της ελληνικής αντιστοιχεί λατινική **γενική ή αφαιρετική της ιδιότητας**. Συχνά συναντάμε και τους δύο τύπους πλάι-πλάι π.χ. *homo ingentis magnitudinis et faciē squallidā*. Κανονικά βρίσκονται πάντα σε **γενική** (μαζί με αριθμητικό) τα ουσιαστικά που δηλώνουν ηλικία, διάρκεια, μέτρο, βάρος κτλ. π.χ. *iter trium dierum* (=ὁδὸς τριῶν ἡμερῶν).

4. Ο **σύνδεσμος** *cum* **με την οριστική του παρακειμένου**, συχνά μαζί με το επίρρ. *repente* (= ξαφνικά), δηλώνει αιφνίδιο γεγονός. Στην κύρια πρόταση (σε παρατατικό ή υπερσυντέλικο) υπάρχουν συνήθως τα μόρια *vix* (*vixdum*), *aegre* (μόλις και μετά βίας) κτλ. Ο *cum* αυτός ονομάζεται **αντίστροφος** (*cum inversum*).

5. Ορισμένα ρήματα, όπως το *capio*, *cupio* κτλ., στους χρόνους και τις εγκλίσεις που παράγονται από το ενεστωτικό θέμα, έχουν το θέμα της τέταρτης συζυγίας, με τη διαφορά ότι το -i- είναι βραχύχρονο (*capīmus* ≠ *venīmus*) και μπροστά από το *r* ή στο τέλος λέξης γίνεται *ē* (*capēre* ≠ *venīre*· *capē* ≠ *audī*) (στην πραγματικότητα προέχει για ιδιαίτερη συζυγία σε *-īse > -ēre). Τα ρήματα αυτά έχουν τις **καταλήξεις της τρίτης συζυγίας**: *capī-o*, *capī-s*, *capī-t*, *capī-mus*, *capī-tis*, *capī-unt*· προτ. *capī-ēbam*· μελλ. *capī-am*. Τα πιο συνηθισμένα ρήματα αυτής της κατηγορίας είναι: *capī-o*, *cēpī*, *capitum*, *capēre* (πιάνω, παίρνω· σύνθ. -*cīpio*)· *cupī-o*, *cupīvi* (*cupīi*), *cupītum*, *cupēre* (επιθυμώ)· *rapī-o*, *rapuī*, *raptum*, *rapēre* (αρπάζω· σύνθ. -*rīpio*)· *facī-o*, *fēcī*, *factum*, *facēre* (κάνω· σύνθ.

-ficio)· fūgio, fūgi, fugitum, fugēre (φεύγω)· pario, peperī, partum, parēre (γεννώ· συνθ. -perio, δ' συζ.)· quatio, quassi*, quassum, quatēre (σειώ· συνθ. -cutio, -cussi)· -spicio, -spexi, -spectum, -spicere (κοιτάζω)· και τα τρία αποθ. gradior, morior, patior που θα δούμε παρακάτω. Ορισμένους τύπους των ρημάτων αυτών έχουμε ήδη συναντήσει στα μαθ. VIII, IX, X, XII και XIII.

6. Σύμφωνα με τους φωνητικούς νόμους της λατινικής το ριζικό *ā* μιας ανοικτής συλλαβής εξελίσσεται με τη σύνθεση σε *ī* π.χ. capio (ca-pi-o): concipio, facio (fa-ci-o): conficio. (Στις κλειστές όμως συλλαβές fac-tum, cap-tum, η εξέλιξη είναι σε *e*: confectum, conceptum. Βλ. και το Επίμετρο).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν οι τύποι της οριστικής του ενεστώτα των ρημάτων που βρίσκονται μέσα σε παρένθεση. Προσοχή στον τονισμό!

- Cassius Parmensis Athēnas (confūgio· προσοχή στη διαφορά με τον παρακείμενο)
- Timōrem, cum speciem horrendam vidimus (concupio)
- Vos nomen illius audire (cupio).
- Me terror, cum speciem horrendam video (concutio)
- Puer puellam (aspicio)
- Rōmāni Cassium supplicio (adficio)
- Tu aprum (capio)
- Lucrētia se ipsam (interficio)
- Matres liberos (παιδιά) (pario)
- Nos omen (accipio)

II. Fallax spes (fallax-ācis απατηλός), res ipsa: να κλιθούν μαζί.

III. Να συμπληρωθούν τα κενά με τις αντωνυμίες *idem* ή *ipse* στο σωστό τύπο:

- Me *amo*.
- Plinius *tres apros cēpit*.
- Paulus scribit; *facit Tertia*.
- Homo mihi notus (γνωστός) est; *hominem heri (χτες) vidi*.

IV. Να αναγνωριστούν συντακτικά οι τύποι: *Athēnas* (γιατί απρόθετος τύπος;), *ad se* (γιατί όχι *eum*;), *effigiēi, quem* (με τι ισοδυναμεί;), *se esse* (χρειάζεται το *se*;), *de homine*.

V. Να μεταφραστεί στα Λατινικά η πρόταση:

Ἦρθε ένας (*quidam*) ἄνθρωπος με φρικτό πρόσωπο· μόλις τον είδα, με έπιασε τρόμος.

Τι γιατρός, τι νεκροθάφτης!

*Nuper erat medicus, nunc est vispillo Diaulus:
quod vispillo facit, fecerat et medicus*

(Μαρτιάλης 1, 47)

Μέχρι πριν λίγο ο Δίαυλος ήταν γιατρός·
τώρα είναι νεκροθάφτης: ό,τι κάνει ως νεκροθάφτης,
το 'κανε και ως γιατρός!

ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

Η ρωμαϊκή ιστορική σκέψη είναι ρωμαιοκεντρική και εθνικιστική. Οι αναφορές στους ξένους λαούς – με εξαίρεση τους Έλληνες – γίνονται συνήθως με αφορμή τις σχέσεις της Ρώμης μαζί τους στα διάφορα στάδια της δημιουργίας της αυτοκρατορίας. Η στάση των Ρωμαίων απέναντι στους «βαρβάρους» περιέχει στοιχεία περιέργειας, θαυμασμού και περιφρόνησης· όταν πια η αυτοκρατορία είναι έτοιμη να καταρρεύσει – 4ος και 5ος αιώνας μ.Χ. – τα συναισθήματά τους κάτω από την απειλή εξελίσσονται σε μίσος. Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τους Γερμανούς μας δίνει ο Καίσαρας στο βιβλίο του «De bello Gallico», με αφορμή τις πολεμικές επιχειρήσεις των Ρωμαίων εναντίον τους. 150 χρόνια αργότερα ο ιστορικός Τάκιτος ασχολείται μαζί τους σε μια μονογραφία του με τον τίτλο *Germania* (Γερμανία)· στις περιγραφές των ηθών των Γερμανών από τον ιστορικό αυτό διακρίνουμε στοιχεία νοσταλγίας για τα παλιότερα αυστηρά ρωμαϊκά ήθη· σημαντική είναι επίσης η ομολογία του πως οι διαμάχες ανάμεσα στα γερμανικά φύλα αποτελούν πια την ουσιαστική θωράκιση της αυτοκρατορίας απέναντί τους. Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από τον Καίσαρα.

Germanōrum vita omnis in venationibus atque in studiis rei militāris consistit. Germāni non student agricultūrae; lacte, caseo et carne nutriuntur. Locis frigidissimis pelles solum habent et in fluminibus lavantur*. Cum civitas bellum gerit, magistrātus creantur* cum vitae necisque potestāte. Equestribus proeliis saepe ex equis desiliunt ac pedibus proeliantur*: ephippiōrum usus res turpis et iners habētur*. Vinum a mercatoribus ad se importārī* non sinunt, quod eā rē, ut arbitrantur*, remollescunt homines atque effeminantur*.*

Αιχμάλωτος Δάκας (107-117 μ.Χ. · από τη Ρώμη).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

studium -ii (i) σπουδή,
 ασχολία⁽¹⁾
 res militāris (εν.) τα στρα-
 τιωτικά⁽²⁾
 consisto, -stiti, -sisterē,
 3 ≈ συν-ίστα-μαι· περιορί-
 μαι in venationibus στο
 κυνήγι)
 studeo ασχολούμαι
 agricultūra -ae γεωργία⁽³⁾
 lac, lactis (ουδ.) ≈ γάλα
 caseus -i τυρί
 caro, carnis (θηλ.) κρέας⁽⁴⁾.
 frumento, lacte, caseo,
 carne (αφ. του μέσου)
 nutriuntur τρέφονται με
 frigidus -a -um παγωμέ-
 νος⁽⁵⁾ frigidissimus -a
 -um υπερθ.
 locis = in locis
 pellis -is (θ.) δέρμα⁽⁶⁾
 solum (επίρρ.) μόνον
 flumen -inis (ουδ.) ποτάμι
 lavo, lavi, lautum
 (lavātum), lavāre, 1
 πλένω⁽⁷⁾
 creo, 1 εκλέγω
 nex -necis (θ.) θάνατος⁽⁸⁾
 potestas -ātis (θ.) δύναμη,
 εξουσία· cum vitae
 necisque potestāte με
 εξουσία ζωής και θανάτου
 equester -stris -stre ιπ-
 πικός⁽⁹⁾
 proelium -ii (i) μάχη·
 equestribus proeliis

equus -i άλογο
 στις ιππομαχίες
 saepe (επίρρ.) συχνά
 desilio, -silui, -silire, 4
 de + salio) πηδώ κάτω⁽¹⁰⁾
 pes, pedis (αρσ.) ≈ πόδι·
 pedibus πεζοί⁽¹¹⁾
 ac = atque
 proelior, proeliātus sum,
 proeliāri αποθ. 1 πολε-
 μώ⁽¹²⁾
 ephippium -ii⁽¹³⁾ είδος σέ-
 λας
 usus -us (αρσ.) χρήση
 turpis -is -e αισχρός
 iners, -rtis μαλθακός,
 άπραγος⁽¹⁴⁾
 habeo, 2 θεωρώ (βλ. το μάθ.
 V)
 vinum -i κρασί⁽¹⁵⁾
 a = ab από
 mercātor -ōris (αρσ.)
 έμπορος
 sino, sivi, situm, sinere, 3
 (+ απαρ.) επιτρέπω
 quod (σύνδ. αιτ.) επειδή
 arbitror, αποθ. 1 νομίζω,
 πιστεύω· ut arbitrantur
 όπως πιστεύουν
 eā re (αφ. της αιτίας) από
 αυτό το πράγμα
 remollesco, -ēre, 3 γίνο-
 μαι μαλθακός
 effemino, 1⁽¹⁶⁾ ≈ εκ-θηλύ-
 νω

Ετυμολογικά: 1. πρβ. στούντιο << ιτ. 2 < miles· πρβ. μιλιταρισμός << γαλλ. 3. *ager + cultura* = καλλιέργεια· πρβ. κουλτούρα << ιτ. 4. πρβ. *κείρω* < **κερ-ῥω* = κουρεύω 5. *ρίγος* 6. *πέλ-τη*, *πέλ-μα* 7. *λού-ζω*, *λου-τρό*· πρβ. *λαβο-μάνο* << ιτ. 8. *νέκ-υς*, *νεκ-ρός* 9. < *equus-i* ≈ *ίππος* 10. πρβ. *σάλτο* << ιτ. 11. *πεξή* 12. < *proelium* 13. < *αρχ. ἐφίππιον* 14. *in+ars* 15. *οἶνος* < *Φοῖνος* 16. < *ec+femina*.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Οι βασικές καταλήξεις της παθητικής φωνής** των χρόνων της οριστικής και της υποτακτικής που παράγονται από το ενεστωτικό θέμα είναι οι εξής:

	Ενικός	Πληθυντικός
α΄	-(o)r	-mur
β΄	-ris (ή-re)	-mini
γ΄	-tur	-ntur

Η οριστική του παθητικού ενεστώτα των συζυγιών α΄, β΄ και δ΄ σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + βασικές καταλήξεις της παθητικής φωνής

Α΄ συζυγία	Β΄ συζυγία	Δ΄ συζυγία
amor (<* ama-or) amā-ris amā-tur	dele-or delē-ris delē-tur	audi-or audī-ris audī-tur

amā-mur ama-mini ama-ntur	delē-mur dele-mini dele-ntur	audī-mur audi-mini audi-u-ntur
---------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------

2. Το **απαρέμφατο του παθητικού ενεστώτα** των φωνηεντόληκτων συζυγιών (α', β' και δ') λήγει σε -rī : amā-rī, delē-rī, audī-rī.

3. Όμοια με τα παθητικά κλίνονται και τα αποθετικά ρήματα των αντίστοιχων συζυγιών. Τα **αποθετικά ρήματα** απαντούν μόνο στην παθητική φωνή αλλά έχουν **ενεργητική** (ή μέση) σημασία π.χ. arbitror, proelior (πρβ. αρχ. βούλομαι, δέχομαι). Τα ρήματα αυτά διέσωσαν και ορισμένους τύπους της ενεργητικής φωνής: τη μετοχή του ενεστώτα και του μέλλοντα, το απαρέμφατο και την υποτακτική του μέλλοντα, το σουπίνο και το γερούνδιο (το γερούνδιακό διατήρησε την παθητική σημασία του).

4. Οι **αρχικοί χρόνοι της παθητικής φωνής** (και των αποθετικών ρημάτων) είναι οι εξής: ενεστώτας (amor)· παρακείμενος (amātus sum)· απαρέμφατο του ενεστώτα (amāri).

5. **Συντακτικά:** Το **ποιητικό αίτιο** των παθητικών ρημάτων εκφέρεται με την πρόθεση ab(a) + αφαιρετική (= υπό + γενική) προκειμένου για έμψυχα, ονόματα περιληπτικά ή άψυχα προσωποποιημένα (προκειμένου για άψυχα χρησιμοποιείται η απλή αφαιρετική) π.χ. vinum a mercatoribus non importātur δεν εισάγεται κρασί από τους εμπόρους.

6. Με τα ρήματα iubeo, veto (απαγορεύω), prohibeo (εμποδίζω), sino (επιτρέπω), patior (ανέχομαι), cogo (εξαναγκάζω) είναι δυνατές δύο συντάξεις: (α) **με ενεργητικό απαρέμφατο** (οπότε δηλώνεται και το υποκείμενό του σε αιτιατική) (β) **με παθητικό απαρέμφατο**, όταν δε θέλουμε να δηλώσουμε το υποκείμενο· η χρήση αυτή συνηθίζεται σε στρατιωτικές διαταγές, απαγορεύσεις κτλ. (που ξέρουμε ότι απευθύνονται στους στρατιώτες). Η πρόταση π.χ. «διατάζει (απαγορεύει κτλ.) τους στρατιώτες να μεταφέρουν σιτάρι (στο στρατόπεδο)» (μάθ. VII) μπορεί να αποδοθεί με δύο τρόπους:

Caesar milites frumentum
Caesar frumentum

importāre iubet (prohibet)
importāri iubet (prohibet)

7. Ο σύνδεσμος cum με οριστική εκφράζει την επανάληψη (ροσάκις, όταν) π.χ. cum civitas bellum gerit (gerēbat), magistrātus creantur (creabantur).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν οι παθητικοί τύποι των ρημάτων που βρίσκονται σε παρένθεση. Προσοχή στον τονισμό!
Nos lacte et carne..... (nutrio)
Vos in fluminibus..... (lavo)
Ego e somno..... (excito)
Tu a servo..... (interrogo)
Miles Rōmānus pedibus..... (proelior)
- II. Να μετατραπεί η ενεργητική σύνταξη σε παθητική και να δηλωθεί το ποιητικό αίτιο. π.χ.
Poēta fortūnam adversam deplōrat = fortūna adversa a poētā deplorātur.
Venti pontum turbant / Pontus...
Rōmāni pericula propulsant / Pericula...
Caesar legiōnes in hibernis conlocat / Legiōnes...
Iūlus Albam Longam munit / Alba Longa...
- III. Να χρησιμοποιηθεί το παθητικό απαρέμφατο στη θέση του ενεργητικού και να γίνουν οι απαραίτητες αλλαγές:
Germāni mercatōres vinum ad se importāre non sinunt
Caesar milites arma in castra importāre iubet
Caesar milites castra munire vetat
- IV. Να μεταφραστεί στα Λατινικά η πρόταση:
Όταν οι Γερμανοί πηδούν από τα άλογα, πολεμούν γενναία (fortiter).

Οι περιπέτειες ενός ομηρικού στίχου.

Si tibi Mistyllos cocus, Aemiliāne, vocātur,
dicātur quare non Taratalla mihi?

(Μαρτιάλης 1,50)

Αν το μάγερά σου, Αιμιλιανέ, τον λένε Μιστύλλο
γιατί να μη λένε το δικό μου Ταρατάλλα;⁽¹⁾

1 (Λογοπαίγνιο πάνω στον ομηρικό στίχο: *Μίστυλλον τ' ἄρα
τάλλα καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν*: ἔκοφαν το υπόλοιπο κρέας
καὶ το σούβλισαν.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΑ ΣΤΗ ΓΑΛΑΤΙΑ

Οι επιχειρήσεις του Καίσαρα στη Γαλατία κράτησαν από το 58 μέχρι το 52 π.Χ. Ένας από τους πιο γενναίους αντιπάλους του ήταν ο Vercingetorix, ο οποίος το 52 π.Χ. αναδείχθηκε εθνικός ήρωας και ηγέτης των γαλατικών δυνάμεων ενάντια στη ρωμαϊκή κυριαρχία· αντιμετώπισε τα στρατεύματα του Καίσαρα με επιτυχία στην ορεινή πόλη Gergovia, ιδιαίτερη πατρίδα του, αλλά τελικά ηττήθηκε στη μάχη της Alesia. Με τη μάχη αυτή ολοκληρώθηκε η υποταγή της Γαλατίας, η οποία στο εξής γίνεται ρωμαϊκή επαρχία.

Nostri, postquam pila in hostes misērunt, gladiis rem gerunt. Repente post tergum equitātus cernitur*; cohortes appropinquant; hostes terga vertunt ac fugiunt; eis equites occurrunt. Fit magna caedes. Sedulius, dux et princeps Lemovīcum, occiditur*; dux Arvernōrum vivus in fugā comprehenditur*; signa militaria LXXIII (septuaginta quattuor) ad Caesarem referuntur*; magnus numerus hostium capitur* atque interficitur*; reliqui ex fugā in civitātes discēdunt. Postero die ad Caesarem legāti mittuntur*. Caesar iubet arma tradi* ac principes produci*. Ipse pro castris consēdit; eo duces producuntur*. Vercingetorix deditur*, arma proiciuntur*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

nostri ενν. οι Ρωμαίοι
 pilum -i ακόντιο
 mitto, misi, missum,
 mittere, 3 ρίχνω
 gladius -i ξιφος⁽¹⁾
 rem gero μάχομαι
 tergum -i πλάτη, νώτα·
 post tergum στα νώτα
 equitatus -us ιππικό⁽²⁾
 cerno, crevi, cretum*,
 cernere, 3 ≈ δια-κρίνω
 cohors, cohortis (θ.)
 κοόρτη (η λεγεώνα περιλάμ-
 βανε 10 κοόρτες)
 appropinquo, 1
 πλησιάζω⁽³⁾
 terga verto στρέφω τα νώτα,
 το βάζω στα πόδια· verto,
 verti, versum, vertere,
 3 στρέφω⁽⁴⁾
 fugio, fūgi, fugitum,
 fugere, 3* ≈ φεύγω
 eques -itis ιππέας⁽⁵⁾
 occurro, occurri (και
 occucurri), occursum,
 occurrere, 3 (ob+curro
 = τρέχω) + δοτ. επιτίθεμαι
 fio, factus sum, fieri γίνο-
 μαι
 Sedulius -i (-i) ο Σεδού-
 λιος
 princeps -ipis ηγεμόνας⁽⁶⁾
 Lemovices -um οι Λεμό-
 βικες, Γαλατικό έθνος

occīdo, -cīdi, cīsum,
 -cidere, 3 (ob + caedo
 = κόβω) σκοτώνω
 Arverni -ōrum οι Αρβέρ-
 νοι, έθνος της Γαλατίας
 vivus -a -um ζωντανός
 fuga -ae ≈ φυγή
 comprehendo, -pre-
 hendi, -prehensum,
 -prehendere, 3 (cum +
 prehendō) συλλαμβάνω
 signum -i σημαία⁽⁷⁾
 militāris, -is, -e στρατιω-
 τικός⁽⁸⁾
 refero, -tuli, -lātum,
 -ferre, 3 (re + ferō)
 παραδίδω
 numerus -i αριθμός⁽⁹⁾
 reliquus -a -um υπόλοι-
 πος
 ex fuga μετά τη φυγή
 discēdo, -cessi,
 -cessum, -cedere, 3
 (dis+cedo) αποχωρώ,
 σκορπίζομαι
 posterus -a -um επόμε-
 νος·
 postero die την επόμενη
 μέρα
 legātus -i απεσταλμένος,
 πρεσβευτής (πρβ. τα μαθ. VI
 και XIII)
 arma -ōrum (μόνο πληθ.)
 όπλα⁽¹⁰⁾

trado, -didi, -ditum,
 -dēre, 3 (trans+do)
 παραδίδω
 prodūco, -duxi,
 -ductum, -ducēre, 3
 (pro+duco οδηγώ)
 οδηγώ (μπροστά)⁽¹¹⁾
 ipse ενν. ο Καίσαρας
 pro (πρόθ. + αφ.) μπροστά
 dedo, -didi, -ditum,
 -dēre, 3 παραδίδω

Vercingetorix -igis ο Βερ-
 κιγγετόριγας
 proicio, -iēcī, -iectum,
 -icēre, 3 (pro+iacio)
 ρίχνω, πετάω, καταθέτω
 consīdo, -sēdi, -ses-
 sum, -sidēre, 3
 (cum+sido = καθίζω)
 κάθομαι=«καθίζω τον
 εαυτό μου», παίρνω θέση⁽¹²⁾
 eo (επίρρ.) εκεί.

Ετυμολογικά: 1. πρβ. γλαδιόλα (από το σχήμα) < υποκορ. gladiolus 2. equus; equestris 3. ad + propinquo = πλησιάζω· prope, proximus 4. animad-vertō < animum advertō 5. < equus 6. > πρίγκιπας 7. πρβ. σινιάλο << ιτ. 8. < miles 9. πρβ. νούμερο << ιτ. 10 > άρματα > αρματολός 11. dux 12. πρβ. sedeo = είμαι καθισμένος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η οριστική του παθητικού ενεστώτα της γ' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + συνδ. φωνήεντα + βασικές
 καταλ. της παθητικής φωνής

	Ενικός	Πληθυντικός
α΄	lego-r	legi-mur
β΄	lege-ris	legi-mini
γ΄	legi-tur	legu-ntur

2. Το απαρέμφατο του παθητικού ενεστώτα λήγει σε -i: leg-i

3. Όμοια κλίνονται και τα αποθετικά ρήματα της γ΄ συζυγίας. Για τα ρήματα της κατηγορίας του capio (στα οποία περιλαμβάνονται και τα αποθετικά morior πεθαίνω· gradior βαδίζω· patior ανέχομαι) και για το fero ισχύουν οι ιδιαιτερότητες που επισημάναμε στο μάθημα XIV: capi-or, cape-ris, capī-tur, capī-mur, capi-mini, capi-u-ntur· fer-or, fer-ris, fer-tur, fer-i-mur, fer-i-mini, fer-u-ntur.

4. Η οριστική του παθητικού μέλλοντα της γ΄ και δ΄ συζυγίας σχηματίζεται με αντικατάσταση των βασικών ενεργητικών καταλήξεων από τις παθητικές, στους αντίστοιχους ενεργητικούς μέλλοντες: Lega(m): lega-r· lege(s): legē-ris, κτλ· audia(m): audia-r· audie(s): audiē-ris, κτλ. Τα ίδια ισχύουν και για τον παθητικό μέλλοντα της α΄ και β΄ συζυγίας με εξαίρεση το β΄ ενικό πρόσωπο: amābo-r, amabe-ris, amabi-tur κτλ. delēbo-r, delebe-ris, delebi-tur κτλ.

5. Ως παθητικό του facio χρησιμοποιείται το ρήμα fio, factus sum, fieri γίνομαι. Το ρήμα αυτό στους τύπους που παράγονται από το ενεστωτικό θέμα κλίνεται όπως το audio (fio, fis, fit κτλ.), με εξαίρεση το απαρέμφατο fi-eri και την υποτακτική του παρατατικού fi-erem. Όταν το facio είναι σύνθετο με πρόθεση, σχηματίζει κανονικά την παθητική φωνή· π.χ. interficio: interficior.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να συμπληρωθεί ο κατάλληλος τύπος του παθητικού ενεστώτα των ρημάτων που είναι σε παρένθεση. Προσοχή στον τονισμό!

Pila in hostes..... (mitto)
 Nostri post tergum..... (cerno)
 Duces in pugnā..... (occīdo)
 Ego vivus..... (comprehendo)
 Vos in proelio..... (interficio)
 Tu in proelio..... (capio)

II. Να μετατραπεί η ενεργητική σύνταξη σε παθητική και να δηλωθεί το ποιητικό αίτιο:

π.χ. Plinius tres apros capit = Tres apri a Plinio capiuntur.

Imperātor hostes vincit =

Terror Cassium concutit =

Rōmāni magnum numerum hostium capiunt =

Nos arma proicimus =

Vos legātos mittitis =

III. Να αντικατασταθεί το ενεργητικό απαρέμφατο με παθητικό και να γίνουν οι απαραίτητες αλλαγές (βλ. το μάθ. XV):

Caesar Gallos (Γαλάτες) arma tradere iubet

Caesar Gallos principes producere iubet

Caesar milites arma mittere iubet

IV. Να γίνει η άσκηση I με το ρήμα στον παθητικό μέλλοντα.

V. Να μεταφραστεί στα λατινικά η παρακάτω πρόταση:

Οι αρχηγοί των Γαλατών συλλαμβάνονται ζωντανοί.

Πρόκειται για παρεξήγηση!

Hesterno fetēre mero qui credit Acerram
fallitur: in lucem semper Acerra bibit.

(Μαρτιάλης 1, 28)

‘Όποιος φαντάζεται πως ο Ακέρρας βρωμάει χτεσινό κρασί
 έχει λάθος: ο Ακέρρας πίνει πάντα μέχρι πρωίας!

ΦΟΒΟΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΑΓΝΩΣΤΟ

Οι στρατιώτες του Καίσαρα στη Γαλατία, πριν έρθουν σε επαφή με τους Γερμανούς, άκουσαν από Γαλάτες και εμπόρους πολλές τερατολογίες για τη σωματική διάπλαση και τη δύναμη των Γερμανών. Η ταραχή και ο τρόμος τους μπροστά στο άγνωστο ήταν τόσοσ, ώστε πολλοί από τους απόλεμους ευγενείς της Ρώμης που συνόδευαν τον Καίσαρα ζητούσαν με διάφορες προφάσεις 'άδεια' να φύγουν. Μα και αυτοί που έμεναν στο στρατόπεδο δεν ήταν λιγότερο ταραγμένοι. Μόνο όταν αργότερα αντιμετώπισαν στη μάχη τους Γερμανούς, κατάλαβαν την πλάνη τους. Στο παρακάτω απόσπασμα ο Καίσαρας με κάποια ειρωνεία περιγράφει την κατάσταση τους.

Magnus timor exercitum occupāvit ex vocibus Gallōrum ac mercatōrum, qui Germānos ingenti magnitudine corporum et incredibili virtūte esse praedicābant. Alius aliā de causā discedere cupiēbat. Nonnulli pudōre adducti* remanēbant. Hi neque vultum fingere neque lacrimas tenēre poterant; abditi* in tabernaculis aut suum fatum querebantur* aut cum familiaribus suis commūne periculum miserabantur*. Totis castris testamenta obsignabantur*. Horum vocibus ac timōre paulātim etiam ii, qui rei militāris perīti habebantur*, perturbantur*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

occupo, 1 (ob+capio) καταλαμβάνω, πιάνω

vox, vocis (θ.) φωνή, διάδοση⁽¹⁾

incredibilis -is -e
 απίστευτος
virtus-ūtis (θ.) ανδρεία⁽²⁾
praedīco, 1 διακηρύσσω⁽³⁾
causa-ae αιτία
alius -a -ud ≈ ἄλ-λος
 (από πολλούς)· **alius aliā**
 de causā προβάλλοντας ο
 καθέννας και μια δικαιολογία
nonnulli -ae -a (αντων.
 επίθ.) μερικοί
pudor -ōris (αρσ.) ντροπή
addūco, -dūxi,
 -ductum, -ducere, 3
 (ad+duco) επηρεάζω,
 παρασύρω· **pudōre** (αφ.
 της αιτ.) **adducti** (μτχ.
 παθ. πρκ.) παρασυρμένοι
 από ντροπή
neque ούτε
vultus -us (αρσ.) πρόσωπο
finġo, **finxi**, **fictum**,
finġere, 3 πλάθω,
 κατασκευάζω⁽⁴⁾· **vultum**
finġo προσποιούμαι
abdo, -didi, -ditum,

-dēre, 3 (ab+do) κρύβω
tabernaculum -i σκηνή⁽⁵⁾
 aut ή· aut... aut είτε... είτε
fatum -i μοίρα, πεπρωμένο
queror, **questus sum**,
queri, αποθ. 3
 παραπονιέμαι⁽⁶⁾
familiāris -is (αρσ.) φίλος,
 γνωστός
commūnis -is -e κοινός⁽⁷⁾
miseror, αποθ. 1 οικτείρω,
 κλαίω, θρηνώ⁽⁸⁾
testamentum -i διαθήκη
obsigno, 1 υπογράφω και
 σφραγίζω⁽⁹⁾
totus -a -um όλος· **totis**
castris σε όλο το
 στρατόπεδο
paulātīm (επίρρ.) λίγο-λίγο
paulus -a -um λίγος⁽¹⁰⁾
etiam (επίρρ.) ακόμη και
perītus -a -um
 (+γεν.) ≈ έμπειρος⁽¹¹⁾
perturbo, 1 (per+turbo)
 ταράζω

Ετυμολογικά: 1. ὅπα < Fopa = φωνή· έπος < Fεπος 2. < vir 3. ≠ prae-
 dīco = προλέγω 4. ef-figies· figura = σχήμα· πρβ. φιγούρα << ιτ. 5. υποχωρ.
 του taberna > ταβέρνα 6. > querēla 7. πρβ. κομμουνισμός << γαλλ. 8. mise-
 ria 9. signum 10. πρβ. paucus, parvus, παύρος 11. πείρα, periculum.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η οριστική του παθητικού παρατατικού της α' και β' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + ba + βασικές καταλ. της παθητ. φωνής

Στην γ' και δ' συζυγία παρεμβάλλεται το φωνήεν -ē- ανάμεσα στο ενεστωτικό θέμα και στο πρόσφυμα -ba-

Α' συζυγία	Β' συζυγία	Γ' συζυγία	Δ' συζυγία
amāba-r amabā-ris amabā-tur amabā-mur amaba-mini amaba-ntur	delēba-r delebā-ris delebā-tur dele-bāmur deleba-mini deleba-ntur	legēba-r legebā-ris legebā-tur legebā-mur legeba-mini legeba-ntur	audiēba-r audiebā-ris audiebā-tur audiebā-mur audieba-mini audieba-ntur

Όμοια σχηματίζεται και ο παρατατικός των αποθετικών ρημάτων. Τα ρήματα της κατηγορίας του capio σχηματίζονται όπως το audiēbar, και το fero κάνει ferēbar.

2. Η μετοχή του παθητικού παρακειμένου (βλ. και τα μαθ. XX και XXI) σχηματίζεται από το θέμα του σουπίνου και έχει τη μορφή δευτερόκλιτου επιθέτου amātum : amātus -a -um· delētum : delētus -a -um· lectum : lectus -a -um· audītum : audītus -a -um. Έχει παθητική σημασία (με κυριότερη εξαίρεση την παθητική μετοχή των αποθετικών ρημάτων που έχει ενεργητική σημασία) [Ιστορικά αντιστοιχεί στα ρηματικά επίθετα σε -τος της ελληνικής (πρβ. θετός = τεθειμένος· άπρακτος, άστράτευτος κτλ.)]. Μεταφράζουμε:

pudōre adducti

σπρωγμένοι από ντροπή

abditī in tabernaculis
auxilium pollicitus

κρυμμένοι στις σκηνές
έχοντας υποσχεθεί (αφού
υποσχέθηκε) βοήθεια

3. Το ρήμα *do* (της α' συζυγίας· βλ. το μάθ. XII) όταν είναι σύνθετο με μονοσύλλαβες προθέσεις, ακολουθεί την γ' συζυγία· όταν το α' συνθετικό είναι δισύλλαβο (π.χ. *circumdo*), τότε ακολουθεί κανονικά την α' συζυγία.

4. **Συντακτικά.** Είδαμε (μάθ. XIII) ότι το εξωτερικό αναγκαστικό αίτιο εκφέρεται με τις προθέσεις *ob*, *per*, *propter* + αιτιατική (*propter frumenti inopiam· ob monstrum repentinum*). Όταν όμως το **αίτιο** είναι **εσωτερικό**, δηλαδή όταν εκφράζει ψυχική αντίδραση, τότε χρησιμοποιείται η **απλή αφαιρετική**. Χρησιμοποιείται προκειμένου για λέξεις που δηλώνουν **ψυχικό πάθος** (*dolōre, timōre, spe, metu, pudōre* κτλ.) και συχνά συνοδεύεται από μετοχή του παθητικού παρακειμένου που σημαίνει «παρακινημένος, σπρωγμένος» κτλ., όπως *adductus, permōtus* (*permoveo*), *incensus* (*incendo*) κτλ. Π.χ.

pudōre adductus
dolōre permōtus
irā incensus

σπρωγμένος από ντροπή
παρακινημένος από λύπη
ξαναμμένος από οργή

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν οι σωστοί παθητικοί τύποι της οριστικής του παρατατικού. Προσοχή στον τονισμό!

Nos commūne periculum (*miseror*)

Tu tuum fatum (*queror*)

Vos rei militāris perīti (*habeo*)

Ille vocibus Gallōrum (*perturbo*)

Ego vivus in fugā (*comprehendo*)

Signa miliratia ad Caesarem (*refero*)

Magnus numerus hostium (*capio*)

- II. Να σχηματιστεί η παθητική μετοχή όλων των ρημάτων του κειμένου.
- III. Να υποδειχθούν οι μετοχές που έχουν παθητική σημασία και αυτές που έχουν ενεργητική:
Fatum suum questus testamenta obsignābant.
Timōre adductus discedēbat.
Commūne periculum miserāti testamenta obsignābant.
Legāti ad Caesarem missi arma tradēbant.
- IV. Να αναγνωριστούν συντακτικά οι τύποι *ingenti magnitudine*, *incredibili virtūte*.
- V. Να συμπληρωθούν τα κενά με την αφαιρετική της σωστής λέξης: *ira*, *laetitia* (χαρά), *miser cordia* (οίκτος), *dolor*, *terror*.
 incensus filium punīvit.
 permōtus Lucrētiam deflēvit (έκλαψε).
 adducti fiduciam amisērunt.
 permotus patri osculum dedit.
 adductus hostem servāvit (χάρισε τη ζωή).
- VI. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση:
 Σπρωγμένοι από το φόβο οι Ρωμαίοι τράπηκαν σε φυγή.

Το παράκανε!

dixit: «Tum ergo cum una proeliabāmur non eras natus!»

(Κοϊντιλιανός 6,3,73)

Ο Κικέρωνας είπε στο Βίβιο Κούριο που έκρυβε μπόλικά απ' τα χρόνια του: «Την εποχή λοιπόν που πολεμούσαμε μαζί δεν είχες ακόμα γεννηθεί!»

Παράσταση από σαρκοφάγο με τους άθλους του Ηρακλή
(από τη Ρώμη· 235-240 μ.Χ.)

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Κοντά στον Τίβερη, στο χώρο όπου αργότερα ιδρύθηκε η Ρώμη, ο θηριώδης Κάκος έκλεψε από τον Ηρακλή τα βόδια του Γηρυόνη. Ο Ηρακλής τον σκότωσε και πήρε πίσω τα βόδια του. Ο μύθος αναφέρει πως στη συνέχεια ο Εύανδρος –που κυβερνούσε εκείνον τον τόπο– αναγνώρισε τον Ηρακλή ως γιο του Δία και του έστησε ένα μεγαλόπρεπο βωμό, την Ara Maxima, όπου οι μεταγενέστεροι τον τιμούσαν. Ο μύθος αυτός ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στους ποιητές και πεζογράφους των χρόνων του Αυγούστου.

Hercules boves Geryōnis ex Hispaniā in eum locum adduxisse* dicitur, ubi postea Rōmulus urbem Rōmam condidit. Prope Tiberim fluvium Hercules boves refe-cisse* fertur et ipse de viā fessus ibi dormivisse*. Tum Cacus pastor, fretus viribus, boves quosdam in speluncam caudis traxit aversos. Ubi Hercules, e somno excitātus, gregem aspexit et partem abesse sensit, pergit ad proximam speluncam; sed postquam boum vestigia foras versa vidit, confūsus gregem ex loco infesto amovēre coepit. Sed bovm mugītus ex speluncā audītus Herculem convertit. Tum Cacus, vi prohibēre eum conātus, Herculis clavā interficitur.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Hercules -is(i) ο Ηρακλής
bos, bovis (αρσ.) = βόδι

Geryon -ōnis (Geryō-
nes -ae) ο Γηρυόνης

addūco, -dūxi, -ductum,
 -ducēre, 3 οδηγώ (κάπου)
ubi (επίρρ. αναφ.) όπου
urbs, urbis (θ) πόλη (η Ρώμη)
prope (πρόθ. + αιτ.) κοντά
 σε
fluvius -ii ποτάμι⁽¹⁾
reficio, -fēci, -fectum,
 -ficēre, 3* (re + fa-
 cio) αναψύχω, ξεκουράζω
fertur (γ' πρόσ. παθ. ενεστ.
 του fero· + απαρεμφ.) λέ-
 γεται ότι = **dicitur**
via -ae δρόμος· de via από
 το δρόμο
fessus -a -um κουρασμέ-
 νος
dormio, 4 κοιμάμαι⁽²⁾
Cacus -i ο Κάκος
pastor -ōris βοσκός⁽³⁾
fretus -a -um (+ αφ.)
 αυτός που έχει πεποιθήση,
 εμπιστοσύνη
quidam, quaedam;
quoddam (αόρ. αντ.)
 κάποιος
spēlunca -ae σπηλιά⁽⁴⁾
cauda -ae ουρά
traho, traxi, tractum,
 trahēre, 3 τραβώ⁽⁵⁾
aversus -a -um (μτχ.
 παθ. πρκ. του averto) γυ-
 ρισμένος ανάποδα
grex, gregis (αρσ.) κοπάδι⁽⁶⁾
pars -partis (θ.) μέρος
sentio, sensi, sensum,

sentire, 4 καταλαβαίνω
absum, afui, abesse
 (ab + sum) απουσιάζω,
 λείπω
pergo, perrēxi, perrec-
tum, pergēre, 3 κατευ-
 θύνομαι προς
proximus -a -um πολύ
 κοντινός
vestigium -ii(i) ίχνος,
 αποτύπωμα, πατημασιά
foras (επίρρ.) προς τα έξω⁽⁷⁾
versus -a -um (μτχ. παθ.
 πρκ. του verito· πρβ.
 aversus) στραμμένος
confundo, -fūdi,
-fūsum, -fundēre, 3,
 (cum + fundo) συγχέω·
 confūsus μπερδεμένος, σε
 αμηχανία
infestus -a -um εχθρικός
amoveo, -mōnī,
-mōtum, -movēre, 2
 (a + moveo) απομα-
 κρίνω
coepi, απαρ. coepisse (ελ-
 λειπτ.) άρχισα
mugītus -us (αρσ.) ≈ μου-
 γκητό· mugītus ex
 spelunca audītus
 μουγκητό που ακούστηκε
 από τη σπηλιά
converto, -verti, -ver-
sum, -vertēre, 3
 (cum + verito) γυρίζω
 (κάποιον) προς τα πίσω

prohibeo, -hibui,
-hibitum, -hibēre 2
(pro + habeo) εμπο-
δίζω

conor, αποθ. 1 (+ απαρ.)
προσπαθώ
clava -ae ρόπαλο

Ετυμολογικά: 1. flumen 2. δαρ-θάνω = κοιμάμαι 3. > πάστορας =
ιερέας 4. < αρχ. σπήλυγα, αιτ. του σπήλυγξ 5. ex-traho· πρβ. τρακτέρ <<
γαλλ. 6 ἀ-γείρω = συγκεντρώνω 7. θύρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το **απαρέμφατο του ενεργητικού παρακειμένου** σχηματίζεται ως εξής:

θέμα του παρακειμένου + isse

π.χ. adporto, adportāv-i, adportav-isse· reficio, refēc-i, refec-isse
κτλ.

2. Το **απαρέμφατο του παρακειμένου είναι πάντοτε ειδικό**. Το υποκείμενό του βρίσκεται σε **αιτιατική και δηλώνεται**, είτε προκειται για ετεροπροσωπία είτε για ταυτοπροσωπία (βλ. το μάθ. VII) π.χ. Legātus hostes advenisse dicit ο απεσταλμένος λέει ότι έφτασαν οι εχθροί. Legātus se advenisse dicit ο απεσταλμένος λέει ότι έφτασε (ο ίδιος).

3. Με τους **παθητικούς τύπους των λεκτικών και δοξαστικών ρημάτων** το υποκείμενο του ρήματος και του ειδικού απαρεμφάτου είναι το ίδιο (ταυτοπροσωπία) και βρίσκεται σε **πτώση ονομαστική**. Προσόχή όμως: στην περίπτωση αυτή το ρήμα είναι **προσωπικό** (όχι απρόσωπο, όπως: *όμολογείται την πόλιν αρ-*

χαιοτάτην εἶναι) και πρέπει να συμφωνεί με το υποκείμενο στον αριθμό και στο πρόσωπο. Π.χ. Hercules boves in eum locum adduxisse dicitur (fertur, nuntiātur, existimātur) λέγεται (αναγγέλλεται, πιστεύεται) ότι ο Ηρακλής οδήγησε τα βόδια σε αυτό τον τόπο.

Hostes advenisse dicuntur (nuntiantur, existimantur) = Λέγεται (αναγγέλλεται, πιστεύεται) ότι οι εχθροί έφτασαν.

4. Η αόρ. αντωνυμία quidam, quaedam, quoddam (quiddam ως ουσιαστική· βλ. τη Γραμματική για την κλίση) χρησιμοποιείται επιθετικά (ή ουσιαστικά) σε καταφατικές προτάσεις για πρόσωπα ή πράγματα που δε θέλουμε (ή δεν μπορούμε) να προσδιορίσουμε πιο συγκεκριμένα, π.χ. quidam dixit είπε κάποιος· homo quidam dixit είπε κάποιος άνθρωπος.

5. Το ουσιαστικό bos κλίνεται ως εξής: bos, bovis, bovi, bovem, bos, bove. Boves, boum (bovum), bubus (bobus), boves, boves, bubus (bobus).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να αλλάξει η σύνταξη των παρακάτω προτάσεων σε απαρεμφατική με εξάρτηση από παθητικά ρήματα, όπως dicor, existimor, nuntior, feror κτλ. π.χ. Hercules boves in eum locum adduxit = Hercules boves in eum locum adduxisse dicitur.
Rōmulus urbem Rōmam condidit (dicor) =
Cacus boves quosdam in speluncam traxit (feror) =
Hercules gregem aspexit (existimor) =
Boves mugivērunt (mugio, 4) (dicor) =
Hercules Cacus interfēcit (feror) =
Incolae eius loci Herculem honoravērunt (dicor) =
- II. Pulcher bos (βλ. τη Γραμματική για την κλίση του bos), magna vis: να κλιθούν μαζί.
- III. Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο της αντωνυμίας quidam μετά το αντίστοιχο ουσιαστικό.
Pastor boves amōvit

Cacus boves in speluncam adduxit

Hercules vestigia vidit

Galli Germānos ingenti magnitudine corporum esse
praedicābant

Nonnulli cum familiaribus querebantur

IV. Να αναγνωριστούν συντακτικά οι παρακάτω λέξεις: *caudis*,
abesse, *amovēre*, *bonum*, *vī*, *copātus* (ενεργητική ή παθητική
σημασία;), *clavā*.

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:

Λέγεται ότι ο Κάκος προσπάθησε (*tempto*, 1) να τον εμποδίσει
με τη βία.

Αναγγέλλεται ότι οι αρχηγοί παρέδωσαν τα όπλα.

Πολλές προσκλήσεις ή νηστεία;!

*Numquam se cenasse domi Philo iurat, et hoc est:
non cenat, quotiens nemo vocāvit eum.*

(Μαρτιάλης 5,47)

Ο Φίλωνας ορκίζεται πως σπίτι του ποτέ δε δείπνησε·
αλήθεια είναι: όταν κανείς δεν τον καλεί, δεν τρώει!

Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ

Όταν στη Ρώμη ήταν ύπατοι ο Κικέρωνας και ο Γάιος Αντώνιος (63 π.Χ.), εκδηλώθηκε μια συνωμοσία για τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας από τον Λεύκιο Κατίλινα και τους οπαδούς του. Ο Κατίλινας είχε προσπαθήσει στις εκλογές του 64 π.Χ. να κερδίσει το υπατικό αξίωμα, αλλά δεν τα κατάφερε· έτσι αποφάσισε να προχωρήσει στο σχέδιο που ετοίμαζε από χρόνια συγκεντρώνοντας γύρω του ξεπεσμένους ευγενείς και πνιγμένους στα χρέη νέους. Ο Κικέρων αποκάλυψε τη συνωμοσία και ανάγκασε τον Κατίλινα να φύγει από τη Ρώμη. Στην ετρουσκική πόλη Pistorium δόθηκε η αποφασιστική μάχη στις αρχές του 62 π.Χ.

Marco Tullio Cicerōne et Gaio Antōnio consulis, Lucius Sergius Catilīna, nobilissimi generis vir sed ingenii pravissimi, contra rem publicam coniurāvit. Eum clari quidam sed improbi viri consecūti erant*. Catilīna a Cicerōne ex urbe expulsus est*. Socii eius deprehensi sunt* et in carcere strangulāti sunt*. Ab Antōnio, altero consule, Catilīna ipse cum exercitu suo, proelio victus, interfectus est*. Gaius Sallustius tradit multos etiam milites Rōmānos in eādē cruentissimā pugnā occīsos esse*, multos autem graviter vulnerātos esse*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Cicerōne et Antōnio
consulis όταν ήταν
ύπατοι ο Κικέρωνας και ο
Αντώνιος

nobilis -is -e ευγενής, αριστοκρατικός· nobilissimus -a -um υπερθ.
genus -eris (ουδ.) =
γένος· καταγωγή

pravus -a -um διεστραμμένος⁽¹⁾
pravissimus -a -um υπερθ.
res publica, rei publicae πολιτεία, κράτος
coniūro, 1 συνωμοτώ
improbus -a -um (in + probus)
consequor, -secūtus sum, -sēqui, αποθ. 3 (cum + sequor) ακολουθώ⁽²⁾
expello, -puli, -pulsum, -pellere, 3 (ex + pello) διώχνω⁽³⁾
deprehendo, -prehendi, -prehensum, -prehen-dere, 3 (de + prehendo) συλλαμβάνω⁽⁴⁾

carcer -eris (αρσ.) φυλακή
strangulo, 1 ≡ στραγγαλάω = στραγγαλίζω
alter -era -erum (αντ. επίθ.) ο άλλος (από δύο άτομα)⁽⁵⁾
trado, -didi, -ditum, -dēre, 3 (trans + do) παραδίδω, αναφέρω
etiam (επίρρ.) επιπλέον, ακόμη
cruentus -a -um φονικός, αιματηρός⁽⁶⁾
autem (σύνδ. αντιθ.) πάλι, εξάλλου
graviter (επίρρ.) βαριά
gravis -is -e βαρύς
vulnero, 1 τραυματίζω⁽⁷⁾

Ετυμολογικά: 1. πρβ. μπράβος << ιτ. 2. socius, secundus 3. pro-pulso 4. com-prehendo 5. ξ-τερος 6. < cruor = αίμα· πρβ. κρέας 7. < vulnus

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Οι **συντελεσμένοι χρόνοι της παθητικής φωνής** όλων των συζυγιών (και των αποθετικών ρημάτων) στην **οριστική** σχηματίζονται **περιφραστικά**:

Παρακείμενος: μτχ. του παθ. πρκ. + ενεστ. του sum
 amātus -a -um, delētus -a -um sum κτλ.

Υπερσυντέλικος: μτχ. του παθ. πρκ. + παρατ. του sum
amātus -a -um, delētus -a -um eram κτλ.

Συντελ. μέλλοντ: μτχ. του παθ. πρκ. + μελλ. του sum
amātus -a -um, delētus -a -um ero κτλ.

Κλίνουμε το sum στον αντίστοιχο χρόνο, προσέχοντας ώστε η **μετοχή να συμφωνεί με το υποκείμενό της** στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση. Π.χ.

Catilina expulsus est (erat, erit)· socii deprehensi sunt (erant, erunt)· nos amāti sumus (erāmus, erimus)· femina amāta est (erat, erit) κτλ.

2. Το **απαρέμφατο του παθ. παρακειμένου** σχηματίζεται ως εξής:

αιτ. της μτχ. του παθ. παρακ. + esse

Το απαρέμφατό αυτό, όπως και το απαρέμφατο του ενεργητικού παρακειμένου, είναι πάντοτε **ειδικό** και το υποκείμενό του βρίσκεται κανονικά σε **αιτιατική πτώση**, π.χ.

Sallustius tradit milites occisos esse ο Σαλλούστιος παραδίδει ότι σκοτώθηκαν οι στρατιώτες.

Sallustius tradit Catilinam occisum esse ο Σαλλούστιος παραδίδει ότι ο Κατιλίνας σκοτώθηκε.

Βλ. όμως το μάθ. XVIII Π2-3.

3. Ο **υπερθετικός των επιθέτων** σχηματίζεται με την προσθήκη των καταλήξεων -issimus, -issima, -issimum στη ρίζα του επιθέτου. Για να βρούμε τη ρίζα του επιθέτου, αφαιρούμε την κατάληξη -i (δευτερόκλιτα) ή -is (τρίτοκλιτα) από τη γενική του ενικού του θετικού βαθμού, π.χ.

pravus (ρ. prav-): prav-issimus -a -um
nobilis (ρ. nobil-): nobil-issimus -a -um

4. Γενική και αφαιρετική της ιδιότητας (βλ. το μάθ. XIV). Η κοινωνική τάξη εκφράζεται κανονικά μόνο με γενική της ιδιότητας, π.χ. *vir nobilissimi generis*. Οι χαρακτηριστικές ή πνευματικές ιδιότητες εκφράζονται είτε με γενική είτε με αφαιρετική, π.χ. *vir ingenii pravissimi* (*ingenio pravissimo*)

5. Η φράση *Cicerōne et Antōnio consulibus* είναι απόλυτη αφαιρετική (βλ. το μάθ. XXI).

6. Προσοχή στη διαφορά των ρημάτων *cādo* (πέφτω) και *caedo* (κόβω): τα σύνθετα, ενώ διαφέρουν στη σημασία, συμπίπτουν ως προς τη μορφή και για αυτό το λόγο χρειάζεται προσοχή στον τονισμό, π.χ. *occīdo* (πέφτω), *occīdo* (σκοτώνω).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να μετατραπεί η ενεργητική σύνταξη σε παθητική και να δηλωθεί το ποιητικό αίτιο:

Antonius socios Catilīnae deprehendit (πρκ.)

Socii Catilīnae

Antōnius Catilīnam proelio vicit

Catilīna

Ego pastōrem improbum vi prohibui

Pastor

Tu bovinum mugitum audivisti

Bovum mugitus

Vos boves in spēluncam traxistis

Boves

Incolae Herculem honoravērunt

Hercules

II. Να μετατραπεί η σύνταξη της πρότασης σε απαρεμφατική: ως ρήμα της εξάρτησης ενν.: (*Sallustius*) *tradit...*

Catilīnam improbi viri consecūti sunt =

Catilīna ex urbe expulsus est =

Socii Catilinae deprehensi sunt et strangulāti sunt =
Catilīna ab Antōnio victus est =
Catilīna ab Antōnio interfectus est =

- III. Να σχηματιστούν οι υπερθετικοί των επιθέτων: ingens, timidus, turpis.
- IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Οι Ρωμαίοι πολέμησαν (proelior) γενναία (fortiter)
Ο Σαλλούστιος παραδίδει ότι οι συνωμότες (coniurāti) παραδόθηκαν (trador+δοτ.) στους υπάτους.

Πρέπει ν' αλλάξεις κουρέα!

Pars maxillārum *tonsa est* tibi, pars tibi *rasa est*,
pars *volsa est*. Unum quis putat esse caput?

(Μαρτιάλης 8, 47)

Αλλού τα μάγουλά σου είναι κουρεμένα, αλλού ξυρισμένα
κι αλλού αποτριχωμένα. Ποιος θα πιστέψει πως πρόκειται
για ένα κεφάλι;

ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΟΥΡΤΙΝΕΣ Ή ΠΩΣ Ο ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΕΓΙΝΕ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ

Ο Τιβέριος Κλαύδιος Νέρωνας, ένας περιφρονημένος ανιψιός του αυτοκράτορα Τιβερίου, έγινε αυτοκράτορας το 41 μ.Χ. με ένα πρωτοφανή όσο και κωμικό τρόπο. Μετά τη δολοφονία του Καλιγούλα κρύφτηκε έντρομος πίσω από κάτι παραπετάσματα· κάποιος στρατιώτης πρόσεξε τα πόδια του, τον τράβηξε έξω και τον προσαγόρευσε αυτοκράτορα. Τον οδήγησε στο στρατόπεδο τη στιγμή που η Σύγκλητος συζητούσε για την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Ο Κλαύδιος υποσχέθηκε γερή χρηματική ανταμοιβή στη φρουρά, και έτσι έγινε, όπως παρατηρεί ο ιστορικός Σουητώνιος, «ο πρώτος αυτοκράτορας που εξαγόρασε με χρήματα την αφοσίωση του στρατού». Η παρέμβαση αυτή της φρουράς, που προκάτέλαβε την απόφαση της Συγκλήτου, προδίκαιε μια διαρκώς αυξανόμενη πολιτική επιρροή του στρατού στην παραπέρα πορεία των πραγμάτων της αυτοκρατορίας.

Claudius quinquagesimo anno aetātis suae imperium cēpit mirabili quodam casu. Exclūsus* ab insidiatōribus Caligulae, recesserat in diaetam, cui nomen est Hermaeum. Paulo post rumōre caedis exterritus* prorepsit ad solarium proximum et inter vela praetenta* foribus se abdidit. Discurrens* miles pedes eius animadvertit; eum latentem* adgnōvit; extractum* imperatōrem eum salutāvit. Hinc ad commilitōnes suos eum adduxit. Ab his in castra delātus est tristis et trepidus, dum obvia turba quasi moritūrum* eum miserātur. Postero die Claudius imperātor factus est.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

quingagesimo anno στο
 πενηκοστό έτος
aetas -ātis ηλικία
mirabilis -is -e παράδοξος,
 περίεργος
casus -us τυχαίο, απροσδό-
 κητο γεγονός⁽¹⁾ (περιστατικό)
exclūdo, -clūsi, -clūsum,
-cludēre, 3 (ex+claudio)
 κλείνω απέξω, διώχνω
insidiātor -ōris συνωμό-
 της, δολοφόνος⁽²⁾
Caligula -ae ο Καλιγούλας
Caligulae γεν. αντ.κ.
diaeta -ae (θερινή)
 κατοικία⁽³⁾
cui (δοτ. κητ.) nomen
 est που ονομάζεται
Hermaeum -i το Ερμαίο
recēdo, -cessi,
-cessum, -cedēre, 3
(re+cedo) αποσύρομαι
(in diaetam)
paulo post λίγο αργότερα
rumor -ōris φήμη, νέα⁽⁴⁾
rumōre caedis από τα
 νέα της σφαγής
exterreo, -terrui,
-territum, -terrēre, 2
 τρομοκρατώ⁽⁵⁾
progrēpo, -repsi,
-reptum, -repēre, 3
(pro+repo) ≈ έρπω προς
 (κάποιο σημείο), σέρνομαι

solarium -ii (i) λιακωτό⁽⁶⁾
velum -i παραπέτασμα,
 κουρτίνα⁽⁷⁾
praetendo, -tendi,
-tentum, -tendēre, 3
(prae+tendo) τεντώνω,
 κρεμάω μπροστά
foris -is (συνήθ. fores
 -ium) θ. πόρτα⁽⁸⁾.
inter vela praetenta
foribus (δοτ.) ανάμεσα στα
 παραπετάσματα που
 κρεμόντουσαν στην πόρτα
discurro, -curri (-cu-
curri), -cursum,
-currēre, 3 (dis+curro)
 τρέχω εδώ κι εκεί
lateo, latui, latēre, 2
 κρύβομαι⁽⁹⁾
adgnosco, -gnōvi,
-gnitum, -gnosce-re, 3
 αναγνωρίζω
salūto, 1 προσαγορεύω,
 χαιρετίζω
hinc (επίρρ.) από εκεί
imperātor -ōris (αρσ.)
 αυτοκράτορας
commilito -ōnis (αρσ.)
 συστρατιώτης, σύντροφος⁽¹⁰⁾
defero, -tuli, -lātum,
-ferre (de+fero)
 μεταφέρω
trepidus -a -um έντρομος,
 περιδεής

dum (σύνδ. χρον.) ενώ, την
 ώρα που
 obvius -a -um ενάντιος,
 αντίθετος⁽¹¹⁾
 turba -ae πλήθος⁽¹²⁾.
 obvia turba το πλήθος
 που τον συναντούσε
 quasi (επίρρ. παραβολ.) σαν
 να· quasi moritūrum σαν

να επρόκειτο να πεθάνει
 morior, mortuus sum,
 mori αποθ. 3* πεθαίνω
 (μτχ. μελλ. moritūrus)⁽¹³⁾
 miserātur = misera-
 bātur (βλ. παρατ.)·
 miseror, αποθ. 1
 λυπάμαι (κάποιον)

Ετυμολογικά: 1. πρβ. κάζο << ιτ. 2. < insidiae 3. < αρχ. δίαϊτα 4. κυρ.
 «θόρυβος»· πρβ. ὤ-ρύ-ομαι = ουρλιάζω 5. terror 6. < sol ≈ ἥλιος 7. πρβ.
 βέλο << ιτ. 8. foras, θύρα 9. λα-ν-θάνω, λάθος 10. < cum+miles 11. <
 ob+via 12. τύρβη (ταραχή), τυρβάζω, turbo, 1 13. mors.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η μετοχή του Ενεστώτα σχηματίζεται ως εξής: α' και β' συζυγία:

Ενεστ. θέμα + ns: ama-ns (ama-ntis), dele-ns (dele-ntis)·

γ' και δ' συζυγία:

Ενεστ. θέμα + e-ns: leg-e-ns (leg-e-ntis), audi-e-ns (audi-e-ntis)·

Πρβ. λύ-ων, λύ-ο-ντ-ος.

2. Η μετοχή του ενεστώτα έχει ενεργητική σημασία. Μετοχή του ενεστώτα διαθέτουν και τα αποθετικά ρήματα, δεδομένου ότι η σημασία τους είναι ενεργητική (ή μέση). Κλίνεται όπως τα μονο-

κατάληκτα τριτόκλιτα επίθετα, με τη διαφορά ότι σχηματίζει την αφ. σε -e (σε -i τη σχηματίζει μόνον όταν χρησιμοποιείται επιθετικά).

3. Η **μετοχή του μέλλοντα** σχηματίζεται από το θέμα του **συν-πίνου** σε -tūrus (-sūrus) -a -um (κλίνεται όπως τα δευτερόκλιτα επίθετα): ama-tūrus -a -um· dele-tūrus -a -um· lec-tūrus -a -um· audi-tūrus -a -um. Και αυτή η μετοχή έχει **ενεργητική σημασία**. Μετοχή του μέλλοντα έχουν και τα **αποθετικά ρήματα**.

4. Η μετοχή του ενεστώτα εκφράζει πράξη **σύγχρονη** με αυτή του ρήματος:

pugnans cadit	πέφτει πολεμώντας (ενώ πολεμάει)
pugnans cecidit	έπεσε πολεμώντας (ενώ πολεμούσε)
pugnans cadet	θα πέσει πολεμώντας (ενώ θα πολεμάει)

Η μετοχή του μέλλοντα εκφράζει πράξη **μεταγενέστερη** από αυτή του ρήματος:

moritūrus tremit	τρέμει καθώς (επειδή) πρόκειται να πεθάνει
moritūrus tremuit	έτρεμε καθώς (επειδή) επρόκειτο να πεθάνει
moritūrus tremet	θα τρέμει καθώς (επειδή) θα πρόκειται να πεθάνει.

Η μετοχή του παθητικού παρακειμένου εκφράζει πράξη **προγενέστερη** από αυτή του ρήματος:

vulnerātus cadit	πέφτει αφού πληγώθηκε (έχοντας πληγωθεί)
vulnerātus cecidit	έπεσε αφού πληγώθηκε (έχοντας πληγωθεί)
vulnerātus cadet	θα πέσει αφού πληγωθεί (έχοντας πληγωθεί)

5. Η μετοχή **συμφωνεί με το υποκείμενό** της στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση· το υποκείμενο της **συνημμένης** μετοχής είναι το ίδιο με το υποκείμενο ή το αντικείμενο του ρήματος της πρότασης στην οποία ευρίσκεται. Π.χ. *Claudius exclusus prorepserat· miles adgnōvit eum latentem*.

6. Η **επιθετική** μετοχή **ισοδυναμεί** με αναφορική πρόταση, π.χ. *vela praetenta* (= *quae praetenta erant*) *foribus* = παραπέτασμα

που κρεμόταν μπροστά στην πόρτα (πρβ. *άνηρ καλῶς πεπαιδευμένος*).

7. Πολύ συνήθισμένη είναι η **επιρρηματική** χρήση της μετοχής (χρονική, αιτιολογική, εναντιωματική, υποθετική): βλ. τα παραπάνω παραδ. (Π4) και πρβ. την επιρρηματική μετοχή της ελληνικής. Πολύ περιορισμένη είναι η χρήση της **κατηγορηματικής** μετοχής· εξαρτάται από ρήματα αισθήσεως (ακούω, βλέπω) κ.ά. Π.χ. *eum latentem vidit* τον είδε να κρύβεται (πρβ. *ήκουσα αὐτοῦ διαλεγόμενου*).

8. Η μετοχή του μέλλοντα και το *sum* (σε όλους τους χρόνους) σχηματίζουν τη λεγόμενη **ενεργητική περιφραστική συζυγία**· εκφράζει επικείμενη πράξη, πρόθεση, αναπόφευκτη εξέλιξη κτλ.

Ενεστ.	<i>amatūrus sum</i>	πρόκειται να αγαπήσω
Παρατ.	<i>amatūrus eram</i>	επρόκειτο να αγαπήσω
Μέλλ.	<i>amatūrus ero</i>	θα αγαπήσω κτλ.

Στην ενεργητική περιφραστική συζυγία ανήκει και η υποτακτική του ενεργητικού μέλλοντα: *amatūrus sim, sis* κτλ.

9. Η μετοχή του μέλλοντα + *esse* σχηματίζει το **απαρέμφατο του μέλλοντα** (*amatūrum -am -um esse*· *amatūros -as -a esse*)

10. Στην έκφραση *est mihi* (δοτ. κτητ.) *nomen*, το όνομα κάποιου τίθεται σε ονομαστική (*Paulus*) ή δοτική (*Paulo*).

11. Ο σύνδεσμος *dum* ακολουθείται από **οριστική του ενεστώτα** ανεξάρτητα από το χρόνο της κύριας πρότασης, όταν εκφράζει **πράξη ταυτόχρονη** με εκείνη της κύριας πρότασης: *πρόκειται για λατινισμό*· (βλ. το μάθ. XXXVIII).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να σχηματιστούν οι μετοχές του ενεστώτα και του μέλλοντα των ρημάτων *cario*, *recēdo*, *progrēro*, *animadverto*, *salūto*, *addūco*, *impōno*.
- II. Να χαρακτηριστούν από συντακτική άποψη οι μετοχές του κειμένου (α) σύγχρονο, προτερόχρονο, υστερόχρονο, (β) επιθετικές, επιρρηματικές (είδος), κατηγορηματικές· να υποδειχτεί το υποκείμενό τους.
- III. Να τεθεί στην περιφραστική συζυγία (εν., παρ., μέλλ.) η πρόταση *imperium cario*.
- IV. Να σχηματιστεί το απαρέμφατο του μέλλοντα των ρημάτων *discēdo* και *salūto*.

Αυτό θα πει συνέπεια!

Fábiae dicenti triginta se annos habēre, Cicero respondit:
«*Verum est; nam hoc illam iam viginti annis audio*».

(Κοϊντιλιανός 6,3, 73)

Όταν η Φαβία είπε πως ήταν τριάντα ετών,
ο Κικέρωνας απάντησε: «Είναι αλήθεια· την ακούω
πού το λέει εδώ και είκοσι χρόνια».

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Για συμπλήρωση και διόρθωση των στοιχείων που υπάρχουν στις σελ. 5-12 και 60-63 της Λατινικής Γραμματικής του Α. Τζαρτζάνου αναφέρουμε τα εξής:

Ι. Το αλφάβητο και η προφορά των γραμμάτων

1. Στα τέλη του 1ου αιώνα π.Χ το αλφάβητο της λατινικής περιλάμβανε 23 κεφαλαία γράμματα. Στον πίνακα της Γραμματικής δεν υπάρχει το K(κα) (βλ. τη λέξη Kalendae)· επίσης στη θέση των συμβόλων u(U) και v(V) το αλφάβητο της κλασικής λατινικής είχε μόνο ένα, το V(U) (ου): VIDEO (UIDEO), VRO (URO). Το σύμβολο v χρησιμοποιήθηκε το 16ο αιώνα για να ξεχωρίζει ο ήχος του ημιφώνου (video) από τον ήχο του φωνήεντος (ultimus). Τότε μπήκε σε χρήση και το j (J, γιοτ), για να αποδοθεί ο ήχος του ημιφώνου i: iacio (jacio). Το j δε χρησιμοποιείται πια στις εκδόσεις των λατινικών κειμένων.

2. Η προφορά του c(C) ως τσε και του ti ως τσι είναι λανθασμένη.

ΙΙ. Ο συλλαβισμός

1. Το σύμφωνο ή το φωνήεν που ακολουθεί μετά από άλλο φωνήεν συλλαβίζεται με την επόμενη συλλαβή. Π.χ. ca-do, ru-er, (η συλλαβή που καταλήγει σε φωνήεν λέγεται **ανοιχτή**).

2. Τα δύο σύμφωνα χωρίζονται και πάνε με την προηγούμενη και την επόμενη συλλαβή. Π.χ. ag-men, lec-tus (η συλλαβή που καταλήγει σε σύμφωνο λέγεται **κλειστή**).

3. Από τρία σύμφωνα τα δύο πρώτα συλλαβίζονται με την προηγούμενη συλλαβή και το τελευταίο με την επόμενη. Π.χ. com-ptus, ins-tar.

4. Το σύμπλεγμα qu δε χωρίζεται, γιατί στην ουσία αποτελεί ένα σύμφωνο που εναλλάσσεται με το c (π.χ. se-quo, se-cū-tus). Το σύμπλεγμα gu λογαριάζεται ως ένα σύμφωνο όταν προηγείται το n (π.χ. anguis)· στις άλλες περιπτώσεις λογαριάζεται ως μία συλλαβή (π.χ. ag-gu-o). Το i ανάμεσα σε δύο φωνήεντα ηχούσε ως διπλός φθόγγος (ii)· κανονικά λοιπόν χωρίζουμε maia: mai-ia. Το σύμπλεγμα άφωνο + υγρό δε χωρίζεται, π.χ. fe-bris, spec-trum. Οι σύνθετες λέξεις χωρίζονται στα συνθετικά τους, π.χ. prod-esse.

III. Ο τονισμός

1. Η λήγουσα τονίζεται σπάνια και μόνο στις περιπτώσεις που το τελικό φωνήεν έχει πάθει αποκοπή (illíc < illíce· addúc < addūce) ή συγκοπή (Agrinás < *Agrinātis).

2. Στην περίπτωση των δευτερόκλιτων κύριων ονομάτων που στη γενική του ενικού και στην κλητική συναιρούν τα ii σε i ο τόνος παραμένει στην παραλήγουσα και όταν είναι βραχύχρονη (Vergīli < Vergīlii).

IV. Η έγκλιση του τόνου

Τονίζουμε πάντοτε mensāque (ονομ.) mensāque (αφαιρ.) filiús-que. Στην πρώτη περίπτωση ο κανόνας της μακράς παραλήγουσας παραβιάζεται μόνο φαινομενικά: ο κανόνας αυτός αφορά τον τονισμό της λέξης, ενώ εδώ πρόκειται για σύμπλεγμα της λέξης με ένα εγκλιτικό (έγκλιση του τόνου).

V. Τα ονόματα της λατινικής

1. Από τις οκτώ πτώσεις που είχε η Ινδοευρωπαϊκή — η γλώσσα από την οποία προέρχονται η ελληνική, η λατινική κ.ά — η ελληνική διατήρησε πέντε πτώσεις και η λατινική έξι. Η επιπλέον πτώση της λατινικής είναι η **αφαιρετική**. Ορισμένες χρήσεις της αφαιρετικής αντιστοιχούν σε χρήσεις της γενικής ή της δοτικής της ελληνικής.

2. Η λατινική διαθέτει πέντε κλίσεις. Η **πρώτη** (χαρακτ. -a-) και η **δεύτερη** (χαρακτ. -o-) αντιστοιχούν προς την πρώτη και τη δεύτερη κλίση της ελληνικής. Η **τρίτη** (χαρακτ. -i- ή σύμφωνο) και η **τέταρτη** (χαρακτ. -u-) αντιστοιχούν προς την τρίτη κλίση της ελληνικής. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί μόνο η **πέμπτη** κλίση, που άλλωστε είναι πολύ φτωχή σε ουσιαστικά.

3. Για το **γένος** των ουσιαστικών ισχύουν οι εξής κανόνες ανεξάρτητα από την κλίση: **αρσενικά** είναι τα ονόματα που δηλώνουν αρσενικά πρόσωπα, και τα ονόματα των εθνών, των μηνών, των ποταμών και των ανέμων· **θηλυκά** είναι όσα δηλώνουν θηλυκά πρόσωπα, και τα ονόματα των φυτών, των νησιών, των πόλεων και των χωρών.

VI. Τα ρήματα της λατινικής

Ενώ τα ρήματα της ελληνικής ταξινομούνται στη συζυγία των **θεματικών** (σε -ω) και των **αθέματων** (σε -μι), στη λατινική, εκτός από ελάχιστα λείψανα, **δεν υπάρχουν αθέματα ρήματα**. Τα θεμα-

τικά (ρήματα σε -ō) διακρίνονται σε τέσσερις συζυγίες, που τις ξεχωρίζουμε από το χαρακτήρα: την πρώτη σε -ā-, τη δεύτερη σε -ē-, την τρίτη σε σύμφωνο (με συνδεδεικό φωνήεν το -ē-) και την τέταρτη σε -ī-. Ως προς το σχηματισμό, ορισμένοι χρόνοι σχηματίζονται από το **ενεστωτικό θέμα**, άλλοι από το θέμα του **παραιρεμένου** και άλλοι από το θέμα του **σουπίνου**.

VII. Η λατινική μετάπτωση

Βραχύχρονο φωνήεν σε συλλαβή που βρίσκεται στην **αρχή** ή στο **τέλος** της λέξης «κλείνει» σε i ή σε u όταν με την κλίση, τη σύνθεση ή την παραγωγή βρεθεί **μέσα** στη λέξη και σε **ανοιχτή** συλλαβή· π.χ. capūt: ca-pī-tis· discē: dis-cī-te· fācio: con-fī-ci-o· mēdius: di-mī-di-us. Σε κλειστή συλλαβή και κάτω από τις ίδιες συνθήκες το «κλείσιμο» του βραχύχρονου φωνήεντος σταματάει στη βαθμίδα e· π.χ. fāctus: con-fēc-tus. Ο κανόνας αυτός, αν και παρουσιάζει αρκετές αποκλίσεις, είναι εντούτοις αναγκαίος για να κατανοήσουμε τέτοιου είδους αλλοιώσεις των βραχύχρονων φωνηέντων. Αποτελεί ιδιομορφία της λατινικής και είναι γνωστός ως **λατινική μετάπτωση**.

VIII. Η σειρά των λέξεων στη λατινική.

1. Όταν γράφουμε χωρίς έμφαση, η συνηθισμένη διάταξη των λέξεων έχει **πρώτο** το **υποκείμενο** και **τελευταίο** το **κατηγόρημα**. Ανάμεσα στο υποκείμενο και στο κατηγόρημα τοποθετούμε τους υπόλοιπους όρους της πρότασης με την εξής σειρά: μετά το υποκείμενο τοποθετούμε τους όρους που το προσδιορίζουν (επίθετα, ουσιαστικά κτλ.)· πριν από το κατηγόρημα τοποθετούμε όσους όρους εξαρτώνται από αυτό ή συνδέονται μαζί του (αντικείμενα, εμπρόθετους και επιρρηματικούς προσδιορισμούς κτλ.). Τέλος, πριν από το υποκείμενο τοποθετούμε τις λέξεις εκείνες που σγυρδούν τη συγκεκριμένη πρόταση με την προηγούμενη· π.χ. Posterō die (αφαιρετική του χρόνου) Labiēnus (υποκ.) vir magnā belli peritiā (παράθεση) Aeduis (έμμ. αντ.) equitātum (άμ. αντ.) auxilio (δοτ. του σκοπού) quam celerrime (επιρρ. προσδ.) mittit (ρήμα) (την επομένη ημέρα ο Λαβιηνός, που ήταν άνδρας πολύ εμπειροπόλεμος, στέλνει όσο γίνεται πιο γρήγορα το ιππικό για να βοηθήσει τους Αιδούους).

2. Η **αρχή** και το **τέλος** είναι οι πιο σημαντικές θέσεις της

πρότασης από συντακτική άποψη. Για να τονίσουμε ιδιαίτερα μια λέξη, αρκεί να την τοποθετήσουμε σε μίαν από τις δύο αυτές θέσεις. Με την ίδια λογική, μπορούμε να προσδώσουμε έμφαση στο υποκείμενο και στο κατηγορημα, αν εναλλάξουμε τις θέσεις τους. Στις παρακάτω προτάσεις η έμφαση που δέχεται το αντικείμενο *te* κλιμακώνεται από τη μια πρόταση στην άλλη:

omnes te amant: συνηθισμένη διάταξη

te omnes amant: μεγαλύτερη έμφαση

te amant omnes: ακόμα μεγαλύτερη έμφαση.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

(Οι αριθμοί παραπέμπουν στα μαθήματα· Π = Παρατηρήσεις στο αντίστοιχο μάθημα· Α = Ασκήσεις στο αντίστοιχο μάθημα· Ε = «Επιμύθιο» στο τέλος του κάθε μαθήματος)

a, ab (προθ. + αφ.) =
από 11,15Π
abdo, -didi, -ditum,
-dēre, 3 = κρύβω 17,20
abeo, -īvi(abii), -itum,
-īre = φεύγω 21
abhinc (χρον. επίρρ.) =
εδώ και 41
abicio, -iēcī, -iectum,
-icēre 3* = πετάω κάτι
μακριά 45· καταθέτω
(τα όπλα) 34
abstineo, -tinui,
-tentum, -tinēre, 2 =
απέχω από 31
absum, afui, abesse =
απουσιάζω 18,21·
απέχω 47Π
ac = atque(σύνδ.
συμπλεκτ.) = και 13,15
accēdo, -cessi,
-cessum, -oedēre, 3 =
πλησιάζω· προστίθεμαι,
συνοδεύω 32· συμβαίνω 29Ε
accendo, -cendi,
-censum, -cendēre, 3
= καίω, κάνω θυσία 21Ε
accīdo, -cīdi, -cidēre, 3

(ad + cado) = πέφτω
κάτω· accīdit
συμβαίνει 12
accipio, -cēpi, -ceptum,
-cipēre, 3* (ad +
capio) = (υπο)δέχομαι
10· μαθαίνω 24
Accius-ii(i) = ο Άκχιος 27
accumbo, -cubui,
-cubitum, -cumbēre, 3
= είμαι αναγεγνημένος 34Ε
accusātor -ōris (αρσ.) =
κατήγορος 30
accūso, 1 = κατηγορώ 29Π
acer -cris -cre = οξύς
8Π
acerbus -a -um = δυσά-
ρεστος στη γεύση, πικρός,
άγουρος 27
Acerra -ae = ο Ακέρρας
16Ε
acies -ēi = παραταγμένος
στρατός· μάχη 36
Actiācus -a -um = Ακ-
τιακός 14
ad (προθ + αιτ.) προς 2·
δίπλα, κοντά σε 8
addūco -duxi, -ductum,

-ducere, 3 = οδηγώ
(κάπου, προς) 18,20· παρα-
κινώ 17Π

adēdo, -ēdi, -ēsum,
-edēre, 3 = μισοτρώνω
50E

adeo, -ii, -itum, -īre
= πλησιάζω 45

adfero βλ. affero

adficio βλ. afficio

a(d)gnosco -gnōvi,
-gnitum, -gnoscerē, 3
= αναγνωρίζω 20

adhaeresco -haesi,
-haesum, -haerescere,
3 = προσκολλιέμαι,
καρφώνομαι 45

adhortor, αποθ. 1 προτρέπω
45

adhūc (επίρρ.) = μέχρι
τώρα (τότε) 29

adimo, -ēmi -emptum,
-imēre, 3 (ad + emo·
+ αιτ. και δοτ.) = αφαι-
ρώ 9

aditus -us (αρσ.) =
προσέγγιση 13

adiumentum -i = βοή-
θεια 30

adligo, 1 = δένω (σε κάτι) 3

administro, 1 = διαχει-
ρίζομαι 32

admiratio -ōnis (θηλ.) =
θαυμασμός, κατάπληξη 48

admīror, αποθ. 1 =
θαυμάζω 34

admitto, -mīsi,
-missum, -mittēre, 3
= αφήνω κάποιον να
περάσει, δέχομαι 48

admodum (επίρρ.) = πάρα
πολύ 12

admoneo, -monui,
-monitum, -monēre, 2
= συμβουλεύω 7

adportō, 1 = φέρνω
(κάπου) 8

adsum, -fui, -esse =
είμαι παρών· έρχομαι 45

adulescens -ntis (αρσ. και
θηλ.) = νεαρός -ή 31

advenio, -vēni,
-ventum, -venīre, 4 =
φθάνω 9A

advento, 1 = πλησιάζω 7

adversarius -ii = αντίπα-
λος, εχθρός 13

adversus (προθ. + αιτ.)
= εναντίον 13

adversus -a -um =
αντίξοος 1

advolo, 1 = καταφθάνω
πετώντας· ορμώ 3

aeger -gra -grum =
άρρωστος 8E

aegrōto, 1 = είμαι
άρρωστος 23

Aemiliānus -i =
ο Αιμιλιανός 15E

Aemilius βλ. Paulus

Aenēas -ae = ο Αινείας
2,10

aequitas -ātis = ισότητα,

δικαιοσύνη 6
aeque (επίρρ.) = εξίσου,
 το ίδιο 50·
aeque atque (**ac**) = το
 ίδιο όπως 41Π
aequus -a **um** = ίσος,
 δίκαιος 21,49
aerarium -ii(i) = το
 δημόσιο ταμείο 35
aes, **aeris** (ουδ.) = χαλκός,
 μπρούντζος 39· χρήματα 35
Aesōpus -i = ο Αίσωπος
 28
aestimo, 1 = εκτιμώ,
 υπολογίζω 29Π
aestīvus -a -**um** =
 καλοκαιρινός 7E
aetas -ātis = ηλικία 20·
 εποχή 41.
Aethiopia -ae = η
 Αιθιοπία, 3
Afer -fri = ο Άφρος 34E
Afer -fri: **Domitius Afer**
 = ο Δομίτιος Άφρος 41E
affero (**adfero**), -tuli,
 -lātum, -ferre, 3 φέρνω·
 προσφέρω 10Π
afficio, -fēcī, -fectum,
 -ficēre, 3* (**ad**+ **facio**)
 = περιβάλλω· **supplicio**
capitis afficio θανα-
 τώνω 14
Africa -ae = η Αφρική 2
Africānus -i βλ. **Scipio**
ager -gri = αγρός 5
agmen -inis (ουδ.) = άγη-

μα, στρατός 40
ago, ēgi, **actum**, agēre, 3
 = κάνω 23· οδηγώ (άγω)
agricultūra -ae = γεωρ-
 γία 15
Agrippa βλ. **Menēnius**
Agrippa
Aīax -ācis = ο Αϊάντας
 13E
aio (ρῆμ. ελλειπτ.) = λέγω 27
alacer -cris -cre = ζωη-
 ρός, πρόθυμος 13
Alba Longa = η Άλβα
 Λόγγα 10
albus -a -**um** = άσπρος
aliēnus -a -**um** = ξένος
 30E
aliquando (επίρρ.) = κά-
 ποτε 31
aliquis -id (ουσ.), **aliqui** -a
 -od (επιθ.) (αντ. αόρ.) =
 κάποιος, κάτι 8
aliquot (αντ. αόρ. άκλ.) =
 μερικοί 47
aliter (επίρρ.) διαφορετικά
 41Π
alius -a -ud (αντ. επίθ.)
 = άλλος (από πολλούς) 17
Allia -ae = ο Αλίας,
 ποταμός της Ιταλίας 21
alligo, 1 = δένω 3E
alo, **alui**, **alitur** (**altum**),
 alēre, 3 = (εκ)τρέφω 42
Alpes -ium = οι
 Άλπεις 11
alter -era -erum (αντ.

επίθ.) = ο άλλος, ο ένας
 (από δύο άτομα) 19
amabilis -is -e = αξια-
 γάπητος 26
amanter (επίρρ.) = με
 αγάπη 26
ambitiōsus -a -um =
 φιλόδοξος
ambitiōssime = με
 πολλή φιλοδοξία 41E
ambulo, 1 = περπατώ 27E
amentum -i = ιμάντας,
 λουρί 45
amīca -ae = φίλη 1
amicitia -ae = φιλία, συμ-
 μαχία 4
amīcus -i = φίλος 26
amitto, -mīsi, -missum,
 -mittēre, 3 = χάνω 13
amo, 1 = αγαπώ 12
amor -ōris (αρσ.) =
 αγάπη 49
amoveo, -mōvi,
 -mōtum, -movēre, 2
 = απομακρύνω 18
an (ερωτ. μόριο) = αν, ή 44Π
ancilla -ae = υπηρέτρια 24
Anchīses -ae = ο Αγκί-
 σης 2
Andromeda -ae = η
 Ανδρομέδα, 3
anīlis -is -e = γερον-
 τικός 26
animadverto, -verti,
 -versum, -vertēre, 3
 = παρατηρώ 12·

animadverto in
aliquem = τιμωρώ
 κάποιον 42
animal -ālis (ουδ.) = ζώο
 8Π
animus -i = ψυχή 5
ahnus -i = έτος 4,10
ante (1) (πρόθ. με αιτ.) =
 προ, πριν 25· (2) (επίρρ.) =
 προηγούμενος
antecello, -cellēre, 3 =
 ξεπερνά κάποιον σε κάτι 31
antepōno, -posui,
 -positum, -ponēre, 3
 (+ αιτ. και δοτ.) προκρίνω,
 βάζω κάτι πάνω από κάτι
 άλλο 46
antequam (χρον. σύνδ.) =
 προτού να 38Π
antiquitas -ātis (θηλ.) =
 αρχαιότητα 4,41
antīquus -a -um =
 αρχαίος 4,41
Antōnius -ii(i) : M.
 Antōnius = ο Μάρκος
 Αντώνιος 14
Antōnius -ii(i) : C.
 Antōnius = ο Γάιος
 Αντώνιος 19
appello, 1 = ονομάζω 10
aper, **apri** = κάπρος,
 αγριογούρουνο 8
aperio, -rui, -rtum,
 -īre, 4 ανοίγω· αποκα-
 λύπτω 9
aperte (επίρρ.) = ανοικτά 24

appareo, -parui,
 -paritum, -parēre, 2
 = εμφανίζομαι 14
 appendo, -pendi,
 -pensum, -pendēre, 3
 = ζυγίζω 21
 appropinquo
 (adpropinquo), 1 =
 πλησιάζω 16, 10Π
 aptus -a -um = επιτή-
 δειος, κατάλληλος 32Π
 apud (πρόθ. + αιτ.) = σε,
 κοντά 4
 Aquilo -ōnis (αρσ.) = ο
 βοριάς 11Ε
 ara -ae = βωμός 21Ε
 arbitror, αποθ. 1 = νομίζω
 πιστεύω 15
 arbor -oris (θηλ.) = δέν-
 δρο 25
 Ardea -ae = η Αρδέα,
 πόλη του Λατίου 21
 ardor -ōris (αρσ.) =
 πάθος 33
 arma -ōrum (μόνο πληθ.)
 = όπλα 16
 armātus -a -um = οπλι-
 σμένος στον πόλεμο 33
 Arria -ae = η Αρρία 23
 ars, artis (θηλ.) = τέχνη
 13, 6Π· artes liberāles =
 ελευθέριες σπουδές 13
 arch, arcis (θ.) = ακρόπολη
 21Π
 Arverni -ōrum = οι
 Αρβέρνοι, έθνος της

Γαλατίας 16
 ascendo, ascendi,
 ascensum, ascendēre,
 3 = ανεβαίνω 23
 Asia -ae = η Ασία 28
 aspicio, -spexi,
 -spectum, -spicēre, 3*
 = κοιτάζω 14
 assideo, -sēdi, -sessum,
 -sidēre, (ad + sedeo)
 2 = κάθομαι (δίπλα) 36
 assidue (επίρρ.) = συνέ-
 χεια 32Ε
 at (σύνδ. αντιθ.) = αλλά 43
 Athēnae -ārum = η
 Αθήνα 14
 Atilius βλ. Rēgulus
 atque, ac (σύνδ. συμπλ.)
 = και 9
 atqui (σύνδ. αντιθ.) = κι
 όμως 25
 Atreus -i = ο Ατρέας 27
 Atticus -i = ο Αττικός 44Ε
 auctoritas -ātis (θηλ.) =
 κύρος, επιρροή 42
 audacia -ae = τόλμη 4·
 θράσος 28
 audax -ācis = θρασύς 35Π
 audeo, ausus sum,
 audēre, ημιαπ. 2 =
 τολμώ 40
 audio, 4 = ακούω,
 πληροφορούμαι 7, 9Π
 augeo, auxi, auctum,
 augēre, 2 = αυξάνω 49Π
 augur -uris (αρσ.) =

οιωνοσκοπος40
Augustus -i = ο
 Αύγουστος 10
auris -is (θηλ.) = αυτί 7Π
aurum -i = χρυσάφι 21,36
auspiciū -ii(i) = ορνι-
 θομαντεία, οιωνός 35E
aut (σύνδ. διαζ.) ή **aut** ...
 aut = είτε ... είτε 17
autem (σύνδ. αντιθ.) = δέ.
 πάλι, εξάλλου 19
auxilium -ii(i) = βοήθεια
avaritia -ae = πλεονεξία,
 απληστία 4
ave! = χαίρε! 29
aversus -a -um (μτχ. παθ.
 πρκ. του **averto**) = γυρι-
 σμένος ανάποδα 18
averto, -verti, -versum,
 -vertēre, 3 = βγάζω
 κάποιον από το δρόμο
 του 39
avis -is (θηλ.) = πουλί 29
barbarus -a -um = βάρ-
 βαρος 1
beāte (επίρρ.) = ευτυχι-
 σμένα
Belgae -ārum = οι Βέλ-
 γοι, η χώρα των Βέλγων 7
bellum -i = πόλεμος 4
bellus -a -um = καλός,
 ωραίος 5E
belua -ae = άγριο ζώο,
 κήτος 3
bene (επίρρ.) = καλά 23

beneficiū -ii(i) =
 ευεργεσία 4
benevolentia -ae =
 εύνοια, ευμένεια, καλή
 θέληση 44
bibo, **bibi**, -ēre, 3 = πίνω
 4E
bibliopōla -ae (αρσ.) =
 βιβλιοπώλης 45E
bini -ae -a (διανευ.
 αριθμ.) = ανά δύο 27E
bonus -a -um = καλός
 6,27Π· **boni** -ōrum = οι
 καλοί πολίτες 22
bos, **bovis** (αρσ. και θ.) =
 βόδι 18
Brennus -i = ο Βρέννος 21
brevis -is -e = σύντομος 8Π
breviter (επίρρ.) σύντομα,
 με λίγα λόγια 26Π
Brutus: **L. Iunius**
Brutus = ο Λεύκιος
 Ιούνιος Βρούτος 9,22
Brutus: **M. Iunius**
Brutus = ο Μάρκος
 Ιούνιος Βρούτος 49
Cacus -i = ο Κάκος 18.
cado, **cecīdi**, **casum**,
cadēre, 3 = πέφτω 20Π,43
Caecilia -ae = η Καικιλία 38
Caecilīanus -i = ο Καικι-
 λιανός 5E
Caecīna -ae βλ. **Paetus**
caedes -is (θηλ.) =
 σφαγή 7
Caediciānus -i = ο

Καιδικιανός 34Ε
 caedo, cecīdi, caesum,
 caedēre, 3 = κόβω 20Π
 caelum -i = ουρανός 10
 Caesar -aris: C. Iulius
 Caesar = ο Γάιος
 Ιούλιος Καίσαρας 7,33
 Caesar -aris: Caesar
 Augustus = ο Καίσαρας
 Αύγουστος 10
 calcar -āris = σπηρούνι
 8Π
 calceus -i = (υ)πόδημα,
 μποτίνι 3
 Caligula -ae = ο Καλι-
 γούλας 20
 calix -icis (αρσ.) = πο-
 τήρι 4Ε
 calvus -a -um = φα-
 λακρός 47
 Camillus -i: M. Furius
 Camillus = ο Μάρκος
 Φούριος Κάμιλλος 21,22
 Campania -ae = η
 Καμπανία 5
 campus -i = πεδιάδα 49Π
 Cannae -ārum = οι
 Κάννες 11
 Cannensis -is -e = των
 Καννών, από τις Κάννες 11
 canthus -i = κανθός (σιδε-
 ρένιο στεφάνι τροχού) 33Ε
 canis -is = σκύλος 43Π
 canus -a -um = άσπρος·

ασπρομάλλης 47
 capillus -i και capilli
 -ōrum = τα μαλλιά 3Ε
 capio, cēpī, captum,
 capēre, 3* = πιάνω
 8,14Π· συλλαμβάνω 34
 Capitōlium -ii(i) = το
 Καπιτώλιο, 21
 captīvus -a -um =
 αιχμάλωτος 43
 caput -itis (ουδ.) =
 κεφάλι· θανατική ποινή 14
 carcer -eris (αρσ.) =
 φυλακή 19
 caritas -ātis (θ.) = αγάπη,
 στοργή 44
 carmen -inis (ουδ.) =
 ποίημα 9Ε
 caro, carnis (θηλ.) =
 κρέας 15
 Carthāgo -inis = η
 Καρχηδόνα 25
 Carthaginiensis -is -e =
 = Καρχηδόνιος (-ακός) 11
 carus -a -um = αγαπητός
 46
 caseus -i = τυρί 15
 Cassiope -es = η
 Κασσιόπη 3
 Cassius -ii(i): C. Cassius
 = ο Γάιος Κάσσιος 28Ε
 Cassius -ii(i): Cassius
 Parmensis = ο Κάσσιος
 από την Πάρμα 14
 castra -ōrum (μόνο πληθ.)

= το στρατόπεδο 7
casus -us = τυχαίο,
 απροσδόκητο γεγονός ή
 περιστατικό 20,37·
casu = κατά τύχη 45
catellus -i = σκυλάκι 12
Catilīna -ae: L. Sergius
Catilīna = ο Λεύκιος
 Σέργιος Κατιλίνας 19
catillus -i = πιάτο 36
Cato -ōnis: M. Porcius
Cato Censōrius = ο
 Μάρκος Πόρκιος Κάτωνας
 ο Τιμητής 25
cauda -ae = ουρά 18
causa -ae = αιτία 17
causidicus -i = δικη-
 γόρος 38E
cavea -ae = κλουβί 35E
caveo, cavi, cautum,
cavēre, 2 = προσέχω,
 φυλάγομαι 7,25
Cēpheus -i = ο Κηφέας 3
cēra -ae = κερί 8
cedo, cessi, cessum,
cedēre, 3 = παρα-
 χωρώ 38
celer -eris -ere = γρήγο-
 ρος 8Π,40
cēlriter (επίρρ.) = γρήγο-
 ρα 45
Celtiberia -ae = η Κελτι-
 βηρία 10A
cena -ae = δείπνο 23A, 26E
ceno, 1 = δειπνώ, γευμα-
 τίζω 36

censeo, censui, censum,
censēre, 2 = πιστεύω,
 νομίζω 46
centum (αριθμ.) = εκατό
 11E
cerno, crēvi, cretum*,
cernēre, 3 διακρίνω 16·
 κρίνω, αποφασίζω
certāmen -inis = αγώνας,
 μάχη 31
certe (επίρρ.) = βέβαια 43Π
certo, 1 = (συν)-
 αγωνίζομαι 4
certus -a -um = βέβαιος,
 σίγουρος 49
cerva -ae = ελάφι 48
cervīces -um (θηλ.) = τρά-
 χηλος, λαιμός 26
Charīnus -i = ο Χαρίνος
 3E
cheragra -ae = χειράγρα
 («χεράγρα») 31E
cibus -i = τροφή 23
Cicero -ōnis: M. Tullius
Cicero = ο Μάρκος
 Τύλλιος Κικέρωνας 19
Cicero -ōnis: Q. Tullius
Cicero = ο Κόιντος
 Τύλλιος Κικέρωνας 45
Cinna -ae = ο Κίννας 9E
circumdo, -dēdi,
-dātum, -dāre, 1 =
 περιβάλλω, τυλίγω 6E
circumsedeo, -sēdi,
-sessum, -sedēre, 2 =

περικυκλώνω 40
 cito (επίρρ.) = γρήγορα 26E
 civis, civis (αρσ.) =
 πολίτης
 civilis -is -e = εμφύλιος
 33
 civitas -ātis (θηλ.) =
 πολιτεία 6
 clades -is (θηλ.) =
 καταστροφή, συντριβή 11
 clamo, 1 = φωνάζω 37
 clamor-ōris (αρσ.) =
 κραυγή 49
 clarus -a -um = καθα-
 ρός, δυνατός 34· ένδοξος 5
 Claudius -ii(i) = ο
 Κλαύδιος 20,23
 claudo, clausi, clausum,
 claudēre, 3 = κλείνω 10
 clava -ae = ρόπαλο 18
 Cleobūlus -i = ο Κλεό-
 βουλος 5Π
 cocus -i = μάγειρας 15E
 coepi, απαρ. coepisse (ρήμ.
 ελλειπτ.) = άρχισα 18
 coetus -us (αρσ.) = συ-
 γγέντρωση, συνάθροιση 22
 cogitatio -ōnis = σκέψη,
 λογισμός 8
 cogito, 1 = σκέπτομαι,
 αναλογίζομαι 8,32
 cognosco, cognōvi,
 cognitum, cognoscere,
 3 = γνωρίζω 24
 cogo, coēgi, coactum,
 cogēre, 3 = συγκαλώ 40

εξαναγκάζω 37,15Π
 cohibeo, -hibui, -hibi-
 tum, -hibēre, 2 = συγ-
 κρατώ 23
 cohors -rtis (θηλ.) =
 κοόρτη 16
 collaudo (conlaudo), 1 =
 εξυμνώ, επαινώ 10Π
 collis -is (αρσ.) = λόφος 7
 colloco (conloco), 1 =
 εγκαθιστώ 7,10Π
 collum -i = λαιμός
 colo, colui, cultum,
 colēre, 3 = καλλιεργώ,
 λατρεύω 32· κατοικώ 41·
 σέβομαι 44
 comedo, -ēdi, -ēsum,
 -edēre(-esse), 3 =
 καταναλώνω, κατα-
 σπαταλώ 42E
 commilito -ōnis (αρσ.)
 = συστρατιώτης,
 σύντροφος 20
 comitatus -us (αρσ.) =
 συντροφιά, παρέα 11E
 committo, -mīsi,
 -missum, -mittēre, 3
 = συνάπτω 35E
 commodus -a um =
 κατάλληλος 32Π
 communis -is -e =
 κοινός 17
 comparo, 1 = συγκρίνω 3
 compello, -puli,
 -pulsum, -pellēre, 3 =
 συγκεντρώνω· αναγκάζω 10Π

compleo, 2 = συμπληρώνω
 11
 complector, -plexus
 sum, -plecti, αποθ.3 =
 αγκαλιάζω 26
 complexus -us (αρσ.) =
 αγκάλιασμα, αγκαλιά 12
 compōno, -posui,
 -positum, -ponēre, 3
 = τελειώνω τον πόλεμο
 (bellum) με συνθήκη 11

 πολλοί 34
 comprehendo, -hendi,
 -hensum, -hendēre, 3
 = συλλαμβάνω 16
 comprimo, -pressi,
 -pressum, -primēre, 3
 = περιορίζω, χαλιναγωγώ
 33
 concipio, -cēpi,
 -ceptum, -cipēre, 3*
 (cum + capio) = συλ-
 λαμβάνω, πιάνω 14
 concito, 1 = ξεσηκώνω 9
 concordia -ae = ομόνοια 4
 concutio, -cussi, ~
 -cussum, -cutēre, 3*
 (cum + quatio) = συ-
 νταράζω 14
 condemno, 1 = κατα-
 δικάζω 29Π
 condo, -didi, -ditum,
 -dēre, 3 = κτίζω 10
 condūco, -dūxi,

-ductum, -ducēre,
 3 = νοικιάζω 23
 confero, -tuli, -lātum,
 -ferre, 3 = συγκεντρώνω 35
 confīdo, -fīs sum,
 -fidēre, ημιαποθ. 3 =
 εμπιστεύομαι, έχω εμπιστο-
 σύνη, στηρίζομαι 25
 confirmo, 1 = επιβε-
 βαιώνω 14
 conformo, 1 = διαμορ-
 φώνω, διαπλάθω 32
 confugio, -fūgi,
 -fugēre, 3* = κατα-
 φεύγω 14
 confundo, -fūdi,
 -fūsum, -fundēre, 3
 = συγχέω
 confūsus -a -um =
 μπερδεμένος, σε αμηχανία 18
 coniungo, -iunxi,
 -iunctum, -iungēre, 3
 = συνάπτω 30Π
 coniuratio -ōnis (θηλ) =
 συνωμοσία 42
 coniurātus -i =
 συνωμότης 19Α
 coniūro, 1 = συνομωτώ 19
 coniunx (coniux) -ugis
 (αρσ. και θηλ.) = ο και η
 σύζυγος 43
 congredior, -gressus
 sum, -grēdi, αποθ. 3*
 = συγκροτούμαι, μονομα-
 χώ 31
 congruens -entis =

σύμφωνος 38
 conlaudo βλ. collaudo
 conloco βλ. colloco
 conloquor, -locūtus
 sum, -loqui, αποθ. 3 =
 συζητώ, κουβεντιάζω 48
 conor, αποθ. 1 = προσπα-
 θώ 18
 conscribo, -scripsi,
 -scriptum, -scribere, 3
 = γράφω 45
 conscripti (patres) =
 οι Συγκλητικοί 50
 consecro, 1 = αφιερώνω,
 προσφέρω 34
 consequor, -secūtus
 sum, -sequi αποθ. 3 =
 ακολουθώ 19· πετυχαίνω 41
 consequitur (απρόσ.) =
 προκύπτει· συνεπάγεται 46
 conservo, 1 = σώζω 40
 consido, -sēdi,
 -sessum, -sidēre, 3 (cum
 +sīdo) = κάθομαι («καθί-
 ζω τον εαυτό μου») 16
 consilium -iī(i) = σκέψη
 6· σχέδιο 45,49
 consisto, -stiti, -sistēre,
 3 = συνίσταμαι, βρίσκομαι,
 περιορίζομαι 15
 conspectus -us (αρσ.) =
 θέα, όψη 43
 conspicio, -spexi,
 -spectum, -spicēre, 3*
 (cum + specio) = βλέπω
 (πέφτει το βλέμμα μου) 45

constans -ntis =
 σταθερός 26Α
 constantia -ae = εγκαρ-
 τέρηση, σταθερότητα 26
 constituo, -stitui,
 -stitūtum -stituēre, 3
 = αναδιοργανώνω 33· απο-
 φασίζω 45
 consuetudo -inis (θηλ.)
 = συνήθεια 46Π
 consul -is (αρσ.) =
 ύπατος 9,19
 consulo, -sului, -sultum,
 -sulēre, 3 (+ δοτ. χαρ.) =
 φροντίζω 22
 consulto, 1 = φροντίζω για 4
 contemno, -tempsi,
 -temptum, temnēre, 3
 = περιφρονώ 36
 contendo, -tendi,
 -tentum, -tendēre, 3 =
 φιλονικώ 50
 contineo, -tinui,
 -tentum, -tinēre, 2
 (cum + teneo) = συγ-
 κρατώ· στερεώνω 6
 continenter (επίρρ.) = με
 εγκράτεια 30
 contingit, -tigit,
 -tingēre, απρόσ. 3 =
 συμβαίνει 46Π
 continuus -a -um =
 συνεχής, διαρκής 40Ε
 contra (πρόθ. + αιτ.) =
 ενάντια, αντίθετα σε 1·

contra (επίρρ.) = αντίθετα 43
contundo, -tudi,
 -tūsum, -tundēre, 3 =
 συντριβώ 10
convēnio, -vēni,
 -ventum, -venīre, 4
 = ταιριάζω 6E
converto, -verti,
 -versum, -vertēre, 3 =
 γυρίζω (κάποιον) προς τα
 πίσω 18
convīna -ae (αρσ. και θηλ.)
 = συνδαιτημόνας 5E
coopto, 1 = εκλέγω 10Π
corpiae -ārum (μόνον
 πληθ.) = στρατιωτικές
 δυνάμεις 11
cōpo- ōnis (= caupo
 -ōnis) = κάπελας 40E
cornu -us (ουδ.) = κέρατο
 13Π
corpus -oris (ουδ.) =
 σώμα 4
corrumpo-, -rūpi,
 -ruptum, -rumperēre, 3
 = διαφθείρω 35Π
corvus -i = κόρακας 29
Cotta -ae: Aurēlius
 Cotta = ο Αυρήλιος
 Κόττας 50
credo, credidi,
 creditum, credēre, 3
 = πιστεύω 24
creo, 1 = εκλέγω 15
cruciātus -us (αρσ.) =
 βάσανο 32

crudeliter (επίρρ.) = με
 σκληρότητα 42
cruentus -a -um = φονι-
 κός, αιματηρός 19
cubiculum -i = κρεβατο-
 κάμαρα 23
cultellus -i = μαχαίρα·
 ξυράφι, 49
culter -tri (αρσ.) =
 μαχαίρι 9
cum (σύνδ.) βλ. το Ευρετήριο
 των γραμματικών και
 συντακτικών φαινομένων
cum (πρόθ. + αφ.) με
cupide (επίρρ.) = με
 πάθος 34
cupiditas -ātis (θηλ.) =
 επιθυμία 31
cupidus -a -um (+ γεν.)
 = αυτός που επιθυμεί 29
cupio, cupīni (cupīi),
 cupītum, cupēre, 3*
 = επιθυμώ 11,14Π
cur (ερωτ. επίρρ.) = γιατί;
 12,43
cura -ae = έγνοια, φρο-
 ντίδα 1
curia -ae = το κτίριο της
 Συγκλήτου, το Βουλευτή-
 ριο, 25
Curius -ii(i): M'. Curius
 Dentātus = ο Μάνιος
 Κούριος Δεντάτος 22,36,41
curo, 1 = φροντίζω 4,45
curro, cucurri, cursum,
 currēre, 3 = τρέχω 12

custōdia -ae = φυλακή 28
 de (πρόθ. + αφ.) = για,
 από 14
 debeo, debui, debitum,
 debēre, 2 (de + habeo)
 = οφείλω, πρέπει 7
 debilis -is -e =
 αδύναμος, ανάπηρος 39
 decerpō, -cerpsi,
 -cerptum, -cerptēre, 3
 = κόβω 25
 decet, decuit, decēre, 2
 (απρόσ.) = αρμόζει 46
 Decius -ii(i):P. Decius
 Mus = Ο Πόπλιος
 Δέκιος Μύς 22
 decurro, -cucurri
 (-curri), -cursum,
 -currēre, 3 = τρέχω 28E
 dedecus -oris (ουδ.) =
 ντροπή 30
 dedo, -didi, -ditum,
 -dēre, 3 = παραδίδω 16
 dedūco, -dūxi,
 -ductum, -ducēre, 3
 =
 οδηγώ, φέρνω 28,37
 deinceps (επίρρ.) = στη
 συνέχεια 27
 deinde (επίρρ.) = έπειτα 23
 defero, -tuli, -lātum,
 -ferre, 3 = μεταφέρω 20
 deficio, -fēci, -fectum,
 -ficēre, 3* (de + facio)
 = χάνομαι, παθαίνω έκλει-
 ψη 13

defleo, -flēvi, -flētum,
 -flēre, 2 = κλαίω,
 θρηνώ 17A
 delectus -a -um =
 εκλεγμένος 4
 deleo, 2 = καταστρέφω, εξο-
 λοθρεύω 11· σκοτώνω 3
 delictum -i = έγκλημα 9
 deligo, -lēgi, -lectum,
 -ligēre, 3 = εκλέγω 9
 denique (επίρρ.) = τέλος 2
 deplōro, 1 = θρηνώ,
 κλαίω 1
 depōno, -posui,
 -positum, -ponēre, 3 =
 καταθέτω· αποβάλλω 25
 deporto, 1 = παίρνω μαζί
 μου 30
 deprehendo (deprendo),
 -prehendi, -prehensum,
 -prehendēre, 3 = συλ-
 λαμβάνω· πιάνω, ανακαλύ-
 πτω 47
 desero, -serui,
 -sertum, -serēre, 3 =
 εγκαταλείπω 35
 desertor -ōris (αρσ.) =
 λιποτάκτης 46
 desidero, 1 = επιθυμώ,
 μου λείπει κάτι 1
 desilio, -silui, -silīre, 4 =
 πηδώ κάτω 15
 desisto, -stiti, -sistēre, 3
 = σταματώ 37
 deterreo, -terrui,
 -territum, -terrēre, 2

= αποθαρρύνω 47
deus -i = θεός 3
deverto, -verti,
 -versum, -vertēre, 3
 (και devertor, -verti,
 -verti, ημιαποθ. 3) = κα-
 ταλύω (κάπου) 27
dexter -tra -um = δε-
 ξιός· **dextra** -ae = το
 δεξί χέρι 34
diaeta -ae = (θερινή)
 κατοικία 20
Diāna -ae = η Ἀρτεμη 8
Diaulus -i = ο Δίαυλος
 14E
dico, dixi, dictum,
 dicēre, 3 = λέγω 12·
 -pro aliquo = μιλάω υπέρ,
 υποστηρίζω κάποιον
dictātor -ōris (αρσ.) =
 δικτάτορας 21
dictum -i = λόγος 12
Didius βλ. Gallus
Dido -ōnis = η Διδώ 2
dies, diēi (αρσ.) = ημέρα
 14
difficilis -is -e = δύσκο-
 λος 26Π
diffluo, -flūxi, -flūctum,
 -fluēre, 3 = διααρρέω·
 καταλύομαι 33
dignitas -ātis (θηλ.) =
 κύρος 33
dignus -a -um = άξιος 26
dilābor, -lapsus sum,
 -lābi, αποθ. 3 = καταρ-

ρέω 33
diligentia -ae = φρο-
 ντίδα 28
diligo, -lexi, -lectum,
 -ligēre, 3 = αγαπώ 26
dilucide (επίρρ.) = με
 διαύγεια 41
dimicatio -ōnis (θηλ.) =
 αγώνας 32
dimico, 1 = αγωνίζομαι 11
Diodōrus -i = ο Διόδωρος
 31E
discēdo, -cessi, -cessum,
 -cedēre, 3 = αποχωρώ,
 σκορπίζομαι 16· φεύγω 17
discipulus -i = μαθητής,
 βοηθός 11E
disco, didici, discēre, 3
 = μαθαίνω 29
discrīmen -inis (ονδ.) =
 κίνδυνος 25
discurro, -curri (-cucur-
 ri), -cursum, -currēre,
 3 = τρέχω εδώ κι εκεί 20
displiceo, -plicui,
 -plicitum, -plicēre, 2
 (dis+placeo) = δυσα-
 ρεστώ 43E
disputo, 1 = μιλώ για,
 πραγματεύομαι 13
dissensio -ōnis (θηλ.) =
 διαφωνία 50
dissentio, -sensi,
 -sensum, -sentīre, 4
 = διαφωνώ 50
dissero, -serui,

-sertum, -serēre, 3 =
 διαλέγομαι, συζητώ 38E
 dissimilis -is -e =
 ανόμοιος 26Π
 dissimulo, 1 = προσποι-
 ούμαι ότι δεν 42,47
 di- (επίρρ.) = πολύ χρόνο
 23· για πολύ καιρό 21
 dives -itis = πλούσιος 35Π
 divido, divīsi, divīsum,
 dividēre, 3 = μοιράζω 21
 divitiae -arum (μόνον
 πληθ.) = πλουτη 36
 do, dedi, dātum, dāre,
 = δίνω 12·
 doceo, docui, doctum,
 docēre, 2 = διδάσκω 29·
 υποδεικνύω 48
 doleo, dolui, dolitum,
 dolēre, 2 = πονώ 3E
 dolor -ōris (αρσ.) = πόνος
 9· οργή 28
 dolus -i = δόλος 2
 domestici -ōrum (πληθ.)
 = οι δούλοι του σπιτιού 34
 dominus -i = κύριος,
 αφεντικό 24
 Domitius βλ. Afer
 domus -us (θηλ.) = σπίτι
 13Π,43·
 domi (στάση) = στο σπίτι,
 ' στην ιδιωτική ζωή 4
 domi bellique (militiae-
 que) = στην ειρήνη και
 στον πόλεμο
 domo (κίνηση από) = από

το σπίτι, από την πατρίδα
 13Π
 domum (κίνηση προς) =
 στο σπίτι (πατρίδα) 12,13Π
 donec (σύνδ. χρον.) =
 μέχρις ότου, ωςότου 47
 dono, 1 = δίνω, δωρίζω 30E
 donum -i = δώρο, 34,4Π
 dormio, 4 = κοιμάμαι 18
 dos, dotis (θηλ.) = προίκα
 35
 dubito, 1 = αμφιβάλλω 47
 duco, duxi, ductum,
 ducēre, 3 = οδηγώ 38·
 θεωρώ 32· εκτιμώ,
 υπολογίζω 29Π
 dum (σύνδ. χρον.) = ενώ,
 την ώρα που 20· μέχρι να 38·
 όσο 38
 dumtaxat (επίρρ.) =
 μόνον, τουλάχιστον 44
 duo, duae, duo (αριθμ.)
 = δύο 9,10
 durus -a -um = σκληρός,
 τραχύς, δύσκαμπος 27
 dux -cis (αρσ. και θηλ.) =
 αρχηγός, στρατηγός 11,21
 ebur -oris (ουδ.) =
 ελεφαντόδοντο 39
 ecce (επίρρ.) = ιδού, να 38E
 edīco, -dixi, -dictum,
 -dicēre, 3 = διατάζω
 να 31
 edo, ēdi, esum, edēre
 (esse), 3 = τρώγω 35E
 effemino, 1 = εκθηλύνω 15

efficio, -fēci, -fectum,
 -ficēre, 3* (ex+facio)
 = κατορθώνω 46· δημιουργ-
 γώ 39
 effigies -ēi = εικόνα,
 μορφή, «είδωλο» 14
 ego (προσ. αντ.) = εγώ 2Π,8
 egredior, -gressus sum,
 -grēdi, αποθ. 3* = βγαί-
 νω 23
 elābor, -lapsus sum,
 -lābi, αποθ. 3 = (ξε)γλυ-
 στρώ 49
 elephas -ntis (elephan-
 tus -i) = ελέφαντας 11
 emitto, -mīsi, -misum,
 -mittēre, 3 = αφήνω
 ελεύθερο 48
 emo, ēmi, emptum,
 emēre, 3 = αγοράζω 29
 enascor, -nātus sum,
 -nasci, αποθ. 3 =
 φυτρώνω 21E
 enim (αιτιολ. σύνδ.) =
 γιατί 6
 Ennius -i = ο Έννιος 24
 enoto, 1 = κρατάω σημειώ-
 σεις 8
 eo (είρρ.) = εκεί 16·
 τόσο 41Π
 eo, ii, itum, ire = πηγαίνω
 28Π
 ephippium -ii = εφίππιο,
 σέλα 15
 Erphesus -i = η Έφεσος 28
 Epicurēus -a -um =

επικούρειος 28
 epicus -a -um = επικός 5
 epistula -ae = επιστολή 1
 eques -itis (αρσ.) =
 ιππέας 16
 equester -stris -stre =
 ιππικός 15· proelium
 equestre = ιππομαχία
 equidem (είρρ.) = (εγώ)
 βέβαια 37
 equitātus -us (αρσ.) =
 ιππικό 16
 equus -i = άλογο 15
 erga (πρόθ. + αιτ.) = προς
 49
 ergo (σύνδ. συμπερ.) =
 επομένως 41
 erro, 1 = περιπλανιέμαι 8·
 κάνω λάθος 39Π
 et (σύνδ. συμπλ.) = και 1
 etiam (είρρ.) = επιπλέον,
 ακόμη, ακόμη και 17,19
 etiamsi (σύνδ. παραχ.) =
 ακόμη κι αν 37,40Π
 etsi (σύνδ. εναντ.) = αν και
 8,21,40Π
 euge (επιφ.) = εύγε 26E
 Euripides -is = ο
 Έυριπίδης 5Π
 Evander -ndri = ο
 Εύανδρος 18,41
 eventus -us (αρσ.) =
 έκβαση 31,46Π
 evertō, -verti,
 -versum, -vertēre, 3
 = καταστρέφω εντελώς 21

ex (πρόθ. + αφ.) = από 7
 excellens -ntis = έξοχος
 διακεκριμένος 32
 excipio, -cēpi,
 -ceptum, -cipēre, 3*
 (ex+cario) = δέχομαι
 24E
 excito, 1 = (ξε)σηκώνω 14·
 αποκαθιστώ 33
 exclāmo, 1 = αναφωνώ 24
 exclūdo, -clūsi,
 -clūsum, -cludēre, 3
 (ex+claudio) = κλείνω
 απέξω, διώχνω 20
 excrucio, 1 = βασανίζω 1
 exemplum -i =
 παράδειγμα 29
 exeo, -ii, -itum, -īre
 = βγαίνω 35E
 exercitus -us (αρσ.) =
 στρατός 13
 exigo, -ēgi, -actum,
 -igēre, 3 (ex+ago) =
 εισπράττω 35· απαιτώ 45E
 ex(s)ilium -ii(i) =
 εξορία 21
 eximius -a -um =
 εξαιρετικός 48
 existimo, 1 = νομίζω 14
 exitus -us (αρσ.) =
 έκβαση 37
 ex(s)pecto, 1 = περιμένω
 38
 expedio, 4 =
 απελευθερώνω 11
 expello, -puli, -pulsum,

-pellēre, 3 = διώχνω 19
 experior, -pertus sum,
 -perīri, αποθ. 4 =
 δοκιμάζω 49
 expeto, -petīvi (-petii),
 -petītum, -petēre, 3
 = επιδιώκω 32
 explico, 1 = αναπτύσσω,
 εκφράζω 39
 expugno, 1 = κυριεύω, 2
 ex(s)pīro, 1 = πεθαίνω,
 ξεψυχάω 2
 ex(s)ul -is (αρσ. και θηλ.)
 = εξόριστος 43
 exterreo, -terrui,
 -territum, -terrēre, 2
 = τρομοκρατώ 20
 extraho, -traxi,
 -tractum, -trahēre, 3
 = βγάζω (τραβώντας),
 τραβάω έξω 9,20·
 παρατείνω 47
 extrēmus -a -um =
 έσχατος 25
 ex(s)ulo, 1 = είμαι
 εξόριστος 1
 Fabia -ae = η Φαβία 20E
 Fabius -ii(i): Q. Fabius
 Maximus Cunctātor =
 ο Κόιντος Φάβιος Μάξιμος
 ο Μελλητής 11
 Fabricius -ii(i): C.
 Fabricius Luscinus
 = ο Γάιος Φαβρίκιος
 Λούσκινος 29,41
 facies -ēi = πρόσωπο 14

facilis -is -e = εύκολος 36·
 facile (επίρρ.) = εύκολα
 facio, fēci, factum,
 facēre, 3* = κάνω 24,
 14Π· εκτιμώ, υπολογίζω 29Π
 factum -i = πράξη 21
 fallax -ācis = απατηλός
 14A
 fallo, fefelli, falsum,
 fallēre, 3 = εξαπατώ
 fallor, falsus sum, falli, 3
 = κάνω λάθος 16E
 Falernus (ager) = ο
 Φαλερνός αγρός (περιοχή
 της Καμπανίας) 11
 fames -is (θηλ.) = πείνα
 46E
 familia -ae = οικογένεια
 30
 familiāris -is (αρσ.) =
 φίλος, γνωστός 17
 Fannius -ii(i) = ο
 Φάννιος 23E
 fateor, fassus sum,
 fatēri, αποθ. 2 = ομο-
 λογώ 42
 fatum -i = μοίρα,
 πεπωμένο 17
 febris -is (θηλ.) = πυρετός
 11E
 felicitas -ātis (θηλ.) =
 ευτυχία, καλή τύχη 30
 felix -īcis = ευτυχισμένος 35
 femina -ae = γυναίκα 9
 fero, tuli, latum, ferre
 = φέρνω 10Π· υπομένω 22·

fertur (γ' πρόσ.) = λέγεται 18
 ferox -ōcis = άγριος 8,10
 ferrum -i = σίδηρο·
 σιδερένιο εργαλείο (όπλο) 49
 fessus -a -um =
 κουρασμένος 18
 festino, 1 = βιάζομαι 50E
 festivus -a -um =
 πρόσχαρος 26
 ficus -i και ficus -us
 (θηλ.) = σύκο 25· συκιά
 48E
 feteo (foeteo), fetēre, 2
 = βρωμάω, μυρίζω άσχημα
 16E
 Fidentinus -i = ο
 Φιδεντίνος 1E
 fides -ēi = πίστη 14·
 εμπιστοσύνη 44· εμπορική
 πίστη 33
 fiducia -ae = εμπιστοσύνη
 αυτοπεποίθηση 13· πίστη 44
 fidus -a -um = πιστός 44
 filia -ae = θυγατέρα 3
 filiola -ae = κορούλα 12
 filius -ii = γιός 102Π
 fingo, finxi, fictum,
 fingēre, 3 = πλάθω,
 κατασκευάζω 17· vultum
 fingo = προσποιούμαι 17
 finis -is (αρσ.) = τέλος 10·
 σύνορο 43
 fio, factus sum, fieri =
 γίνομαι 16· fit (απρόσ.) =
 συμβαίνει 46
 Flaccus -i = ο Φλάκκος 31E

flagitium -ii(i) = όνειδος,
 ντροπή 30
flumen -inis (ουδ.) =
 ποτάμι 15
fluvius -ii = ποτάμι 18
focus -i = εστία, φωτιά 36
fons -ntis (αρσ.) = πηγή 6
foras (επίρρ.) = προς τα
 έξω 18
foris -is (συνηθ. πληθ.
 fores -ium) (θηλ.) =
 πόρτα 20
fore = απαρ. μέλλ. του sum
 27
forma -ae = σχήμα,
 ομορφιά 3
forte (επίρρ.) = τυχαία 34·
 ίσως 44
fortis -is -e = ανδρείος,
 δυνατός 22
fortiter (επίρρ.) = γενναία
 15A
fortuitus -a -um = τυχαίος
 12
fortūna -ae = τύχη 1
foveo, fovi, fotum,
 fovere 2 = θάλλω,
 περιβάλλω με αγάπη 5
fretus -a -um (+ αφ.) =
 αυτός που έχει πεποιθήση,
 εμπιστοσύνη 18
frigidus -a -um =
 παγωμένος 15
fructus -us (αρσ.) = καρ-
 πός, ωφέλεια, κέρδος 13Π, 22
frugalitas -ātis (θηλ.) =

ολιγάρκεια 36
frumentum -i =
 δημητριακά, σιτάρι 7
frustra (επίρρ.) = μάταια
 11
fuga -ae = φυγή 16
fugio, fūgi, fugitum*,
 fugere, 3* = φεύγω
 16, 14Π· αποφεύγω 41
fugitivus -i = δραπέτης,
 φυγάς 28
fugo, 1 = τρέπω σε φυγή 31
fuit = βλ. sum
fundamentum -i =
 θεμέλιο 6
Fundānus -i: C.
 Minucius Fundānus
 = ο Γάιος Μινύκιος
 Φουνδανός 26
fundo, 1 = θεμελιώνω,
 ιδρύω 2
fundo, fudi, fustum,
 fundere, 3 = χύνω·
 τρέπω σε φυγή 35
funero, 1 = κηδεύω 35
funus -eris (ουδ.) =
 κηδεία 23
furor -ōris (αρσ.) =
 μανία 37
Gabba -ae = ο Γάββας
 37, 39E
Galba -ae: Servius
 Sulpicius Galba = ο
 Σέρβιος Σουλπίκιος Γάλβας 50
Gallus -i: Sulpicius
 Gallus = ο Σουλπίκιος

Γάλλος 13
 Gallus -i: Didius Gallus
 = ο Δίδιος Γάλλος 41E
 Galli -ōrum = οι Γαλάτες
 21
 Gallia -ae = η Γαλατία 11
 gaudeo, gavīsus sum,
 gaudēre, ημιαποθ. 2 =
 χαίρομαι 3,24Π
 gelidus -a -um =
 παγωμένος 1
 gelo, 1 = παγώνω 11E
 gens, gentis (θηλ.) = λαός,
 έθνος 11
 genu -us (ουδ.) = γόνατο
 genus -eris (ουδ.) =
 γένος, καταγωγή 6Π,19
 Germāni -ōrum = οι
 Γερμανοί 15
 gero, gessi, gestum,
 gerēre, 3 = – bellum
 διεξάγω 12· –rem μάχομαι
 16· διοικώ 32
 Gēryon -ōnis
 (Geryōnes -ae) = ο
 Γηρυόνης 18
 gigno, genui, genitum,
 gignēre, 3 = γεννώ 27
 gladius -ii = ξίφος 16
 gloria -ae = δόξα 5
 gloriōr, αποθ. 1 = καυχιέ-
 μαι 24E
 gracilis -is -e = ραδινός,
 ισχνός 26Π
 gradior, gressus sum,
 gradi, αποθ. 3* = βαδίζω.

14Π,16Π
 Graecia -ae = η Ελλάδα
 2A
 Graecus -i = ο Έλληνας 2
 grandis -is -e = μεγάλος
 27
 gratia -ae = συμφιλίωση
 35· χάρη, εύνοια, 44
 gratulatio -ōnis (θηλ.) =
 έκφραση συγχαρητηρίων 30
 gratus -a -um =
 ευχάριστος 28
 gravis -is -e = δεινός,
 σπουδαίος 13E
 gravitas -ātis (θηλ.) =
 σεμνότητα, σοβαρότητα 26
 graviter (επίρρ.) = βαριά
 19· με σοβαρότητα,
 με κύρος, 50
 grex, gregis (αρσ.) =
 κοπάδι 18
 habeo, habui, habitum,
 habēre 2 = έχω 3·
 θεωρώ 5,15
 hamus -i = αγκίστρι
 12E
 Hannibal -alis = ο
 Αννίβας 11
 hasta -ae = δόρυ 3
 haud (επίρρ.) = non
 = όχι 44Π
 Hercules -is(i) = ο
 Ηρακλής 18
 heres -ēdis (αρσ. και θηλ.)
 = κληρονόμος 10E
 heri (επίρρ.) = χτές 14A

Hermæum -i = το
 Ερμαίο 20
hesternus -a -um =
 χθεσινός 16Ε
heus (επιφ.) = έϊ! 28Ε
hiberna -ōrum (μόνον
 πληθ.) = χειμερινό στρατό-
 πεδο 7
hic, haec, hoc (αντ. δεικτ.)
 = αυτός 7,9Π
hiemo, 1 = ξεχειμωνιάζω 7
hiems -emis (θηλ.) =
 χειμώνας
hinc (επίρρ.) = από εδώ 20
Hispania -ae = η
 Ισπανία 11
homo -inis (αρσ. και θηλ.)
 = άνθρωπος 14
Homērus -i = ο Όμηρος
 35
honestas -ātis (θηλ.) =
 τιμή, δόξα 32
honestus -a -um = τιμη-
 μένος· ευπρεπής, αξιοπρε-
 πής 41
honōro, 1 = τιμώ 5
honus (honor) -ōris
 (αρσ.) = τιμή 30
Horatii = οι Οράτιοι 41
horrendus -a -um =
 φρικτός 14
hortor, αποθ. 1 =
 παρακινώ, προτρέπω 32Π
hostia -ae = σφάγιο για
 θυσία 3
hostis -is (αρσ. και θηλ.)

= εχθρός 7· αντίπαλος 31
humilis -is -e = ταπεινός
 26Π
iaceo, iacui, iacitum*,
iacēre, 2 = κείμαι,
 βρίσκομαι 5
iam (επίρρ.) = πια, κιόλας,
 ήδη 9,21
ianua -ae = πόρτα 24
ibi (επίρρ.) = εκεί 2,14
idcirco (επίρρ.) = γι' αυτό
 (το λόγο) 36Ε
idem, eadem, idem (αντ.
 δεικτ.) = ο ίδιος 14
idoneus -a -um =
 κατάλληλος 32Π
ignominia -ae = ατιμία,
 ατίμωση 43Ε
ignōro, 1 = αγνοώ 23
Ilia -ae = η Ιλία, η Ρέα 10
ille -a -ud (αντ. δεικτ.) =
 εκείνος 2Π,9
illíc (επίρρ.) = εκεί 21
Illyricum -i = το Ιλλυρι-
 κό 23
illustris -is -e =
 λαμπρός, ένδοξος 13
imāgo -inis (θηλ.) =
 εικόνα 32
imitor, αποθ. 1 = μιμούμαι,
 22
immatūrus -a -um =
 πρόωρος 43
immensus -a -um =
 τεράστιος, πολύ μεγάλος 21
immineo, -minēre, 2 =

πλησιάζω απειλητικά 42
 immortalis -is -e =
 αθάνατος 22
 impedio, 4 = εμποδίζω
 47Π
 impendo, -pendi,
 -pensum, -pendere, 3
 = ξοδεύω 29
 imperator -ōris (αρσ.)
 = στρατηγός 13· αυτοκρά-
 τορας 20
 imperitus -a -um =
 άπειρος 39
 imperium -ii(i) =
 · εξουσία 9,10
 impero, 1 (+ δοτ.) =
 διατάζω 7
 impetro, 1 = κατορθώνω
 κάτω 23
 impetus -us (αρσ.) =
 ορμή 33
 impleo, -plēvi,
 -plētum, -plēre, 2 =
 συμπληρώνω 26
 impōno, -posui,
 -positum, -ponere, 3
 = επιβάλλω 10· βάζω επάνω
 10Π· επιβιβάζω 23
 importo, 1 = εισάγω,
 φέρνω μέσα 7
 impotens -ntis = ανίκανος
 να κυριαρχηθεί, αχαλίνωτος
 37
 improbus -a -um =
 αχρείος 19
 impudens -entis =

αναιδής 24
 in (πρόθ. + αφ.) = σε
 (στάση) 1· επίσης δηλώνει,
 χρόνο, κατάσταση,
 αναφορά, τρόπο κτλ.
 in (πρόθ. + αιτ.) = προς
 (κίνηση) 2· επίσης δηλώνει
 χρόνο, εναντίωση,
 τρόπο κτλ.
 inauditus -a -um =
 ανήκουστος, πρωτά-
 κουστος 41
 incendo, -cendi,
 -censum, -cendere 3
 = ανάβω, εξάπτω,
 ερεθίζω 17Π
 incertus -a -um =
 αβέβαιος 44Π
 incipio, -cēpi,
 -ceptum, -cipere, 3*
 (in + capio) =
 αρχίζω 1E
 incitamentum -i =
 ερέθισμα, 8
 incito, 1 = παρακινώ
 κάποιον 29
 inclāmo, 1 = φωνάζω 14
 incola -ae = κάτοικος 1
 incommodum -i =
 συμφορά 29E
 incredibilis -is -e =
 απίστευτος 17
 incumbo, -cubui,
 -cubitum, -cumbere 3
 = στηρίζομαι, πέφτω πάνω
 σε 13E

inde (επίρρ.) = από εκεί
28

indiciū -ii(i) = από-
δειξη, τεκμήριο 49

indignor, αποθ. 1 =
αγανακτώ 24

indūco, -duxi,
-ductum, -ducere, 3 =
εισάγω· φέρνω κάτι για
συζήτηση 47

ineptus -a -um =
άκαιρος, ανόητος 36,41

iners -rtis = νωθρός,
άπραγος 15

infelicitē (επίρρ.) = στη
δυστυχία 35

infelix -īcis =
δυστυχισμένος 43

infestus -a -um =
εχθρικός 18

infidus -a -um =
άπιστος, αβέβαιος,
ψεύτικος 44

infirmus -a -um =
αδύναμος 4

ingeniōsus -a -um =
ευφυής 36E

ingens -ntis = πελώριος,
φοβερός 10

ingredior, -gressus sum,
-gredi, αποθ. 3* =
μπαίνω μέσα, εισέρχομαι,
εισβάλλω 43

inhaereo, -haesi,

-haesum, -haerere, 2
(+ δοτ.) = προσκολλιέμαι,
κρεμίζομαι από 26

iniuria -ae = αδικία 1·
προσβολή 9A

iniussu (+ γεν.) = παρά τη
διαταγή (κάποιου) 31

innumerabilis -is -e =
αμέτρητος 22

inopia -ae = έλλειψη 7·
φτώχεια 50

inops -opis (+ γεν.) =
αυτός που έχει έλλειψη
από κάτι 44

inquam (ρημ. ελλειπτ.) =
λέγω 12

inscius -a -um = αυτός
που δε γνωρίζει 21Π

insero, -sēvi, -situm,
-serere, 3 = σπείρω,
φυτεύω 48E

insidiator -ōris =
συνωμότης, δολοφόνος 20

insidiae -ārum (μόνον
πληθ.) = ενέδρα, δόλος 2

insolens -ntis =
ασυνήθιστος 41

instinguo, -stinxi,
-stinctum, -stinguere,
3 = παρορμώ, κατευθύνω
48

instituto, -stitui,
-stitutum, -stituere, 3
= διδάσκω 29

- insto**, -stīti, -stāre, 1 =
 ασκώ πίεση 40
integer -gra -grum =
 υγιής, αρτιμελής 39
intellegenter (επίρρ.) =
 με εξυπνάδα 26
intellego (intelligo),
 -lēxi, -lectum,
 -legēre, 3 =
 καταλαβαίνω 41,42
intendo, -tendi,
 -tentum (-tensum),
 -tendēre, 3 = κατευθύ-
 νομαι 42
inter (πρόθ. + αιτ.) =
 μεταξύ 4
intercipio, -cēpi,
 -ceptum, -cipēre, 3* =
 αρπάζω κάτι πριν φθάσει
 στον προορισμό του 45
intereo, -ii, -itum,
 -īre = καταστρέφομαι,
 εξαφανίζομαι 32E
interest, interfuit,
 interesse (απρόσ. + γεν.)
 = (με) ενδιαφέρει 29
interficio, -fēci,
 -fectum, -ficēre, 3*
 (inter + facio) =
 σκοτώνω 9
interimo, -ēmi,
 -emptum, -imēre, 3
 (inter + emo) =
 εξολοθρεύω 21
interpōno, -posui,
 -positum, -ponēre, 3
 = παρεμβάλλω 43E
interpretes -pretis (αρσ. και
 θηλ.) = ερμηνευτής 6
interrogo, 1 = ρωτώ 8,14·
 ζητώ τη γνώμη κάποιου 40
intervenio, -vēni,
 -ventum, -venīre, 4 =
 παρεμβαίνω, εμφανίζομαι
 απρόοπτα 47
intra (προθ. + αιτ.) = μέσα
intro, 1 = μπαίνω 23
intromitto, -mīsi,
 -missum, -mittēre, 3
 = βάζω μέσα 34
introrumpo, -rūpi,
 -ruptum, -rumpēre,
 3 = εισβάλλω 48
intueor, -tuitus sum,
 -tuēri, αποθ. 2 = ατενίζω,
 κοιτάζω 32
intus (επίρρ.) = μέσα 24
invādo, -vāsi, -vāsum*,
 -vadēre, 3 = εισχωρώ,
 καταλαμβάνω, πιάνω 13
invenio, -vēni,
 -ventum, -venīre, 4 =
 βρίσκω 9
investigo, 1 = αναζητώ
 τα ίχνη 28
invītus -a -um =
 αντίθετος, παρά τη θέληση
 21A
ipse, ipsa, ipsum (αντ.
 δεικτ. -οριστ.) = ο ίδιος

8,9Π· me ipsum = τον
 εαυτό μου 9
 ira -ae = οργή 43
 irātus -a -um =
 οργισμένος 3
 is, ea, id (αντ. δεικτ. –
 επαναλ.) αυτός 4,5Π
 iste, ista, istud (αντ. δεικτ.)
 = αυτός 2E
 ita (επίρρ.) = έτσι, τόσο 23
 Italia -ae = η Ιταλία
 2,5Π,10,11
 itaque (σύνδ. συμπερ.) =
 επομένως, λοιπόν 25
 iter, itineris (ουδ.) =
 πορεία
 iterum (επίρρ.) = για
 δεύτερη φορά, ξανά 12,14
 iubeo, iussi, iussum,
 iubēre 2 = διατάζω 7,15Π
 iucundus -a -um =
 ευχάριτος 27
 iudex -icis (αρσ.) =
 δικαστής 6
 iudicium -ii(i) = το δικα-
 στήριο, η δικαιοσύνη 33
 iudico, 1 = κρίνω
 Iulia -ae = η Ιουλία 47
 Iūlus -i = ο Ίουλος 10
 Iuno (-ōnis) = η Ήρα 21Π
 iuro, 1 = ορκίζομαι 18E
 ius, juris (ουδ.) = το δίκαιο
 21· aequo iure = ακριβο-
 δίκαια
 iustitia -ae = δικαιοσύνη 4
 iuvenis -is (αρσ. και θηλ.)

= νέος 35Π
 iuvo, iuvi, iutum, iuvāre,
 1 = βοηθώ 4A
 labor -ōris (αρσ.) =
 μόχθος, ταλαιπωρία 30
 lac, lactis (ουδ.) = γάλα 15
 lacesso, lacessīvi,
 lacessītum, lacessēre,
 3 = προκαλώ κάποιον σε 31
 lacrima -ae = δάκρυ 9
 laedo, laesi, laesum,
 laedēre, 3 = βλάπτω,
 προσβάλλω 9
 lana -ae = μαλλί 3E
 languo, languēre, 2 =
 είμαι αδιάθετος 11E
 lateo, latui, latēre, 2 =
 κρύβομαι 20
 Latīnus, -a -um =
 Λατινικός, Λατίνος 31,32
 laudo, 1 = επαινώ 30
 laus, laudis (θηλ.) =
 έπαινος 30
 Lavinium -ii(i) = το
 Λαβίνιο 10
 lavo, lavi, lautum
 (lavātum), lavāre, 1 =
 πλένω 15
 lectito, 1 = διαβάζω συχνά
 (με προθυμία, με προσοχή)
 26
 legatio -ōnis (θηλ.) =
 πρεσβεία 36
 legātus -i = διοικητής
 λεγεώνας 7· ύπαρχος 13·
 πρέσβης, απεσταλμένος 16

legio -ōnis (θηλ.) =
 λεγεώνα 7
 lego, lēgi, lectum,
 legēre, 3 = διαβάζω 27·
 μαζεύω, βγάζω 47
 Lemovīces -um = οι
 Λεμόβικες (έθνος της
 Γαλατίας) 16
 Lentuli -ōrum = οι
 Λέντουλοι 32E
 lex -gis (θηλ.) = νόμος 6
 libellus -i = βιβλίο 1E
 libenter (επίρρ.) =
 πρόθυμα 6
 līber -era -erum =
 ελεύθερος 6
 līber -bri = βιβλίο 5
 līberālis -is -e = που
 ταιριάζει σε άνθρωπο
 ελεύθερο, ελευθέριος 13
 līberi -ōrum (μόνο πληθ.)
 = τα παιδιά («τέκνα») 43
 lībero, 1 = ελευθερώνω 3
 lībertas -ātis (θηλ.) =
 ελευθερία 6
 libīdo -inis (θηλ.) =
 πάθος 33
 licet, licuit (licitum est),
 licēre, 2 (απρόσ.) =
 επιτρέπεται, είναι δυνατό 8
 licet (σύνδ. εναντ. - παραχ.)
 = αν και· και αν 40
 Licinus -i = ο Λίκινος 28
 ligneus -a -um = ξύλινος
 36
 Liternum -i = το Λίτερνο
 της Καμπανίας 34

litigo, 1 = ενάγω (δικαστ.)
 31E
 litterae -ārum = τα
 γράμματα, η λογοτεχνία 32·
 επιστολή 28
 locuples -plētis =
 πλούσιος 36
 locus -i = τόπος 5· σημείο 37
 longus -a -um = μακρύς,
 μακρόχρονος 26
 loquor, locūtus sum,
 loqui, αποθ. 3 = μιλώ 41
 Lucrētia -ae = η
 Λουκρητία 9
 ludo, lusi, lusum,
 ludēre, 3 = παίζω 26
 lumen -inis (ουδ.) =
 φως 32
 luna -ae = σελήνη 13
 lupa -ae = λύκαινα 10
 lupus -i = λύκος 43Π
 luscus -a -um =
 μονόφθαλμος 2E
 Lusitānus -i = ο Λουζι-
 τανός, κάτοικος της σημερι-
 νής Πορτογαλίας 48
 lux -cis (θηλ.) = φως·
 in lucem = ως το πρωί
 16E
 luxuria -ae = τρυφή,
 πολυτέλεια 30
 mado, madui, madēre,
 2 = είμαι μούσκεμα 40E
 maestus -a -um =
 περίλυπος 9
 magis (επίρρ.) = πιο πολύ
 magistra -ae = δασκάλα·

σύμβουλος 50
magister -stri =
 δάσκαλος 5
magistrātus -us = οι
 αρχές, οι άρχοντες 6,15
magnificus -a -um =
 μεγαλόπρεπος, γενναιόδω-
 ρος 4
magnitūdo -inis (θηλ.) =
 μέγεθος 14
magnopere (επίρρ.) =
 πολύ 27Π
magnus -a -um =
 μεγάλος 8, 2Π, 27Π
mala -ōrum = τα δεινά, οι
 συμφορές 39
male (επίρρ.) = κακά,
 άσχημα 1E
malevolentia -ae =
 κακοβουλία 50
malevolus -a -um =
 φθονερός, κακός 29E
maīo, malui, malle =
 προτιμώ 36
malus -a -um = κακός
 27Π,50
maneo, mansi, mansum,
manēre, 2 = (περι)μένω 43
manes -ium (μόνον πληθ.)
 = οι ψυχές των νεκρών 26
Manliānus -a -um =
 του Μανλίου 42
Manlius -ii(i): T.
 Manlius = ο Τίτος
 Μάνλιος 31
Manlius -ii(i): C.

Manlius = ο Γάιος
 Μάνλιος 42
manus -us (θηλ.) = χέρι
 13Π
Marcella -ae βλ. Minicia
Marcellīnus -i = ο
 Μαρκελλίνος 26
mare -is (ουδ.) = θάλασσα
 8Π, 35E
Marius -ii(i): C. Marius
 = ο Γάιος Μάριος 40
marīnus -a -um =
 θαλάσσιος 3
marītus -i = σύζυγος (ο) 9
marmor -oris (ουδ.) =
 μάρμαρο 39
Martius -a -um = του
 (θεού) Άρη 10
materia -ae
 (materies -ēi) = ύλη,
 υλικό 14Π,39
matertera -ae = θεία
 (από τη μητέρα) 38
matrimonium -ii(i) =
 γάμος 38
matronālis -is -e = που
 ταιριάζει σε δέσποινα
 (matrōna) 26
matūre (επίρρ.) = πρόωρα
 47
matūrus -a -um =
 ώριμος 27
maxilla -ae = σαγόνι
 (μάγουλο) 19E
maximus -a -um (υπερθ.
 του magnus) = πάρα

πολύ μεγάλος 4
 medeor, medēri, αποθ. 2
 (+ δοτ.) = γιατρεύω 33
 medicus -i (αρσ.) =
 γιατρός 14E
 mehercule (επιφ.) = μα
 τον Ηρακλή! 35
 memorabilis -is -e =
 αξιομνημόνευτος 39
 memoria -ae = μνήμη,
 υστεροφημία 30
 meminī, meminisse (ρην.
 ελλειπτ.) = θυμάμαι 25
 mendacium -ii(i) =
 ψέμα 47
 Menēnius Agrippa = ο
 Μενήνιος Αγκρίππας 35
 mens -ntis (θην.) = νους 6
 mensis -is (αρσ.) =
 μήνας 28
 mentio -ōnis (θην.) =
 μνεία 47
 mentior, αποθ. 4 = λέω
 ψέματα 24
 mercātor -ōris (αρσ.) =
 έμπορος 15,17
 mercenarius -ii =
 μισθωτός εργάτης 35
 mereo, merui, meritum,
 merēre, 2 = αξίζω·
 (stipendia) mereo
 υπηρετώ στο στρατό 30
 meridies -ēi (αρσ.) =
 μεσημέρι 14Π
 merum -i(vinum) =
 ανέρωτο κρασί 16E

Metellus -i = ο Μέτελλος
 38
 metuo, metui, metūtum,
 metuēre, 3 = φοβάμαι 44
 metus -us (αρσ.) = φόβος
 13
 meus -a -um (αντ. κτητ.)
 = δικός μου 2Π,12
 miles -itis (αρσ.) =
 στρατιώτης 7
 militāris -ris -e =
 στρατιωτικός 16
 mille (ακλ. πληθ.
 milia -ium) = χίλιοι, 29
 minax -ācis =
 απειλητικός 43
 Minerva -ae = η Αθηνά 8
 Minicia Marcella = η
 Μινικία Μαρκέλλα 26
 minime (επίρρ.) =
 ελάχιστα, καθόλου 43Π
 minimus -a -um (υπερθ.
 του parvus) = ελάχιστος 4
 minister -tri =
 θεράποντας, υπηρέτης 6
 minitor, αποθ. 1 =
 απειλώ 40
 minor -us (συγκρ. του
 parvus) 26· minor natu
 = μικρότερος στην ηλικία 27
 minus (επίρρ.) = λιγότερο
 mirabilis -is -e =
 θαυμαστός, παράδοξος,
 περίεργος 20
 miror, αποθ. 1 = θαυμάζω
 36

mirus -a -um =
 θαυμαστός, περίεργος 37E
miser -era -erum =
 άθλιος, δυστυχής,
 αξιοθρήνητος 37
miseret, miseruit,
miserēre, 2 (απρόσ.) =
 λυπάμαι 29Π
miseria -ae = δυστυχία 1
miseror, αποθ. 1 =
 οικτείρω, κλαίω, θρηνώ, 17·
 λυπάμαι (κάποιοι) 35
Mistyllus -i = ο
 Μιστύλλος 15E
Mithridātes -is = ο
 Μιθριδάτης 46E
mitis -is -e = γινωμένος,
 γλυκός 27
mitto, misi, missum,
mittere, 3 = στέλνω·
 ρίχνω 13
modeste (επίρρ.) = με
 σεμνότητα 26
modestus -a -um =
 σεμνός, κόσμιος 41
modus -i = τρόπος 9
moenia -ium (μόνον πληθ.)
 = τείχη 10
molior, αποθ. 4 = μηχανεύ-
 ομαι, σχεδιάζω 49
mollis -is -e = μαλακός
 27· επιεικής 42
moneo, monui,
monitum, monēre, 2
 = συμβουλεύω, καθοδηγώ 45
mons -ntis (αρσ.) =

βουνό 6Π,8
monstrum -i = θέαμα
 παράξενο και φοβερό 13
monumentum -i =
 μνημείο, τάφος 5
mora -ae = χρονοτριβή,
 καθυστέρηση 38
morior, mortuus sum,
mori, αποθ. 3* = πεθαίνω
 20,14Π, 16Π
mors, mortis (θηλ.) =
 θάνατος
mortālis -is -e = θνητός 22
mortuus -i = νεκρός 14
mos, moris (αρσ.) = συνή-
 θεια, έθιμο 38,46Π· **mores**
 = ήθη, θεσμοί 10
motus -us (αρσ.) =
 κίνηση 13
moveo, movi, motum,
movēre 2 = κινώ 3·
 -arma παίρνω τα όπλα,
 στασιάζω
mox (επίρρ.) = έπειτα,
 αργότερα 27
Mucius -ii(i): **P. Mucius**
 = ο Πόπλιος Μούκιος 29E
mugio, 4 = μουγκρίζω 18A
mugītus -us (αρσ.) =
 μουγκρητό 18
multitūdo -inis (θηλ.) =
 πλήθος
multo, 1 = τιμωρώ 31
multo (επίρρ.) = πολύ 27Π
multum (επίρρ.) = πολύ 27Π
multus -a -um = πολύς
 5,27Π

mundus -i = κόσμος 46
munio, 4 = οχυρώνω 10
munus -eris (ουδ.) =
 δώρο 12E
Murēna -ae: **Licinius**
Murēna = ο Λικίνιος
 Μουρήνας 30
murēna -ae = μύραινα
 (ψάρι) 27E
murus -i = τοίχος, τείχος·
 συνήθ. **muri** -ōrum =
 τείχη
Mūsa -ae = η Μούσα 1
Naevolus -i = ο Ναίβολος
 38E
nam (σύνδ. αιτ.) = γιατί,
 διότι, δηλ. 14
narro, 1 = αφηγούμαι
Nasīca -ae: **P. Cornēlius**
Scipio Nasīca = ο Πό-
 πλιος Κορνήλιος Σκιπίωνας
 ο Νασικάς 24
nascor, **natus sum**, **nasci**
 αποθ. 3 = γεννιέμαι 27
natūra -ae = φύση 37
natus -i = γιος 2· **natus**
 -a -um καταγόμενος 31
nauta = ναύτης 1Π
navālis -is -e = ναυτικός
 35E
navicula -ae = πλοιάριο
 23
navigo, 1 = πλέω 2
navis -is (θηλ.) = πλοίο 23
nē (σύνδ. ενδοιαστ.) =
 μήπως 47Π
nē (σύνδ. βουλευτ.) = να μη 45

nē (σύνδ. τελ.) = για να μη 36
-nē (εγκλιτ. ερωτ. μόριο) =
 μήπως (ή δε μεταφράζεται)
 24,43,44
Neapolis -is = η Νεάπολη 5
neque = ή όχι 44Π
necesse (άκλ.) =
 αναγκαίο, αναπόφευκτο 33
necessitas -ātis (θηλ.) =
 ανάγκη 37
neglego (**negligo**),
neglēxi, **neglectum**,
neglegēre, 3 =
 αδιαφορώ για 22
nego, 1 = αρνούμαι 22Π
nemo (αόρ. αντ.) =
 κανείς 14
Neptūnus -i = ο
 Ποσειδώνας 3
neque (**nec**) (σύνδ. αντιθ.)
 = ούτε 17, 26, 27
nequeo, **nequīni**,
nequīre, 4 = δεν μπορώ 37
nequiter (επίρρ.) = άθλια
 26E
Nervii -ōrum = οι
 Νέρβιοι, η χώρα των
 Νερβίων 7
nescio, 4 = αγνοώ, δεν ξέρω
neuter -tra -trum
 (αντ. επίθ.) = ούτε ο ένας
 ούτε ο άλλος (οὐδέτερος) 44
nex, **necis** (θηλ.) = θάνα-
 τος 15
nihil (αόρ. αντ.) = τίποτα 26
nihilum -i = τίποτα 28

nimbus -i = βροχή 40E
 nimius -a -um =
 υπερβολικός 25
 nisi (σύνδ. υποθ.) = αν δεν
 32
 nobilis -is -e = ευγενής,
 αριστοκρατικός 19
 nobilitas -ātis = αριστο-
 κρατική καταγωγή 29A
 nocere, nocui, nocitum,
 nocēre, 2 (+ δοτ.) =
 βλάπτω 3
 nolo, nolui, nolle = δε
 θέλω, αρνούμαι 25
 nomen -inis (ουδ.) =
 όνομα 10
 non = όχι, δεν 2Π
 nondum (επίρρ.) = όχι
 ακόμα 26
 nonne (ερωτ. μόριο) =
 μήπως δεν 43Π
 nonnulli -ae -a (αντ.
 επίθ.) = μερικοί 17
 nosmet (-met επίθημα)
 = εμείς οι ίδιοι 46
 noster -stra -strum (αντ.
 κτητ.) = δικός μας 5Π
 notus -a -um = γνωστός 28
 novissimus -a -um =
 πρόσφατος, έσχατος 26
 novus -a -um = νέος 2
 nox, noctis (θηλ.) = νύκτα
 13
 nullus -a -um (αντ. επίθ.)
 = κανείς, καμιά, κανένα 29
 num (ερωτ. μόριο) = μήπως

43· αν 44
 numerus -i = αριθμός 16
 numen -inis (ουδ.) = η
 βούληση της θεότητας, η
 θεότητα 46
 numquam (επίρρ.) = ποτέ
 40
 nunc (επίρρ.) = τώρα 24
 nuntio, 1 = αναγγέλλω 7
 nuper (επίρρ.) = πριν από
 λίγο, πρόσφατα 14E
 nuptiālis -is -e =
 γαμήλιος 38
 nutrio, 4 = (ανα)τρέφω 10
 nutrix -īcis (θηλ.) =
 τροφός 26
 Nympha -ae = η Νύμφη 3
 ob (πρόθ. + αιτ.) =
 εξαιτίας 13
 obfero βλ. offero
 obicio (ob + iacio), -iēcī,
 -iectum, -icēre, 3* =
 ρίχνω 32· μέφομαι για 30·
 προβάλλω αντίρρηση 47
 obiurgo, 1 = μαλώνω 49
 obsequor, -secūtus sum,
 -sēquī, αποθ. 3 (+ δοτ.) =
 κάνω το χατίρι κάποιου 37
 obsigno, 1 = υπογράφω και
 σφραγίζω 17
 obsolētus -a -um =
 απαρχαιωμένος 41
 obtineo, -tinui, -tentum,
 -tinēre, 2 (ob + teneo)
 = πετυχαίνω, κατορθώνω 50
 obtingit, -tigit, -tingēre,

3 (απρόσ.) = μον λαχαίνει
(ο κλήρος) να 12
obviam (επίρρ.) = αντίθετα
40· obviam eo (+ δοτ.)
πηγαίνω αντίθετα με 40
obvius -a -um =
ενάντιος, αντίθετος 20
occīdo, -cīdi, -cīsum,
cīdēre, 3 (ob+caedo)
= σκοτώνω 16,20Π
occuro, 1 = καταλαμβάνω 17
occurro, occurri
(occucurri), occursum,
occurrere, 3 = επιτίθε-
μαι 16· (+ δοτ.) = πηγαίνω
να συναντήσω 29
Octaviānus -i = ο
Οκταβιανός 14,29
oculus -i = μάτι 23
odi, odisse (ρήμ. ελλειπτ.)
= μισώ 43Α
offero (obfero), obtuli,
oblātum, obferre =
φέρνω κάτι (σε κάποιον) 39
officium -ii(i) =
καθήκον, έργο, τέχνη 49
oleum -i = λάδι 29
omen -inis (ουδ) =
οιωνός 12,38
omnis -is -e (επίθ.) =
όλος, ο καθένας 6
opera -ae = εργασία, κό-
πος 29· operā (+ γεν) με-
τη βοήθεια κάποιου, χάρη
σε 31
opes -um (μόνον πληθ.)

= δυνάμεις (στρατ. και
πολιτ.) 25
Oppiānus-i ο Οππιανός 8Ε
Oppius -ii(i): P. Oppius
= ο Πόπλιος Όππιος 32Ε
oppugno, 1 = πολιορκώ 2
opprimo, -pressi,
-pressum, -primere,
3 (ob + premo) =
πιάνω επ' αυτοφώρω 47
optimus -a -um (υπερθ.
του bonus) = άριστος 22
ora -ae = ακτή 3
oraculum -i = μαντείο 3
óratio -ōnis(θηλ.) = λόγος
ρητορικός 36Ε
Orcus -i = ο θεός του κάτω
κόσμου, ο Πλούτωνας 14
ordo -inis (αρσ.) = τάξη 42
orior, ortus sum,
orīri αποθ. 4 = ανατέλλω·
γεννιέμαι, εμφανίζομαι 48
ornamentum -i = στολί-
δι, διακριτικό 33
ornatrix -trīcis (θηλ.) =
κομμώτρια 47
oro, 1 = παρακαλώ 23
ortus -a -um (μτχ. του
orior) = καταγόμενος 10
os, oris (ουδ.) = στόμα 24Ε
osculator, αποθ. 1 = φιλώ 34
osculum -i = φιλή 12
ostendo, -tendi,
-tentum (tensum),
-tendere 3 = δείχνω 25
ostium -ii = πόρτα 24

Ovidius -ii(i): P. Ovidius Naso = ο Πόπλιος Οβίδιος Νάσωνας 1,2Π
Pacuvius -ii(i): M. Pacuvius = ο Μάρκος Πακούβιος 27
paedagogus -i = παιδαγωγός (δούλος) 26
paenitet, paenituit, paenitēre, 2 (γ' πρόσ.) = μετανοιώνω 27, 29Π
paenula -ae = πανωφόρι 39Ε
Paetus -i: Caecīna
Paetus = ο Καϊκίνας
Παίτος 23
palma -ae = φοίνικας 21Ε
par, paris = όμοιος, ίδιος, ίσος 29
parce (επίρρ.) = συγκρατημένα 26
parcus -a -um = οικονομός, φειδωλός 4
parens -ntis = γονιός 32Ε
pareo, parui, paritum, parēre 2 = υπακούω 22
pario, pepēri, partum, parēre, 3* = γεννώ 10· κερδίζω 37
pariter (επίρρ.) όμοια 41Π
paro, 1 = ετοιμάζω· αποκτώ 4· (+ απαρ.) ετοιμάζομαι να 9
pars, partis (θηλ.) = μέρος 18· **partes -ium** πολιτική παράταξη 23

parvulus -a -um = μικρούλης
parvus -a -um = μικρός 12,26
passus -us (αρσ.) = βήμα 27Ε: το ρωμαϊκό ή διπλό βήμα (μέτρο πέντε ποδών)
pastor -ōris (αρσ.) = βοσκός 18
pater -tris (αρσ.) = πατέρας 9· **patres conscripti** οι Συγκλητικοί 25,50· πατρίκιοι 35
paternus -a -um = πατρικός 26
patientia -ae = υπομονή 26
patior, passus sum, pati αποθ. 3* = ανέχομαι· υπομένω 14Π, 15Π, 16Π, 43
patria -ae = πατρίδα 2
patrimonium -ii(i) = πατρική περιουσία 42Ε
Patro -ōnis = ο Πάτρωνας 28
patrōnus -i = συνήγορος, προστάτης 25Ε
paucus -a -um = λίγος 14
paulātīm (επίρρ.) = λίγο-λίγο 17
Pauliānus -a -um = του Παύλου 13
paulisper (επίρρ.) = για λίγο 38
paulo post = λίγο αργότερα 20

Paulus -i: L. Aemilius
 Paulus = ο Λεύκιος
 Αιμίλιος Παύλος 12,13
 paupertas -tātis (θηλ.) =
 φτώχεια 36
 pavidus -a -um = έντρο-
 μος 11
 pax, pacis (θηλ.) = ειρήνη
 43A
 pectus -oris (ουδ.) = στή-
 θος, καρδιά 41
 pecunia -ae = χρήματα 21
 Pelasgi -ōrum = οι
 Πελασγοί 41
 pellis -is (θηλ.) = δέρμα 15
 penātes -ium (αρσ.) = οι
 θεοί του σπιτιού· το σπίτι 43
 pennātus -a -um = φτε-
 ρωτός 3
 penso, 1 = ζυγίζω 21
 per (προθ. + αιτ.) = εξ
 αιτίας 13Π
 percello, -culi, -culsum,
 -cellere, 3 = ανατρέπω 33
 perdo, -didi, -ditum,
 -dēre, 3 = χάνω 9
 pereō, -ii, -itum, -īre =
 χάνομαι, πεθαίνω 12,48
 perficio, -fēci, -fectum,
 -ficere, 3* (per +
 facio) = κατορθώνω 46Π
 pergo, -rexī, -rectum,
 pergere, 3 (per+ rego)
 = κατευθύνομαι προς 18
 periculum -i = κίνδυνος 4
 perimo, -ēmi, -emptum

(-emtum), -imēre, 3
 (per + emo) = σκο-
 τώνω 23E
 peritia -ae = εμπειρία,
 πείρα 29A
 perītus -a -um (+ γεν.)
 = έμπειρος 17
 perlego, -lēgi, -lectum,
 -legere, 3 = διαβάζω
 μέχρι το τέλος 45
 permoveo, -mōni,
 -mōtum, -movēre 2
 = παρακινώ 31
 perpetro, 1 = διαπραττω,
 κάνω 7
 Persa -ae = ο Πέρσης 12
 persaepe (επίρρ.) πολύ
 συχνά 23
 persedeo, -sēdi, -sessum,
 -sedere, 2 = κάθομαι για
 πολλή ώρα 38
 Perses -ae = ο Περσέας
 (ο βασιλιάς της Μακεδονίας)
 12,13
 Perseus -i = ο Περσέας (ο
 ήρωας) 3
 perspicuus -a -um =
 διάφανος 4E
 persuadeo, -suāsi,
 -suāsum, -suadere, 2
 (+ δοτ.) = πείθω 45,48
 pertinere, -tinui,
 -tentum, -tinere, 2
 = αφορώ 37
 perturbo, 1 = ταράζω 17
 pervenio, -vēni,

-ventum, -venīre, 4
 = φθάνω 42
 pes, pedis (αρσ.) = πόδι 15
 peto, petīvi (petii),
 petītum, petēre, 3 =
 σρμώ· ζητώ 12Π, 31
 Phīdias -ae = ο Φειδίας
 39
 Philaenis -idis = η Φιλαι-
 νίδα 2E
 Philo -ōnis = ο Φίλωνας
 18E
 philosophia -ae = φιλο-
 σοφία 5A
 philosophus -i = φιλό-
 σοφος 46
 pietas -ātis (θηλ.) = ευσε-
 βεια, σεβασμός 30
 pilum -i = ακόντιο 16
 piget, piguit (pigitum
 est), pigēre, 2 (απρὸς.) με
 ενοχλεί 29Π
 Pisaurum -i = το Πίσαν-
 ρο, πόλη της Ομβρικής 22
 piscātor -ōris (αρσ.) = ο
 ψαράς 12E
 piscatorius -a -um =
 ψαράδικος 23
 piscis -is (αρσ.) = ψάρι 7E
 pius -a -um = ευσεβής 26Π
 placeo, placui, placitum,
 placēre, 2 = αρέσω 3·
 placet (απρὸς.) αποφα-
 σίζω 35· κρίνω 50
 plane (ἐπίρρ.) = καθαρά 41
 Plato -ōnis = ο Πλάτωνας

28,35
 plebs, plēbis (plēbes-ēi)
 (θηλ.) = οι πληβείοι 14Π,35
 plēnus -a -um = γεμάτος 1
 Plinius -ii(i) = C. Plinius
 Caecilius Secundus
 Iunior = ο Γάιος Πλίνιος
 Καικίλιος Σεκούνδος ο
 νεότερος 8,26
 ploro, 1 = κλαίω 2E
 pluit, pluit (pluvit),
 pluēre, 3 (απρὸς.) =
 βρέχει 39E
 poculum -i = ποτήρι 31Π
 podagra -ae = ποδάγρα
 31E
 Poeni -ōrum = οι Καρχη-
 δόνιοι 35
 poēta -ae = ποιητής 1
 polliceor, pollicitus sum,
 pollicēri, αποθ. 2 = υπό-
 σχομαι
 Pompōnius -ii(i) = ο
 Πομπώνιος 24E
 pomum -i = καρπός,
 οπώρα 27
 pondus -eris (ουδ.) =
 βάρος 36
 pono, posui, positum,
 ponēre, 3 = τοποθετώ 34·
 Ponticus -a -um =
 Ποντικός, του Εύξεινου
 Πόντου 1
 Pontiliānus -i = ο Ποντι-
 λιανός 22E
 pontus -i = θάλασσα 2

populor, αποθ. 1 = λεη-
λατώ 43

populus -i = λαός 10, 2Π
Porcia -ae = η Πορκία 49

porrigo, -rexi, -rectum,
-rigēre, 3 (por- + rego)
= προσφέρω 31E

porta -ae = πύλη 10

porto, 1 = μεταφέρω 2

posco, porosci, poscere,
3 = ζητώ 49

positus sum (pono) =
είμαι τοποθετημένος, βρί-
σκομαι 6

possideo, -sēdi, -ses-
sum, -sidēre 2 =
κατέχω 5

possum, potui, posse =
μπορώ 6, 13, 7Π5

post (πρόθ. + αιτ.) = μετά 10

postea (επίρρ.) = μετά 10

posteritas -tātis (θηλ.) =
το μέλλον, οι μεταγενέστε-
ροι, η υστεροφημία 22

posterus -a -um = επό-
μενος 16

postis -is (αρσ.) = παρα-
στάδα 34

postquam (σύνδ. χρον.) =
αφού 11

postridie (επίρρ.) =
postero die την επόμενη
ημέρα 48

potestas -ātis (θηλ.) =
δύναμη εξουσία 15

poto, potāvi, potātum

(potum), potāre, 1 =
πίνω 46E

praebeco, praebui, prae-
bitum, praebēre, 2
(prae + habeo) =
παρέχω, προσφέρω 36

praeceps -cipitis =
αντός που πέφτει με το κε-
φάλι, που γκρεμίζεται 39

praeceptor -ōris (αρσ.),
= δάσκαλος 26

praecipio, -cēpi,
-ceptum, -cipēre
(prae + capio), 3* =
καθοδηγώ 48

praeclārus -a -um =
περίλαμπρος 12

praecox -ōcis = πρόωμος
25

praeda -ae = λεία 21

praedīco, 1 = διακηρύσσω
17

praedo -ōnis (αρσ.) = λη-
στής 34

praefectus -i = αξιωμα-
τούχος, αξιωματικός 43E

praeripio, -ripui,
-reptum, -ripēre (prae
+ rapio), 3* = αρπάζω 49

praesens -ntis = παρών·
τωρινός, της στιγμής 22

praesertim = (επίρρ.)
κύρια, ιδιαίτερα 35Π

praesidium -ii(i) =
φρουρά 34· στήριγμα 33

praesum, -fui, -esse =

προίσταμαι, έχω την αρχηγία
 31
 praesūmo, -sumpsi,
 -sumptum, -sumēre,
 3 = προγεύομαι 12
 praetendo, -tendi,
 -tentum, -tendēre, 3
 = τεντώνω (κρεμώ) προ-
 στά 20
 praeter (προθ. + αιτ.) =
 εκτός 21
 praeterea (επίρρ.) = επι-
 πλέον 48
 praeterequito, 1 = περνώ
 έφιππος μπροστά από 31
 praetor -ōris (αρσ.) =
 प्राीτωρας 25E
 prandeo, prandi,
 pransum, prandēre, 2
 = γευματίζω 47E
 pravitas -ātis = δια-
 στροφή 29A
 pravus -a -um = διε-
 στραμμένος 19
 premo, pressi, pressum,
 premēre, 3 = πιέζω·
 καταβάλλω 39
 pretium -ii(i) = αξία 28
 prex, precis (θηλ.) = δέη-
 ση, παράκληση 43E
 pridie (επίρρ.) = την προη-
 γούμενη μέρα 50E
 primus -a -um = πρώτος
 41·
 princeps -īpis = ηγεμό-
 νας 16

priscus -a -um = αρ-
 χαίος 38
 priusquam (χρον. σύνδ.)
 = προτού να 38Π
 pro (προθ. + αφ.) = μπρο-
 στά 16· -ως αντάλλαγμα,
 ως αντίτιμο 21· -ως, σαν 5·
 -για χάρη (κάποιου) 32
 proditio -ōnis (θηλ.) =
 προδοσία 29Π
 proditor -ōris (αρσ.) =
 προδότης 46
 prodo, -dīdi, -dītum,
 -dēre, 3 = προδίδω,
 φανερώνω 4E
 prodūco, -duxi,
 -ductum, -ducēre, 3
 = οδηγώ μπροστά 16
 proelior, αποθ. 1 = πο-
 λεμώ 15
 proelium -ii = μάχη 15
 proficio, -fēci, -fectum
 -ficēre, 3* (pro + facio)
 = καταφέρνω 46E
 profligo, 1 = κατατροπώνω 11
 prohibeo, -hibui,
 -hibitum, -hibēre, 2
 (pro + habeo) =
 εμποδίζω 15Π, 18
 proicio, -iēcī, -iectum,
 -icēre, 3* (pro +
 iacio) = ρίχνω, πετάω,
 καταθέτω 16
 proinde quasi (παραβ.
 σύνδ.) = σαν να 41
 promitto, -mīsi, -missum,

-mittĕre, 3 = υπόσχομαι
 30Ε
 propāgo, 1 = αφήνω απο-
 γόνους, διαιωνίζω το είδος
 33
 prope (προθ. + αιτ.) κοντά
 18, 27Π
 prope (επίρρ.) κοντά 7
 propero, 1 = βιάζομαι,
 σπεύδω 20Α
 propōno, -posui,
 -positum, -ponĕre, 3*
 = βάζω μπροστά μου (ως
 παράδειγμα) 32
 propositum -i = σκοπός
 38
 propter (προθ. + αιτ.) =
 εξαιτίας 4, 7, 13Π
 propterea (επίρρ.) = γι'
 αυτό 35Π
 propulso, 1 = απωθώ, απο-
 μακρύνω 4
 prorēpo, -repsi,
 -reptum, -repĕre, 3
 = έρπω προς, σέρομαι 20
 prorumpo, -rūpi,
 -ruptum, -rumpĕre, 3
 = ξεσπώ 23
 prosterno, -strāvi,
 -strātum, -sternĕre, 3
 ρίχνω κάτω, καταλύω 33
 protinus (επίρρ.) = αμέσως
 36
 provideo, -vīdi,
 -vīsum, -vidĕre, 2 =
 προνοώ, μεριμνώ 45

provincia -ae = επαρχία
 50
 proximus -a -um = πο-
 λύ κοντινός 18· in pro-
 ximo πλάι, δίπλα, κοντά
 prudens -entis = συνετός
 26Π
 prudenter (επίρρ.) = συνε-
 τά
 prudentia -ae = φρόνη-
 νηση, σύνεση 26
 publicus -a -um = δη-
 μόσιος 35
 publice (επίρρ.) = δημόσια
 36· με τη φροντίδα του κρά-
 τους 35
 pudet, puduit (puditum
 est), pudĕre, 2 (απρόσ.)
 = ντρέπομαι 29Π
 pudicitia -ae = αιδημο-
 σύνη, τιμή, αγνότητα 9
 pudor -ōris (αρσ.) =
 ντροπή 17
 puella -ae = κορίτσι, κο-
 πέλλα 3
 puellāris -is -e = κορι-
 τίστικος 26
 puer -eri = παιδί 5
 pugillāres -ium (αρσ.)
 = πλάκες αλειμμένες με
 κερί 8
 pugna -ae = μάχη 13
 pugno, 1 = μάχομαι, πολε-
 μώ 31
 pugnus -i = γροθιά 28Ε
 pulcher -chra -chrum

= όμορφος 5
 pulchritūdo -inis (θ.) =
 ομορφιά 48
 pullarius -i φύλακας των
 ιερών ορνίθων 35E
 pullus -i = ιερή όρνιθα
 35E
 Punicus -a -um =
 Καρχηδονιακός 5
 punio, 4 = τιμωρώ 9
 puter (putris) -is -e =
 σάπιος 27
 puto, 1 = νομίζω, θεωρώ
 22
 quaero, quaesīvi, quae-
 sītum, quaerēre, 3 =
 ζητώ, ρωτώ, 24
 quaeso, quaesēre, 3 =
 παρακαλώ, 28
 quam (επίρρ. = πόσο! 26,
 32
 quam (επίρρ. επιτ. του
 υπερθ.) = όσο γίνεται πιο 40
 quam (επίρρ. με συγκρ.) =
 παρὰ, από 28
 quamdiu (σύνδ. χρον.) =
 όσο (χρόνο) 38Π
 quam (επίρρ. σε συγκρ.) =
 το λόγο 30
 quamquam (σύνδ. εναντ.)
 = αν και 40Π
 quamvis (σύνδ. παραχ.,
 σπν. εναντ.) = 40Π, 43
 quando (επίρρ.) = τότε; 25
 quanto (αφ. του μέτρου)
 = πόσο 31

quantus -a -um =
 πόσος, πόσο μεγάλος 28
 quare (ερωτ. επίρρ.) = για-
 τί; 4E
 quare (σύνδ. συμπερ.) =
 επομένως 33
 quasi (επίρρ. παραβ.) σαν να
 20· σαν 46· δήθεν 49· (σύνδ.
 παραβ.) σαν να 41
 quatio, quassi*,
 quassum, quatēre 3* =
 συντρίβω 14Π
 quattuor (αριθμ.) = τέσ-
 σερις 7
 - que (σύνδ. συμπλεκτ.) =
 και 5
 querēla -ae = παράπονο,
 διαμαρτυρία 1
 queror, questus sum,
 queri, αποθ. 3 = παραπο-
 νιέμαι, 17, 24Π
 qui, quae, quod (αναφ.
 αντ.) = ο οποίος, που 3,5,
 6Π
 qui (επιθ. αόρ. αντ.) = ali-
 qui, κάποιος 37
 qui (ερωτ. επίρρ.) = πώς; 43
 quia (σύνδ. αιτ.) = επειδή
 13, 35
 quicumque, quae-
 cumque, quodcumque
 (αντ. αναφ. αοριστολ.) =
 οποιοσδήποτε 39
 quid ergo = γιατί λοιπόν;
 47
 quidam, quaedam,

quiddam (quoddam)

(αόρ. αντ.) = κάποιος 18
quidem (επίρρ.) = βέβαια
27

quiesco, quiēni, quiē-
tum, quiescēre, 3 = ησ-
χάζω, ηρεμώ, αναπαύομαι
23

quin (σύνδ.) = να 47Π

quin (ερωτ. επίρρ.) = γιατί
δεν; 41, 43Π

quin immo (σύνδ. αντιθ.)
= όχι μόνο αλλά και 23

quingagesimus -a -um
= πεντηκοστός 20

quinque (αριθμ.) = πέντε
37E

quis, quid? (αντ. ερωτ.) =
ποιος; τι; 12, 24

quisquam, quaequam,
quidquam (quicquam)
(αόρ. αντ.) = κάποιος 50Π

quo (σύνδ. τελ.) = για να 36

quo (τοπ. επίρρ.) όπου 42

quoad (σύνδ. χρον.) =
μέχρις ότου 38Π

quod (σύνδ. αιτ.) = επειδή,
15

quodsi (σύνδ. υποθ.) = αν
όμως 44

quominus (σύνδ.) = να
47

quoque (επίρρ.) = επίσης
8,39

quondam (επίρρ.) = κά-
ποτε 25

quoniam (σύνδ. αιτ.) =
επειδή 35

quotiens (σύνδ. χρον.) =
όσες φορές, όποτε 18E

quotiescumque (σύνδ.
χρον.) = οποτεδήποτε 29

rado, rasi, rasum, radē-
re, 3 = ξυρίζω 19E

rapio, rapui, raptum, ra-
pēre, 3* = αρπάζω 14Π

ratio -ōnis (θηλ.) = φύση,
λογική 13

recēdo, -cessi, -cessum,
-cedēre, 3 = αποσύ-
ρομαι 20

recens -ntis = πρόσφα-
τος, φρέσκος 25

recipio, -cēpi, -ceptum,
-cipēre, 3* (re + capio)
= παίρνω πίσω 21

recito, 1 = απαγγέλλω 1E

rectus -a -um = σωστός
22,27A

recuperatio -ōnis (θηλ.)
= επανάνκτηση 28

recūso, 1 = αρνούμαι 47Π

reddo, -didi, -ditum,
-dēre, 3 = καθιστώ, κάνω
37· επιστρέφω (κάτι) 30E

redeo, -ii, -itum, -īre
= επιστρέφω 12

-ferre = παραδίδω 16·

αναφέρω 34· ανταποδίδω 44·

refert(απρόσ.) = ενδια-
φέρει 29Π

reficio, -teci, -fectum,
 -ficēre 3* (re + facio)
 = αναψύχω, ξεκουράζω 18
 rēgīna -ae = βασίλισσα 2
 rēgius -a -um = βασιλι-
 κός 3
 rēgie (επίρρ.) = τυραννικά
 42
 rego, rexi, rectum, regē-
 re 3 = κυβερνώ 46
 regnum -i = βασίλειο 10
 Rēgulus -i: M. Atilius
 Regulus = ο Μάρκος
 Ατίλιος Ρήγουλος 35
 remaneo, -mansī,
 -manēre, 2 = παραμένω 7
 relinquo, -līqui,
 -lictum, -linquēre =
 αφήνω 32 relinquitur
 υπολείπεται 46Π
 reliquus -a -um = υπό-
 λοιπος 16
 remollesco, -mollescēre,
 3 = γίνομαι μαλθακός 15
 Remus -i = ο Ρώμος 10
 renarro, 1 = αφηγούμαι
 απ' την αρχή 2
 repente (επίρρ.) = ξαφνι-
 κά 3,14
 repentīnus -a -um =
 ξαφνικός 13
 repo, repsi, reptum, re-
 pēre, 3 = έρω 3
 repōno -posui -positum
 -ponēre, 3 = τοποθετώ 22

reporto, 1 = κερδίζω 11
 repugno, 1 = αντιμάχομαι,
 ανθίσταμαι 1
 res, rei = πράγμα 14
 res militāris = τα στρατιω-
 τικά (θέματα) 15,17
 res publica, rei publicae
 = πολιτεία, δημοκρατία 41E
 reseco, -secui, -sectum,
 -secāre, 1 = κόβω 49
 resero, 1 = ανοίγω 34
 respicio, -spexi,
 -spectum, -spicēre,
 3* = κοιτάζω πίσω 24E
 respondeo, -spondi, -
 -sponsum, -spondēre,
 2 = απαντώ, αποκρίνομαι
 3,12
 restis -is (θηλ.) = σχοινί
 37E
 restituo, -stitui, -stitū-
 tum, -stituēre, 3 =
 αποκαθιστώ, ξαναφέρνω 9A
 restat (απρόσ.) = υπολείπε-
 ται 46Π
 rete -is (ουδ.) = δίχτυ 8
 retineo, -tinui, -tentum
 -tinēre, 2 = κρατώ 21Π
 revertor, reverti (rever-
 sus sum), reverti, (ημι-
 αποθ.-αποθ.) 3 = επι-
 στρέφω, 21
 revoco, 1 = ανακαλώ 11·
 αποκαθιστώ 33
 rex, rēgis (αρσ.) = βασι-
 λιάς 9

rideo, risi, risum, ridēre,

2 = γελῶ 8

risus -us (αρσ.) = γέλιο 36

rogo, 1 = παρακαλῶ κά-
ποιον 21· ρωτῶ 23· ζητῶ να
38

Rōma -ae = η Ρώμη 1

Rōmānus -i = ο Ρωμαῖος 4

Rōmulus -i = ο Ρωμύλος 10

rota -ae = τροχός 33E

rumor -ōris = φήμη, νέα
20

ruo, rui, rutum, ruere, 3
= ορμῶ 31

rus, ruris (ουδ.) = αγρός 35

sacellum -i = μικρό ιερό,
μικρό τέμενος 38

sacer -cra -crum =
ιερός 5

saepe (επίρρ.) = συχνά 15

saevus -a -um = άγριος,
φοβερός, δυνατός 46E

Saguntum -i = το Σάγου-
ντο 11

Sallustius -ii(i): Gaius

Sallustius Crispus = ο
Γάιος Σαλλούστιος Κρίσπος
19

salus -ūtis (θηλ.) = σωτη-
ρία, υγεία, ευημερία 8

salutatio -ōnis (θηλ.) =
χαιρετισμός 29

salūto, 1 = χαιρετίζω επί-
σημα 34· προσαγορεύω 20

salvus -a -um = σώος 37

Samnītes -ium = οι

Σαμνίτες 36

sanctus -a -um = ιερός
27Π, 34

sane (επίρρ.) = βέβαια 27

sano, 1 = θεραπεύω 33

sapiens -ntis = σοφός 32

sapientia -ae = σοφία,
φρόνηση 4

Sardiānus -a -um =
Σαρδιανός, από τις Σάρδεις
28

satis (επίρρ.) = αρκετά 29, 46Π

Saturnius -a -um = του
Κρόνου 10

Saturnus -i = ο Κρόνος

Scaevola -ae: Quintus

Mucius Scaevola = ο
Κόιντος Μούκιος Σκαιόλας
40

scamnum -i = σκαμνί 36

scelus -eris (ουδ.) =
έγκλημα, έλεεινή πράξη 28

scio, scivi (scii), scitum,
scire, 4 = γνωρίζω, μα-
θαίνω 24

Scipio -ōnis: P. Cornē-
lius Scipio Aemiliānus
maior = ο Πόπλιος Κορ-
νήλιος Σκιπίωνας ο Αφρικα-
νός ο πρεσβύτερος 11, 22, 34

Scipio -ōnis: P. Cornē-
lius Scipio Aemiliānus
Africānus minor = ο
Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίω-
νας Αιμιλιανός ο Αφρικά-
νός ο νεότερος 22

scopulus -i = βράχος 3
 scribo, scripsi, scriptum,
 scribere, 3 = γράφω 26
 Scribōniānus -i: L.
 Arruntius Scribō-
 niānus = ο Λεύκιος
 Αρρουντίος Σκριβωνιανός 23
 scriptito, 1 = γράφω συχνά 1
 scriptor -ōris (αρσ.) =
 συγγραφέας 32
 se (αντ. προσ. αυτοπ.)
 = τον εαυτό (του, της,
 τους) 2
 secrēte (επίρρ.) = (στα)
 κρυφά 47
 secrēto (επίρρ.) = κρυφά,
 ιδιαίτερα 49
 secum = cum se μαζί του
 (της, τους)
 secundus -a -um = δεύ-
 τερτος 5
 sed (σύνδ. αντιθ.) = αλλά 2
 sedeo, sedi, sessum,
 sedēre = κάθομαι 8
 sedes -is (θηλ.) = κάθισμα
 38
 seditio -ōnis (θηλ.) =
 στάση, αποστασία 24E
 Sedulius -ii(i) = ο Σε-
 δούλιος 16
 seiungo, -iunxi,
 -iunctum, -iungere, 3
 = χωρίζω 11
 Selius -ii(i) = ο Σέλιος
 26E
 semel (επίρρ.) = μια φορά

8E
 semper (επίρρ.) = πάντοτε
 32
 sempiternus -a -um =
 αθανάτος 22
 senātus -us (αρσ.) =
 Σύγκλητος 22
 senecta -ae = τα γηρα-
 τειά 43
 senex, senis (αρσ.) = γέ-
 ρος 40
 sententia -ae = άποψη,
 κρίση 6· απόφαση 40·
 ex sententiā = κατ' ευχήν
 49
 sentio, sensi, sensum,
 sentīre, 4 = καταλαβαίνω
 18· πιστεύω, κρίνω 41Π
 septendecim (αριθμ.) =
 δεκαεπτά 5
 septimus -a -um =
 έβδομος 9
 septuaginta (αριθμ.) =
 εβδομήντα 16
 sequester -tris (αρσ.) =
 μεσολαβητής 35
 sequor, secūtus sum,
 sequi, αποθ. 3 = ακο-
 λουθώ 21
 serēnus -a -um = ξάστε-
 ρος, καθαρός 13
 sermo -ōnis (αρσ.) = λό-
 γος, λόγια 41
 Sertōrius -ii(i) = ο Σερ-
 τώριος 48

servio, servīvi (-ii),
 servitum, servīre, 4
 (+ δοτ.) = υπηρετώ 22
 servitus -ūtis (θηλ.). =
 σκλαβιά
 Servius βλ. Galba
 servo, 1 = τηρώ, φυλάω 6·
 χαρίζω τη ζωή 17A
 servus -i = δούλος
 sestertius -ii = ο σηστέρ-
 τιος (νόμισμα) 29
 sevērus -a -um = αυστη-
 ρός 32
 Sextus -i = βλ. Tarqui-
 nius
 si (σύνδ. υποθ.) αν 25
 si minus = αν όχι 39
 sic (επίρρ.) = έτσι 32
 Sicāni -ōrum = οι Σικα-
 νοί 41
 siccus -a -um = στεγνός 23
 Sicilia -ae = η Σικελία 37E
 Siculus -i = ο Σικελός 25E
 sicut (σύνδ. παραβ.) = όπως
 41Π
 signum -i = σημαία 16·
 σημείο, σημάδι
 Silius -ii(i): Silius Ita-
 licus = ο Σίλιος Ιταλικός 5
 silva -ae = δάσος 8
 similis -is -e = όμοιος 14,
 26Π
 similiter (επίρρ.) = όμοια
 41Π
 simul (σύνδ. χρον.) = μόλις
 11Π, 14

simulac (simul atque)
 (σύνδ. χρον.) = μόλις 38Π
 simul (επίρρ.) = μαζί 23·
 simulacrum -i = ομοίω-
 μα, εικόνα, αγάλμα 39
 simulatio -ōnis (θηλ.) =
 προσποίηση, υποκρισία 44
 simulo, 1 = προσποιούμαι
 23
 sine (πρόθ. + αφ.) = χωρίς 6
 singulāris -is -e = μόνος,
 μοναδικός, 31
 singuli -ae -a = το κάθε
 άτομο ξεχωριστά 46
 sino, sivi, situm, sinēre,
 3 = αφήνω επιτρέπω 15
 socer -eri = πεθερός 35
 socius -ii = σύντροφος 2
 solacium -ii(i) = παρη-
 γοριά 30
 solarium -ii(i) = λια-
 κωτό 20
 soleo, solitus sum, solē-
 re, ημιαποθ. 2 = συνηθίζω 7
 solitūdo -inis = ερημιά 8
 sollicitus -a -um =
 ταραγμένος 14
 solum (επίρρ.) = μόνον 15·
 non solum... verum
 etiam = όχι μόνο... αλλά
 και 32
 solus -a -um = μόνος 40
 solvo, solvi, solūtum,
 solvēre, 3 = λύνω, χαλα-
 ρώνω, 36
 somnio, 1 = ονειρεύομαι, 14

somnium -ii = όνειρο 14
somnus -i = ύπνος 14
sonōrus -a -um = ηχη-
 ρός 27
soror -ōris (θηλ.) =
 αδελφή 38
species -ēi = θέαμα,
 μορφή 14
spectaculum , -i = θέαμα
 17E
specto, 1 = κοιτάζω, προ-
 σέχω 28
speculātor -ōris = ανι-
 χνευτής, κατάσκοπος 7
spēlunca -ae = σπηλιά 18
spero, 1 = ελπίζω 22
spes -ei = ελπίδα 12
-spicio, -spexi, -spec-
 tum, -spicere, 3* =
 κοιτάζω 14Π
spiro, 1 = αναπνέω 38A
spolio, 1 = απογυμνώνω,
 σκυλεύω 31
spongia -ae = σφουγγάρι
 13E
squalidus -a -um =
 βρώμικος 14
stabilio, 4 = στεριώνω 22
stabilis -is -e = σταθερός
 44
stabilitas -ātis (θηλ.) =
 σταθερότητα 33
statim (επίρρ.) = αμέσως 25
status -us (αρσ.) =
 στάση 13
stella -ae = αστέρι 13

stilus -i = γραφίδα 8
stipendium . -ii(i) =
 μισθός 30
sto, **steti**, **statum**, **stare**,
 1 = στέκομαι, υπάρχω 6,
 47Π
strangulo, 1 = στραγγαλι-
 ζω 19
studeo, **studui**, **studēre**,
 2 = σπουδάζω, ασχολούμαι
studiōse (επίρρ.) = με επι-
 μέλεια 26
studium -ii = σπουδή,
 ασχολία 15
stultitia -ae = ανοησία
 29A
stultus -a -um = ανόη-
 τος 42
stupeo, **stupui**, **stupēre**, 2
 βουβαίνομαι, θαμπώνομαι 3
suāvis -is -e = γλυκός 26A
suavitas -ātis (θηλ.) =
 γλυκύτητα 26
subcēno (**succēno**), 1 =
 δειπνώ 50E
subinde (επίρρ.) = έπειτα,
 ευθύς 43E
subito (επίρρ.) = ξαφνικά 13
suboles -is (θηλ.) = οι
 απόγονοι 33
subvenio, -vēni,
 -ventum, -venire,
 4 (+ δοτ.) = βοηθώ 33
succurrit, -currit,
 -cursum, -currere, 3

κάτι στο μυαλό 43

Sulla -ae: L. Cornēlius

Sulla = ο Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας 40

Sulpicius βλ. **Gallus**

Sulpicius βλ. **Galba 50**

Sulpiciānus -a -um:

Σουλπικιανός, του Σουλπικίου 24E

sum, fui, esse = είμαι 1

summus -a -um (υπερθ.

του **superus**) = ανώτατος, πάρα πολύ μεγάλος 28

sumo, sumpsi, sumptum

sumēre, 3 = παίρνω 23·

-bellum αρχίζω πόλεμο 23

sumptuōse (επίρρ.) = πολυδάπανα 41A

super (πρόθ. + αιτ.) =

πάνω από, πάνω σε 47

superbus -a -um =

περήφανος 3

supero, 1 = νικώ 11

supervacaneus -a -um

= περιττός, ανώφελος 36

surculus -i = κλαδί 48E

suscipio, -cēpi,

-ceptum, -cipēre, 3*

(**subs + capio**) =

παραλαμβάνω, δέχομαι 30

suspectus -a -um =

ύποπτος 44

suspendo, -pendi,

-pensum, -pendēre,

3 = κρεμάω 48E

suspicio -ōnis (θηλ.) =

υποψία 30

supplicium -ii(i) = τιμωρία 14

supplicia -ōrum = ικεσίες, προσευχές, λατρεία 4·

sutor -ōris (αρσ.) =

παπουτοής 29

suus -a -um (αντ. κτητ.

αντ.) = δικός (του, της,

τους) 2Π, 5Π

Symmachus -i = ο Σύμμαχος 11E

tabernaculum -i = σκηνή 17

taceo, tacui, tacitum, ta-

cēre, 2 = σιωπαίνω 41

Tacitus -i: Cornēlius

Tacitus = ο Κορνήλιος

Τάκιτος 8

taedet, taesum est

(**taedit**), **taedēre 2**

(απρόσ.) = απεχθάνομαι,

αηδιάζω, βαριέμαι 29Π

talīs -is -e (δεικτ. αντων.)

= τέτοιος, τέτοιου είδους 29

tam (επίρρ.) = τόσο 24

tamen (επίρρ. ή σύνδ. αντιθ.)

= όμως 8

tametsi (σύνδ. εναντ.) = αν

και, μολονότι 40Π

tamquam (επίρρ. παραβ.)

= όπως, ως 34· (σύνδ.

παραβ.) 41

tandem (επίρρ.) = επιτέ-

λους, στο τέλος, κάποτε 29,

38

tango, tetigi, tactum,

tangere, 3 = αγγίζω 11E
tantum (επίρρ.) = μόνο 39
tanto (επίρρ.) τόσο 41Π
tantus -a -um = τόσος 28
Taratalla -ae = ο «Ταρα-
 τάλλας» 15E
Tarentum -ī = ο Ταρά-
 ντας 27
Tarquinius -ii(i): Tar-
quinius Collatīnus =
 ο Ταρκύνιος Κολλατίνος 9
Tarquinius -ii(i): Tar-
quinius Sextus = ο
 Σέξτος Ταρκύνιος 9
Tarquinius -ii(i): Tar-
quinius Superbus = ο
 Ταρκύνιος Ο Υπερήφανος 9
Tarraconensis -is -e =
 από την Ταρραγόνα 21E
tectum -i = σπίτι 34
tego, texi, tectum, tegē-
re, 3 = καλύπτω 45A
temerarius -a -um =
 αλόγιστος 49
templum -i = ναός 5
tempto, 1 = επιχειρώ 44A
tempus -ōris (ουδ.) =
 χρόνος 47, 46Π
tenebrae -ārum (μόνο
πληθ.) = σκοτάδι 32
tendo, tetendi, tentum
(tensum), tendēre, 3
 = τεντώνω, απλώνω 26E
teneo, tenui, tentum,
tenēre, 2 = κρατώ 5· me
teneo = παραμένω

tener -era -erum = τρυ-
 φερός, ευαίσθητος 5
tergum -i = πλάτη, νώτα 16
terra -ae = γη 1
terror -ōris (αρσ.) = τρό-
 μος 13
Tertia -ae = η Τερτία 12
tertius -a -um = τρίτος
 25
testamentum -i = δια-
 θήκη 17
theologia -ae = θεολογία 5Π
thermae -ārum (μόνο
πληθ.) = θερμά λουτρά,
 θέρμες 7E
Tiberis -is (αρσ.) = ο Τί-
 βερης 18
Ticīnus -i = ο Τίκινος πο-
 ταμός 11
timeo, timui, timēre, 2
 = φοβάμαι 47E
timidus -a -um = φοβι-
 ταιάρης 19A
timor -ōris (αρσ.) = φό-
 βος 14
Titus -i = ο Τίτος 5E
togātus -a -um = τηβεν-
 νοφόρος (toga = τήβεν-
 νος)· στην ειρήνη 33
tondeo, totondi, tonsum
tondēre, 2 = κουρεύω
 19E
tonsorius -a -um = του
 κουρέα (μανικιουρίστα) 49
tonsor -ōris (αρσ.) = κου-
 ρέας (μανικιουρίστας) 49

tot (άκλ. δεικ. αντ.) = τόσοι
 πολλοί 32
 totus -a -um (αντ. επίθ.)
 = όλος 17
 toxicum -i = τοξική
 ουσία, δηλητήριο 46E
 trado, tradidi, traditum,
 tradēre, 3 = παραδίδω
 16· αναφέρω 19
 tragoedia -ae = τραγω-
 δία 27
 tragula -ae = είδος ακο-
 ντίου (δεμένο με λουρί, με
 τη βοήθεια του οποίου το
 έριχναν) 45
 traho, traxi, tractum,
 trahēre, 3 = τραβώ 18
 transeo, transii, transi-
 tum, transire = περνώ,
 διέρχομαι 11
 transfero, -tuli, -lātum,
 -ferre, 3 = μεταφέρω 10
 transfigo, -fīxi, -fīxum,
 -figēre, 3 = διαπερνώ,
 καρφώνω 31
 transfuga -ae (αρσ.) = λι-
 ποτάκτης 30E
 Trasmēnus -i = η λίμνη
 Τρασυμένη 11
 Trebia -ae = ο ποταμός
 Τρεβίας 11
 trecenti -ae -e = τρια-
 κόσιοι 10
 tremo, tremui, tremēre,
 3 = τρέμω 20Π
 trepidus -a -um =

έντρομος, περιδεής 20
 tres, tria (αριθμ.) = τρείς,
 τρία 7
 tribūtum -i = φόρος,
 εισφορά 35
 trīginta (αριθμ.) = τριάντα
 20E
 tristiculus = λιγάκι θλιμ-
 μένος 12
 tristis -is -e = λυπημένος 12
 triumphus -i = θρίαμβος 12
 trochus -i = τροχός 33E
 Trōiāni -ōrum = οι
 Τρώες
 Troia -ae = η Τροία 2
 Tryphon -ōnis = ο Τρύ-
 φωνας 45E
 tu (αντ. προσ.) = εσύ 2A
 tum (επίρρ.) = τότε 3,12
 tunc (επίρρ.) = τότε 48Π
 turba -ae = πλήθος 20
 turbo, 1 = ταράζω 2
 turpis -is -e = αισχρός 15
 turris -is (θηλ.) = πύργος
 7Π
 tutor, αποθ. 1 = προστα-
 τεύω 25
 tuus -a -um (αντ. κτητ.)
 = δικός σου 2Π,24
 tyrannus -i = τύραννος 44
 ubi (επίρρ. ερωτημ.) = πού;
 43Π
 ubi (επίρρ. αναφ.) = όπου 18
 ubi (σύνδ. χρον.) = όταν 11
 ullus -a -um (αντ. επίθ.)
 = κανένας 50

ul̄timus -a -um = ο
 τελευταίος 5,9
ultra (επίρρ. και πρόθ.) =
 πέρα 27Π
umquam (επίρρ.) = ποτέ 26
unde (επίρρ.) = από όπου
 21
unguis -is (αρσ.) = νύχι 49
unicus -a -um =
 μοναδικός 1
unus -a -um (αριθ.) =
 ένας 35· μόνος 33
unus aliquis (αντ. αόρ.) =
 ένας κάποιος, ένας
 οποιοσδήποτε 46
unusquique,
unaquaeque,
unumquidque
(unumquodque) (αντ.
 αόρ.) = ο καθένας
 ξεχωριστά 46
urbs, urbis (θηλ.) = πόλη
 18,6Π
urgeo, ursi, urgēre, 2 =
 σπρώχνω (στέλνω) 3
usus -us (αρσ.) = χρήση 15
ut (επίρρ.) πως 26
ut (επίρρ. παραβολ.) ως, σαν 5
ut (σύνδ. βουλ.) να 23,45
ut (σύνδ. ενδ.) μήπως δεν 47Π
ut (σύνδ. παραβ.) σαν να 41Π
ut (σύνδ. παραχ.) και αν 40Π
ut (σύνδ. συμπ.) ώστε 23,37,46
ut (σύνδ. τελ.) για να 36
ut (σύνδ. χρον.) όταν, μόλις 11
uterque, utraque,

utrumque (αντ. επίθ.) =
 και ο ένας και ο άλλος,
 εκάτερος 33
uter -tra -trum (αντ.
 επίθ.) = ποιος από τους
 δύο 50
utilis -is -e = χρήσιμος 48
utilitas -ātis (θηλ.) = ωφέ-
 λεια, το καλό, ευημερία 46
utinam (επίρρ.) = μακάρι
 22Π
utor, usus sum, uti, ἀποθ.
 3 = χρησιμοποιώ 36
utrum ... an (ερωτ. μορ.) =
 άν ... ή 47
uxor -ōris (θηλ.) =
 σύζυγος (η) 9
vacuus -a -um = άδειος
 8
valde (επίρρ.) = πάρα πολύ
 3
valetūdo -inis (θηλ.) =
 κατάσταση υγείας 26
validus -a -um =
 δυνατός 4
Vatinius -ii(i) = ο
 Βατίνιος 27E
Veientānus -a -um =
 Βηιεντανός, από τους
 Βηίους 21
vel (σύνδ. διαζ.) = ή
 (vel ... vel = ή... ή) 28
vello, velli (vulsi),
vulsum (volsum),

vellere, 3 = μαδάω 19E
vellus -eris (ουδ.) = το
 μαλλί 6E
vēlum -i = παραπέτασμα,
 κουρτίνα 20
velut (επίρρ. παραβ.) =
 σαν να 49· (σύνδ. παραβ.)
 ως, σαν, σαν να (**velut si**)
 41Π
venabulum -i =
 κυνηγετική λόγχη 8
venatio -ōnis = κυνήγι 8
vendo, vendidi,
venditum, vendere 3
 = πουλώ 29Π
venēnum -i = δηλητήριο
 46E
venoror, αποθ. 1 =
 προσκυνώ, λατρεύω, 34
venio, vēni, ventum,
venire, 4 = έρχομαι 14
ventus -i = άνεμος 2
verbum -i = λόγος 7
Vercingetorix -igis = ο
 Βερκιγγετόριγας 16
vereor, veritus sum,
vereri, αποθ. 2 =
 φοβάμαι 45
Vergilius -ii(i) = ο
 Βιργίλιος 5
veritas -ātis = αλήθεια
 47A
vero (σύνδ. αντιθ.) = όμως,
 αλλά 22,30
versiculus -i = στιχάκι 9E
verso, 1 = στρέφω, γυρίζω

50E
versus -a -um = στραμμέ-
 νος 18
verto, verti, versum,
vertere, 3 = στρέφω 16·
terga verto = στρέφω τα
 νώτα, το βάζω στα πόδια
verus -a -um = αληθινός
 20E
vesper -eri (αρσ.) = εσπέρα,
 βράδυ 12
vester, vestra, vestrum
 (αντ. κτητ.) = δικός σας
 5Π,32
vestibulum -i = πρόδο-
 μος, είσοδος 34
vestigium -ii(i) = ίχνος,
 αποτύπωμα 18
vestis -is (θηλ.) = φόρεμα
 47
veto, vetui, vetitum,
vetare, 1 = απαγορεύω
 15Π
vetustas -ātis (θηλ.) =
 αρχαιότητα 32
vexo, 1 = βλάπτω,
 καταστρέφω 40E
via -ae = δρόμος 18
Vibius -ii(i):Vibius
Curius = ο Βίβιος
 Κούριος 17E
victor -ōris (αρσ.) =
 νικητής 29
victoria -ae = νίκη 11
victoriātus -i (εν.
nummus) = Ρωμαϊκό

νόμισμα, μισό δηνάριο 37E
video, vīdi, visum,
vidēre, 2 = βλέπω 3
videor, visus sum, vidēri
 (+ δοτ. προσ. και απαρ.)
 φαίνομαι, (μου) φαίνεται
 27,48
viētus -a -um = μαρα-
μένος 27
viginti (αριθμ.) = είκοσι 29
vilis -is -e = ευτελής 39
vincio, vinxi, vinctum,
vincīre, 4 = δένω,
 στερεώνω 33
vinco, vici, victum, vin-
cēre, 3 = (κατα)νικώ 13
vindemia -ae = τρύγος,
 σταφύλια 40E
vinum -i = κρασί 15
vispillo -ōnis (αρσ.) =
 νεκροθάφτης 14E
vir, viri = άνδρας 5
Viriāthux -i = ο Βιρίαθος
 50
virtus -ūtis (θηλ.) =
 ανδρεία 17

vis, vim = δύναμη, βία 7
vito, 1 = αποφεύγω 33Π
vitrum -i = γυαλί 4E
vitupero, 1 = επικρίνω 46
vivo, vixi, victum,
vivēre, 3 = ζώ 23
vivus -a -um = ζωντανός
 16
vix (επίρρ.) = μόλις, πριν
 καλά-καλά 14
voco, 1 = καλώ 49
volo, volui, velle = θέλω
 24
voluntas -ātis = βούληση,
 θέληση 40
vox, vōcis (θηλ.) = λόγος
 32· φωνή 34· διάδοση 17
vulnero, 1 = τραυματίζω,
 πληγώνω 19
vulnus -eris (ουδ.) =
 τραύμα 9
vultus -us (αρσ.) =
 πρόσωπο 17

Zama -ae = η Ζάμα 11
Zēno -ōnis = ο Ζήνωνας
 35

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ I-V

- I. Να μεταφερθούν τα ρήματα των μαθ. I, II και III στους αντίστοιχους τύπους οριστικής του παρατατικού και τα ρήματα του μαθ. V στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του ενεστώτα. Να ξαναδιαβαστούν τα κείμενα στη νέα τους μορφή. Προσοχή στον τονισμό!
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά με τη σωστή κατάληξη του ουσιαστικού ή του επιθέτου.
- Andromeda fili-..... Cephei et Cassiopae est.
Perseus Andromed-..... amat.
Scopulus in or-..... Aethiopiae est.
Incol-..... deo regiam hostiam dant.
Concordia Rōman-..... (γεν. πληθ.) maxima erat.
Rōmāni amīc-..... (αρσ. πληθ.) honorābat.
(In) illo loc-..... monumentum Vergili est.
Silius monumentum Vergili, poētae epic-....., pro templo habēbat.
Bell-..... Troiae clarum est.
Poēta ingenio valid-..... contra iniuriam repugnat.
Aenēas pericul-..... (πληθ.) ponti non timet (timeo, 2 φοβάμαι)
Incolae Aethiopiae Perseo don-..... portant.
Silius Vergilium, vir-..... clarum, honorābat.
Silius in agr-..... suis se tenēbat.
Silius Vergilium pro magistr-..... habēbat.
Silio (δοτ.) animus tener-..... erat.
- III. Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο της λέξης που βρίσκεται μέσα στην παρένθεση:
- Neptūnus beluam ad oram Aethiopiae urget (suus-a-um).
Perseus beluam videt ; hastā delet (is, ea, id).
Perseus et Andromeda inter amant (nos, vos, se).
Regīna Aenēan rogat (rogo, 1 ρωτώ) et Aenēas respon-
det (regina).
..... exilium non placet (poēta).

Neptūnus pontum turbat (ventus, πληθ.).

Apud poëtae multi erant (Graeci).

Dido novam patriam in fundat (Africa).

Graeci in navigant (Asia-ae η Ασία).

Vergilius narrat de Graecōrum (dolus, πληθ.).

Bellum plēnum est (periculum, πληθ.).

Cepheus et Cassiope cum valde gaudent (incola, πληθ.).

- IV. Να μπει το σημάδι της μακρόχρονης ή βραχύχρονης συλλαβής πάνω από την παραλήγουσα των παρακάτω λέξεων, κι έπειτα να τονιστούν οι λέξεις αυτές:

epistularum, deploramus, propulsabamus, nocetis, desiderant, Homerus (Όμηρος), Neapolis, Aspasia (Ασπασία).

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ VI-X

- I. Να μεταφερθούν τα ρήματα των μαθ. I, και III στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του απλού μέλλοντα. Να ξαναδιαβαστούν τα κείμενα.
- II. Να μεταφερθούν τα ρήματα του μαθ. IX στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του παρατατικού και τα ρήματα του μαθ. X στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του ενεστώτα. Να ξαναδιαβαστούν τα κείμενα. Προσοχή στον τονισμό!
- III. Να μεταφερθούν τα ρήματα του μαθ. IX στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του μέλλοντα. Να ξαναδιαβαστεί το κείμενο.
- IV. α. Να μετατραπούν τα ρήματα του μαθ. X (εκτός από το erit) σε απαρέμφατα εξαρτώμενα από το ρήμα debeo· π.χ. Aenēas bellum ingens **gerere debet** in Italia.
β. Να μετατραπούν τα ρήματα του μαθ. II σε απαρέμφατα εξαρτώμενα από το «Vergilius narrat» και να γίνουν οι αλλαγές που απαιτεί η απαρεμφατική σύνταξη με ειδικό απαρέμφατο π.χ. Vergilius narrat Aenēam filium Anchīsae **esse**.
- V. Να συμπληρωθούν τα κενά με τη σωστή κατάληξη του ουσιαστικού (ή του επιθέτου) και να δηλωθεί το γένος του.
Ego unum aprum ferōc-..... cepi.
Ret-..... vacuum erat.
Silvas, solitud-....., et cogitati-..... amo.

Terra plēna animal-..... est.
 Hostes de mont-..... (εν.) advolant.
 Dolor-..... Bruti magnus est.
 Collatīnus uxōr-..... suam amat.
 Aenēas bella ingent-..... geret.
 Aenēas populis feroc-..... mores impōnet.
 Rōmulus et Remus nomin-..... filiōrum erunt.
 Imperium Rōmanōrum nullum (κανένα) fin-..... habēbit.
 Vir-..... corporis eius magnae sunt.
 Rōmāni caedem host-..... perpetrant.
 Mont-..... (πληθ.) cacumina (cacūmen-inis κορφή) vidēmus.
 Turr-..... magnam hostium vidēmus.
 VI. Na συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο της λέξης που
 βρίσκεται μέσα στην παρένθεση:
 Retia, vacua sunt (qui, quae, quod).
 Legāt frumentum in important (hiberna).
 Brutus cultum extrahit (ipse, ipsa, ipsum).
 retia vacua sunt (hic, haec, hoc).
 Turres moenium magnae sunt (ille, illa, illud).
 Civitas sine non stat (lex, πληθ.).
 Caesar imperat frumentum importāre (miles,
 πληθ.).
 In montibus soleo (erro, 1).
 Tyrannus (ο τύραννος) libertātem adimit (populus).

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ XI-XIV

- I. Na μεταφερθούν τα ρήματα του μαθ. X στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του παρακειμένου (για τους χρόνους των ρημάτων βλ. το λεξιλόγιο). Na ξαναδιαβαστεί το κείμενο. Προσοχή στον τονισμό!
- II. Na μεταφερθούν τα ρήματα του μαθ. IX στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του παρατατικού και τα ρήματα του μαθ. X στους αντίστοιχους τύπους του υπερσυντελικού. Na ξαναδιαβαστεί το κείμενο. Προσοχή στον τονισμό!
- III. Na μεταφερθούν τα ρήματα της κατηγορίας του capio του μαθ.

XIV στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του ενεστώτα.
Προσοχή στον τονισμό!

- IV. Na συμπληρωθούν τα κενά με τη σωστή κατάληξη του ουσιαστικού.

Marcella dom-..... vēnit et nunc dom-..... est.

Liberāles artes exercit-..... Rōmāno victoriam dedērunt.

Gallus apud exercit-..... Pauli erat.

Milites stellārum mot-..... (πληθ.) discunt.

Gallus de re-..... mirabilibus disputāvit.

Post multos die-..... Athēnas confūgit.

Cassius servos de speci-..... interrogāvit.

Spe-..... victoriae amisimus.

- V. Na συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο της λέξης που βρίσκεται μέσα στην παρένθεση:

Simul luna, terror animos militum invāsit (deficio).

Propter, Cassius timōrem concēpit (species).

Vix luna, cum ego terrōrem (deficio, concipio).

Vix speciem, cum terrōrem ille (video, concipio).

Vidi puellam (facies tristis).

Cicero homo fuit (magna sapientia).

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ XV-XIX

- I. Na μεταφερθούν τα ρήματα του μαθ. XVII στους αντίστοιχους τύπους (α) της οριστικής του ενεστώτα (ενεργ. ή παθ.), (β) της οριστικής του μέλλοντα (ενεργ. ή παθ.). Na ξαναδιαβαστεί το κείμενο. Προσοχή στον τονισμό!
- II. Na μεταφερθούν τα ρήματα του μαθ. XVI στους αντίστοιχους τύπους της οριστικής του παρακειμένου, ενεργητικού ή παθητικού (στη θέση του cernitur να δοθεί ο παρακείμενος του conspicitur, γιατί η μετοχή του παθητικού παρακειμένου του cerno (=cretus) δεν είναι εύχρηστη. Οι τύποι misērunt και consēdit φυσικά δεν αλλάζουν). Na ξαναδιαβαστεί το κείμενο. Προσοχή στον τονισμό!

- III. Na μετατραπούν τα ρήματα του μαθ. XVI από το Sedulius έως το discēdunt σε απαρέμφατα εξαρτώμενα από το Caesar tradit... (α) του παθ. ενεστώτα, (β) του παθ. παρακειμένου. Να γίνουν οι αλλαγές που απαιτεί η απαρεμφατική σύνταξη.
- IV. Na συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο της λέξης που βρίσκεται μέσα στην παρένθεση.
- α. Caesar iubet signa (trado).
 Caesar iubet Gallos signa (trado).
 Caesar vetat testamenta (obsigno).
 Cum Germāni magistrātus (creo), vitae necisque potestatem eis dant.
 Legātus nuntiat magnam caedem (fio).
- β. Cacus interfectus est (Hercules).
 Sedulius occiditur (Romāni).
 Hostes adducti fugiunt (metus).
 Hercules incensus Cacus interficit (ira).
 Vercingetorix victoriae permōtus proelium comittit (spes).
 Propter bovum Hercules pergit ad speluncam (mugitus).
 Livius tradit pastōrem amovisse boves (quidam, quaedam, quoddam).
 Vercingetorix, vir ,
 deditur (magna virtus).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑ

Μάθημα I: Ο εξόριστος ποιητής

Παρατηρήσεις:

1. Κλίση των πρωτόκλιτων ονομάτων
2. Χρήσεις των πτώσεων
3. Βασικές καταλήξεις του ρήματος στην ενεργητική φωνή
4. Η οριστική του ενεργητικού ενεστώτα της α' συζυγίας και του βοηθητικού sum.

Μάθημα II: Διδώ και Αινείας

1. Κλίση των δευτερόκλιτων ονομάτων σε -us
2. Χρήσεις των πτώσεων
3. Προσωπικές αντωνυμίες (και η δεικτική ille)

Μάθημα III: Η περιπέτεια της Ανδρομέδας

1. Η οριστική του ενεστώτα της β' συζυγίας
2. Χρήσεις των πτώσεων

Μάθημα IV: Τα ήθη των αρχαίων Ρωμαίων

1. Ουδέτερα ουσιαστικά της β' κλίσης
2. Η οριστική του ενεργητικού παρατατικού της α' συζυγίας και του βοηθητικού sum
3. Η αλληλοπάθεια
4. Η δεικτική—επαναληπτική αντωνυμία is, ea, id
5. Χρήση της αφαιρετικής
6. Παράλειψη του ρήματος

Μάθημα V: Ένας «λάτρης» του Βιργιλίου

1. Κλίση των αρσενικών δευτερόκλιτων σε -er
2. Η οριστική του παρατατικού της β' συζυγίας
3. Το ουσ. locus
4. Τονισμός
- 5-6. Η αυτοπάθεια
7. Η αφαιρετική του χρόνου

Μάθημα VI: Οι νόμοι

1. Συμφωνόληκτα της γ' κλίσης
2. Η αναφορική αντωνυμία *qui, quae, quod*
3. Χρήσεις της γενικής

Μάθημα VII: Ετοιμασίες για ξεχειμώνιασμα

- 1-3. Το απαρέμφατο του ενεργητικού ενεστώτα της α' και β' συζυγίας
4. Φωνηεντόληκτα (αρσ. και θηλ.) της γ' κλίσης
5. Κλίση του *possum* (ενεστώς – παρατατικός)

Μάθημα VIII: 'Όταν βγεις στο κυνήγι, πάρε μαζί σου μολύβι και χαρτί

1. Ουδέτερα φωνηεντόληκτα της γ' κλίσης
2. Επίθετα τριτόκλιτα
3. Η οριστική του ενεργητικού μέλλοντα της α' και β' συζυγίας

Μάθημα IX: Η εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στη Ρώμη

1. Η οριστική του ενεστώτα της γ' και δ' συζυγίας
2. Το απαρέμφατο του ενεργητικού ενεστώτα της γ' και δ' συζυγίας
3. Η οριστική του ενεργητικού παρατατικού της γ' και δ' συζυγίας
4. Οι δεικτικές αντωνυμίες *hic haec hoc, ille illa illud* και *ipse ipsa ipsum*

Μάθημα X: Η προφητεία του Δία

1. Η οριστική του ενεργητικού μέλλοντα της γ' και δ' συζυγίας και του βοηθητικού *sum*
2. Κλίση του *fero*
3. Φωνητικές αλλοιώσεις των προθέσεων στη σύνθεση

Μάθημα XI: Η Ρώμη και η Καρχηδόνα

1. Η οριστική του ενεργητικού παρακειμένου της α', β' και δ' συζυγίας και του βοηθητικού *sum*
2. Οι αρχικοί χρόνοι των ρημάτων
3. Η έκφραση του προτερόχρονου στις χρονικές προτάσεις

Μάθημα XII: Ο ύπατος Αιμίλιος Παύλος και το σκυλάκι της κόρης του

1. Η οριστική του ενεργητικού παρακειμένου της γ' συζυγίας

Μάθημα XIII: Πώς η γνώση νίκησε τη δεισιδαιμονία

1. Η οριστική του ενεργητικού υπερσυντελείου όλων των συζυγιών και του βοηθητικού *sum*
2. Η οριστική του ενεργητικού συντελεσμένου μέλλοντα
3. Τα ουσιαστικά της δ' κλίσης
4. Θέση των λέξεων στους εμπρόθετους προσδιορισμούς
5. Σημασία της αντωνυμίας *ille*
6. Εξωτερικό αναγκαστικό αίτιο

Μάθημα XIV: Ένα φοβερό όνειρο

1. Τα ουσιαστικά της ε' κλίσης
2. Η δεικτική αντωνυμία *idem eadem idem*
3. Η γενική και η αφαιρετική της ιδιότητας
4. Ο αντίστροφος *cum*
5. Τα ρήματα σε *-io* που κλίνονται όπως το *capio*
6. Η λατινική μετάπτωση

Μάθημα XV: Τα ήθη των Γερμανών

1. Βασικές καταλήξεις της παθητικής φωνής – η οριστική του παθητικού ενεστώτα της α', β' και δ' συζυγίας
2. Το απαρέμφατο του παθητικού ενεστώτα της α', β' και δ' συζυγίας
3. Τα αποθετικά ρήματα
4. Οι αρχικοί χρόνοι της παθητικής φωνής
5. Το ποιητικό αίτιο
6. Το απαρέμφατο με τα ρήματα *iubeo, veto, prohibeo, sino, patior, cogo*
7. Ο επαναληπτικός *cum*

Μάθημα XVI: Η τελευταία μάχη του Καίσαρα στη Γαλατία

1. Η οριστική του παθητικού ενεστώτα της γ' συζυγίας
2. Το απαρέμφατο του παθητικού ενεστώτα της γ' συζυγίας
3. Τα αποθετικά ρήματα της γ' συζυγίας

4. Η οριστική του παθητικού μέλλοντα

5. Το ρήμα fio

Μάθημα XVII: Φόβος μπροστά στο άγνωστο

1. Η οριστική του παθητικού παρατατικού

2. Η μετοχή του παθητικού παρακειμένου

3. Τα σύνθετα του do

4. Το εσωτερικό αναγκαστικό αίτιο

Μάθημα XVIII: Ο Ηρακλής στην Ιταλία

1-3. Το απαρέμφατο του ενεργητικού παρακειμένου

4. Η αόριστη αντωνυμία quidam

Μάθημα XIX: Η συνωμοσία του Κατιλίνα

1. Οι συντελεσμένοι χρόνοι της παθητικής φωνής

2. Το απαρέμφατο του παθητικού παρακειμένου

3. Ο υπερθετικός των επιθέτων

4. Η γενική και η αφαιρετική της ιδιότητας

5. Η απόλυτη αφαιρετική

6. Τα ρήματα cado και caedo και τα σύνθετά τους

Μάθημα XX: Πίσω από τις κουρτίνες ή πώς ο Κλαύδιος έγινε αυτοκράτορας

1-2. Η μετοχή του ενεστώτα

3. Η μετοχή του μέλλοντα

4-7. Η μετοχή συντακτικά

8. Η ενεργητική περιφραστική συζυγία και η υποτακτική του μέλλοντα

9. Το απαρέμφατο του μέλλοντα

10. Μια χρήση της δοτικής κτητικής

11. Ο σύνδεσμος dum + οριστ. του ενεστώτα

ISBN 960-06-0633-1